

SEMJONOV

**RAZVOJ
SOVJETSKE
OPERATIVNE
VEŠTINE**

БИБЛИОТЕКА
ДОМА ЈНА — БЕОГРАД

СИГНА-
ТУРА

Изв.
Бр.

III-10,-839.1

1563

VOJNA BIBLIOTEKA

INOSTRANI PISCI

KNJIGA PEDESET ŠESTA

UREĐIVAČKI ODBOR

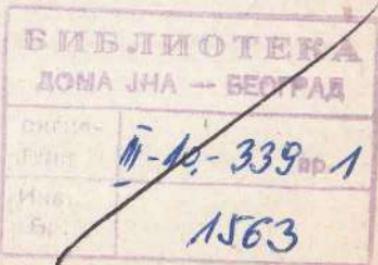
Rade BULAT, Savo DRLJEVIĆ, Milinko ĐUROVIĆ, Mladen IKICA, Vekoslav KOLB, Pero LALOVAĆ, Božo LAZAREVIĆ,
Srećko MANOLA, Zdravko ĐUKOVIĆ (odgovorni urednik)

VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD

B E O G R A D

1965.

SEMJONOV

**РАЗВОЈ
СОВЈЕТСКЕ
ОПЕРАТИВНЕ
ВЕШТИНЕ**

СНГ. III-1a-339/1
БАФГРАД
21171

NASLOV DELA U ORIGINALU

Генерал-майор запаса
В. А. СЕМЕНОВ

КРАТКИЙ ОЧЕРК РАЗВИТИЯ СОВЕТСКОГО ОПЕРАТИВНОГО ИСКУССТВА

Preveli

RADOMIR VUJOŠEVIĆ
MIHAJLO BRAJOVIĆ

Военное издательство
Министерства обороны Союза ССР
Москва — 1960

S A D R Ž A J

Napomena sovjetske redakcije	— — — — —	7
UVOD	— — — — —	9

G l a v a I

NASTANAK OPERATIVNE VEŠTINE	— — — — —	17
1. Uslovi pojave operacije	— — — — —	17
2. Bitka kod Slobodzeje novembra 1811.	— — — — —	20
3. Bitka na Berezini novembra 1812.	— — — — —	22
4. Bitka kod Meca avgusta 1870.	— — — — —	25
5. Operacije u rusko-japanskom ratu 1904—1905.	— —	26
6. Razvoj elemenata operacije u prvom svetskom ratu 1914—1918.	— — — — —	29
Zaključak glave I	— — — — —	38

G l a v a II

NASTANAK I RAZVOJ SOVJETSKE OPERATIVNE VEŠTINE ZA VREME INOSTRANE VOJNE INTERVENCIJE I GRADANSKOG RATA 1918—1920.	— — — — —	40
1. Važnije odlike inostrane vojne intervencije i građanskog rata	— — — — —	40
2. Operacije Sovjetske armije 1918.	— — — — —	45
3. Operacije za razbijanje Kolčaka	— — — — —	70
4. Zajedničke operacije kopnene vojske i ratne mornarice	— — — — —	85
5. Karakteristične crte duboke napadne operacije jedinica Južnog fronta	— — — — —	90
6. Sovjetska operativna veština u kampanji 1920. godine	— — — — —	110
Zaključak glave II	— — — — —	135

G l a v a III

TEORIJA SOVJETSKE OPERATIVNE VEŠTINE U VREMENU IZMEĐU DVAJU SVETSKIH RATOVA	— — —	145
---	-------	-----

1. Reorganizacija i preoružavanje armija — — — —	145
2. Teorija sovjetske operativne veštine između dvaju svetskih ratova — — — —	153
Zaključak glave III — — — —	184

G l a v a IV

OPERATIVNA VEŠTINA U VELIKOM OTADŽBINSKOM RATU 1941—1945. — — — —	187
1. Nemačkofašistički plan »Barbarosa« — — — —	187
2. Odlike operativne veštine u prvim godinama rata (od juna 1941. do oktobra 1942) — — — —	190
3. Osobenosti operacija zimske kampanje 1942—1943.godine — — — —	252
4. Operacije sovjetskih snaga u kampanji u leto i u jesen 1943. godine — — — —	274
5. Zaključci iz dveju kampanja — — — —	300
6. Karakter operacija 1944. i 1945. godine — — — —	306
7. Jednovremene operacije sovjetskih jedinica radi razbijanja Kvantunške armije u Mandžuriji u jesen 1945. godine — — — —	343
Zaključak glave IV — — — —	353
OPŠTI ZAKLJUČAK — — — —	372
1. Razvoj teorije i prakse operativne veštine u prošlim ratovima — — — —	372
2. Operativne jedinice, njihovo mesto i značaj u operacijama prošlih ratova — — — —	383
3. Suština savremene operacije — — — —	387
4. Operativna veština i njena veza sa strategijom i tak-tikom — — — —	389
5. Borbena sredstva i njihov uticaj na razvoj teorije i prakse operativne veštine — — — —	394
6. O karakteru savremenog rata — — — —	400

NAPOMENA SOVJETSKE REDAKCIJE

U delu se razmatra razvoj sovjetske operativne veštine. Ukratko se izlažu postanak operacije i suština savremenе operacije. Na primerima glavnih operacija iz građanskog rata daje se analiza sovjetske operativne veštine u ranim etapama njenog razvoja. Pokazuje se sadržina teorije operativne veštine razrađene u sovjetskoj vojnoj nauci u vremenu između dvaju svetskih ratova. Podrobније je izložen razvoj teorije i prakse operativne veštine iz vremena velikog otadžbinskog rata; na primerima glavnih operacija pokazano je sve što je bilo dobro, a i važnije slabosti, naročito iz početnog perioda rata.

Knjiga je namenjena širem krugu oficira Sovjetske armije i ratne mornarice i rezervnim oficirima koji se zanimaju za pitanja operativne veštine.

Delo će doprineti širenju vojnoteorijskog vidika oficira.

UVOD

Rat je društvena pojava koja je, prema V. I. Lenjinu, nastavak i izraz politike određenih klasa sredstvima oružane sile.¹⁾

Oružana borba jeste baš onaj činilac koji ratu daje specifično obeležje među ostalim društvenim pojavama i procesima.

Međutim, potrebno je istaći da se rat ne može svesti samo na oružanu borbu. U savremenim prilikama, u doba svetskih ratova, uporedo sa oružanom borbom vodi se široka, napeta borba i na drugim područjima društvenog života — u ekonomici, politici i ideologiji. U toj se borbi, u ratno doba, primenjuju nova, raznovrsna sredstva i metodi koji nisu uvek karakteristični za borbu u miru. Stoga je savremeni rat kompleks oružane, ekonomске, političke i ideološke borbe.

Prema tome, razlikuju se dve vrste zakonomernosti rata: opšte zakonomernosti rata kao društvene pojave i posebne zakonomernosti rata kao oružane borbe.

Opšte zakonomernosti rata kao društvene pojave razmatraju se u marksističko-lenjinističkom učenju o ratu i oružanim snagama. To učenje istražuje zakone nastajanja rata, njegove ciljeve, karakter, objektivne uslove koji utiču na tok i ishod rata, na klasifikaciju ratova itd.

Posebne zakonomernosti rata kao oružane borbe predmet su sovjetske vojne nauke koja upućuje kako, kojim se sredstvima i načinima vodi rat da bi se pobedio

¹⁾ В. И. Ленин. Сочинения, т. 22, стр. 152; т. 24, стр. 364; т. 30, стр. 157.

neprijatelj. Osnovni zadatak sovjetske vojne nauke jeste: proniknuti u suštinu ratnih pojava, utvrditi osnovne veze između tih pojava, otkriti zakonomernost oružane borbe i činioce koji omogućuju postizanje pobeđe; proučiti uzroke nastajanja i razvoja tih zakonomernosti i, na toj osnovi, razraditi načine obezbeđenja rata sa ekonomski i moralno-političke strane; postaviti naučne temelje izgradivanja oružanih snaga i svestrane pripreme tih snaga za vođenje borbenih dejstava i rata u celini.

Ratna veština je najvažnija grana sovjetske vojne nauke i uključuje u sebe teoriju o načinima i oblicima vođenja ratnih dejstava i rata u celini. Podeljena je na strategiju, operativnu veština i taktiku. Strategija se bavi proučavanjem priprema i vođenja rata kao oružane borbe u celini, a takođe proučavanjem ratnih etapa. Operativna veština proučava vodenje operativnih jedinica*) svih vidova oružanih snaga u operacijama različitih vrsta i razmera. Predmet taktike je priprema i vođenje opštevojnog boja.

Teorija i praksa ratne veštine prešle su dug put u svojem razvoju, menjajući svoj obim i bogateći svoju sadržinu. Promene u vojnoj teoriji i praksi naročito su bile brze u epohi imperijalizma i proleterskih revolucija. U tome se vremenu, zapravo pojavila i počela razvijati operativna veština.

*) U sovjetskoj vojnoj terminologiji postoje ove vrste jedinica: 1) оперативное объединение — opšti naziv za operativne jedinice, u koje idu: a) front (grupa armija); b) armija; c) flota, koja zahvata površinske i podvodne brodove, pomorsku avijaciju, obalsku odbranu i vojnopolomorske baze; d) flotila, u koju ulaze rečni vojni brodovi. Sve ove jedinice odlikuju se time što nemaju stalan formacijski sastav, već se njihova jačina i sastav određuju prema potrebi operacija.

2) войсковое соединение — opšti naziv za sve više taktičke jedinice — zdržene jedinice stalnog sastava (korpus, divizija, brigada) sa delovima za pomoćne službe koji im pripadaju.

3) часть — opšti naziv za niže taktičke jedinice — puk ili samostalan bataljon (divizion).

4) подразделение — delovi pukova svih rodova. — Prim. red.

U svakoj istorijskoj epohi načini vođenja ratnih dejstava i rata u celini i organizacija oružanih snaga imaju, u zavisnosti od političkih, ekonomskih, nacionalnih i ratnih prilika, i svoje osobenosti i karakteristične crte.

Zakonomernosti oružane borbe određene su okolnostima u kojima se borba vodi. U te okolnosti idu: broj i kvalitet oružanih snaga, stepen njihove tehničke opremljenosti, moralno-političko stanje vojske, mogućnosti materijalnog obezbeđenja oružanih snaga itd.

U vreme kada još nije bilo uslova za stvaranje masovnih vojsaka i kada ekonomika zaraćenih država nije bila kadra da snabde čak ni male oružane snage svim sredstvima potrebnim za vođenje dugih ratnih dejstava, oružana borba je retko kada prelazila granice teritorija zaraćenih zemalja i pobedu je u ratu odlučivala jedna bitka ili dve-tri bitke u kojima se nanosio potpun poraz relativno maloj vojsci neprijateljevoj. Sasvim je razumljivo i opravdano što se u tome periodu istorije teorija ratne veštine delila samo na dva sastavna dela: strategiju i taktiku.

Operacija se, kao ratni fenomen, nije mogla pojaviti, na primer, u XVII ili XVIII veku, jer za to još nije bilo svih potrebnih uslova, od kojih su najvažniji: masovna proizvodnja naoružanja, masovne vojske, razvoj transporta i veze. Operacija se pojavila u ratovima XIX veka. Neki su se njeni elementi naročito jasno ispoljili u poslednjoj četvrtini XIX i početkom XX veka. To je bilo izazvano određenim objektivnim činiocima. U pomenutom vremenu neobično brzo su se razvijale proizvodne snage društva i društvena politička organizacija, što je pružilo mogućnost stvaranja masovnih vojsaka koje je bilo mogućno snabdeti svim vrstama naoružanja i ostalim sredstvima potrebnim za vođenje dugih i napornih ratnih dejstava. Višemilionske vojske dejstvovale su na ogromnim frontovima, koji su se protezali na više stotina, pa čak i hiljada kilometara.

Sasvim je razumljivo što je u tim uslovima bilo potrebno da se radi uništenja svake veće neprijateljeve grupacije borbena dejstva izvode na širokom frontu ili na

nekoliko pravaca i na velikoj dubini, uzastopnim uništanjem neprijateljevih snaga, savlađivanjem njihovog otpora na nekoliko operativnih linija. Zbog povećane borbe mogućnosti trupa bilo je nemoguće da se zadaci čiji je cilj nanošenje poraza glavnim neprijateljevim oružanim snagama reše u jednoj bici ili u nekoliko glavnih bitaka. Rat je bivao sve dugotrajniji.

Prema tome, operacija se javila kao posledica suštinskih promena nastalih u mogućnostima zaraćenih zemalja, u zamahu, a otuda i promena u načinima i oblicima vođenja oružane borbe.

Operacija je mogla nastati s pojavom masovnih vojsaka koje su s krupnim grupacijama dejstvovali na raznim pravcima ali usklađeno, na osnovu jedinstvene zamisli i plana. Razvoj operacije je sa svoje strane doprineo formiranju organizacijske strukture operativnih jedinica i podstakao to formiranje.

Ipak, postanak operacije kao nove pojave u oružanoj borbi žadugo nije bio dovoljno shvaćen u vojnoj teoriji tога vremena. Elementi operativne veštine dugo su ostajali nedirnuti i nesređeni i tek su posle prvog svetskog rata temeljno proučeni i oblikovani u relativno samostalnu teoriju — teoriju operativne veštine. Izdvajanje operativne veštine, kao sastavnog dela sovjetske ratne veštine, naporedo sa strategijom i taktikom najbolje izražava razvoj novih oblika borbe i dokaz je progresivnog stava sovjetske vojne nauke u celini.

U ratu deluju, pre svega, opšte zakonomernosti koje se podjednako tiču bilo kojih borbenih dejstava, oružane borbe bilo kojih razmera; opšte zakonomernosti deluju u boju, operaciji i ratu uopšte. Strategija proučava opšte zakonomernosti s gledišta vođenja rata u celini; operativna veština se njima bavi u pogledu vođenja operacija svih vidova i razmera a taktika ih proučava u sklopu vođenja opštevojnog boja.

Ima i posebnih zakonomernosti koje su svojstvene samo određenoj pojavi oružane borbe. Jedne zakonomernosti, na primer, obuhvataju samo rat u celini i ne utiču

neposredno na operaciju ili boj. Druge zakonomernosti ostaju u granicama operacije, ne rasprostirući se na boj ili rat u celini.

Neosporno je da mnoštvo opštih i posebnih zakonomernosti oružane borbe nameće obavezu da se one brižljivo prouče i upoznaju radi pravilne razrade načina i oblika izvođenja borbenih dejstava, tačne klasifikacije sovjetske ratne veštine i podele njene teorije na vidove i grane. Operativna se veština, sa svoje strane, deli prema vidovima oružanih snaga.

Treba napomenuti da kada govorimo o naučnoj klasifikaciji savremene ratne veštine, o klasifikaciji koja najviše odgovara istinskoj prirodi oružane borbe, imamo na umu samo sovjetsku ratnu veštinu. U drugim zemljama ratna veština se još deli prema staroj shemi — na strategiju i taktiku. Međutim, pitanja pripreme i izvođenja operacije delimično se razmatraju u teoriji taktike, a pretežno u teoriji strategije. Podela jednog istog predmeta između dve kvalitativno različite teorije (strategije i taktike), pa makar one bile i u uzajamnoj vezi, zaceleo je rešenje bez naučne osnove. Stoga nije slučajno što su u SAD i Engleskoj u drugom svetskom ratu bili stvorenii specijalni odbori i grupe za proučavanje operacija i što ti studijski organi i danas postoje.

Autori knjige »Metodi proučavanja operacija«, koja je izdata u SAD,²⁾ tvrde da je »proučavanje operacije naučni metod koji komandovanju ili nekom drugom izvršnom organu daje na raspolaganje kvantitativnu osnovu za doношење odluka o dejstvima jedinica ili drugih organizacija koje su pod njegovim rukovodstvom«. Na istom mestu daje se definicija da pod operacijom, u najširem smislu reči, valja razumeti plansku organizacijsku delatnost na ma kojem području života za koju je karakteristično da se ponavlja ili, tačnije, da je učestana.

Američki vojni stručnjaci smatraju da je izučavanju operacije radi pronalaženja najboljeg rešenja mogućno

²⁾ Ф. М. Морз, Д. Е. Кимбелл. Методы исследования операции. Изд-во „Советское радио“, 1956, стр. 21—22.

pristupiti onim naučnim metodama, primenljivim u naukama, koji se mogu podvrći matematičkoj analizi. Prema rečima autora pomenute knjige, konačni cilj toga istraživačkog metoda bio bi da se u nizu ratnih pojava otkriju zakonomernosti i na toj osnovi preporuče najbolji načini upotrebe borbenih sredstava i organizacije borbenih dejstava. Taj metod istraživanja predviđa široko korišćenje statistike, teorije verovatnoće, podataka drugih nauka: fizike, matematike, elektronike, hemije, biologije, ekonomskih nauka i dr., a takođe razne tehničke postupke.

Može se reći da metod izučavanja operacija koji se primenjuje u SAD još nije dobio konačnu ocenu. Ipak nam je poznato da zakonomernosti ratnih pojava, pa i operacija, nije dovoljno osvetliti samo sa kvantitativne strane. Operacije imaju i kvalitativnu karakteristiku, koja zavisi od mnogih činilaca, a u prvom redu od toga što operacije izvode ljudi, sa određenim moralom, znanjima, obukom i drugim kvalitetima koji su proizvod njihovih ličnih osobina, ali koji, isto tako, svoje korene imaju u sredini, situaciji, društvenom sistemu, ideologiji. Zbog toga se do dubokog poznavanja svih zakonomernosti operacije može doći samo rukovodeći se marksističkim dijalektičkim metodom i marksističko-lenjinističkim učenjem o ratu i oružanim snagama, koristeći se, pri tome, svim rezultatima savremene tehnike i drugih nauka.

Autor ove knjige je pokušao da čitaocima ukratko prikaže puteve razvoja sovjetske operativne veštine, počnući sa građanskim ratom u našoj zemlji, pa završavajući, preko perioda između dvaju svetskih ratova, sa velikim otadžbinskim ratom. Da bi se istorijski primeri iz razvoja operativne veštine, koji su izloženi u drugoj, trećoj i četvrtoj glavi, mogli što bolje i podesnije iskoristiti, u prvoj glavi osvetljeni su suština operacije, njena pojava i razvoj sve do kraja prvog svetskog rata.

U ovom delu ukratko se prikazuju samo neke, najkarakterističnije operacije iz građanskog rata i lokalnih ratova u vremenu između dvaju svetskih ratova i opera-

cije iz velikog otadžbinskog rata koje su izvodile kopnene snage uz podršku avijacije, a ponekad i ratne mornarice, i na osnovu kojih se može suditi o načinima izvođenja borbenih dejstava i o ulozi i mestu operativne veštine u sovjetskoj ratnoj veštini. Što se tiče operacija u vazduhu, koje su izvodile vazduhoplovne snage, i pomorskih operacija, koje je izvodila ratna mornarica, uz podršku avijacije, one nisu predmet razmatranja ove knjige.

Glava I

NASTANAK OPERATIVNE VEŠTINE

1. USLOVI POJAVE OPERACIJE

Osnovni predmet teorije operativne veštine jeste vođenje operacije u određenim istorijskim uslovima.

Pod pojmom »ratna operacija« podrazumeva se ono vreme borbenih dejstava operativnih jedinica, sastavljenih od jedinica jednog vida ili više vidova oružanih snaga, u kojem se izvodi niz jednovremenih i uzastopnih bitaka i krupnih bojeva kojima se postiže određeni operativni cilj. Savremena operacija je veoma složen proces, sastavljen od mnoštva najraznovrsnijih borbenih dejstava — sa svim njihovim propratnim pripremnim merama — povezanih opštom zamisli i jedinstvenim ciljem.

Tako shvaćena operacija nije mogla nastati u ranom stadijumu razvoja ratne veštine. Do XIX veka stepen razvitka proizvodnih snaga i karakter proizvodnih odnosa još nisu mogli osigurati stvaranje masovnih vojsaka sa vlastitom pozadinom i snabdevanjem koje bi jedinicama pružilo sve ono što im je preko potrebno za život i vođenje dugotrajnih ratnih dejstava. Naoružanje vojsaka još je bilo relativno slabo. Relativno male vojske zaraćenih zemalja obično su se sastojale od tri roda: pešadije, konjice i artillerije. Pešadija je bila glavna udarna snaga.

U oružanoj borbi između pojedinih država na ograničenoj bitačnoj prostoriji, koja se gotovo uvek mogla osmatrati s jedne ili sa dve tačke, dejstvovala je kao jedna celina malobrojna vojska koja je predstavljala oružanu

snagu države. O ishodu rata često je odlučivala jedna ili dve »glavne bitke«.

Zbog relativne malobrojnosti vojske, njene slabe tehničke opremljenosti i ograničenih mogućnosti vatrenog oružja, bitke toga vremena razvijale su se, po pravilu, na otkrivenom i ravničastom zemljištu. Pošto se trupe nisu odlikovale dovoljnom pokretljivošću i sposobnošću manevrovanja, te otuda nisu bile sposobne da se u toku bitke brzo prestrojavaju, — u to vreme je bilo važno izabrati takav način postrojavanja vojske koji bi joj, u napadu ili u odbrani, omogućio povećanje napora jedinica a da se pri tom do završetka bitke njen poredak bitno ne prestrojava: »... čim bi pešadija stupila u borbu, pobeda ili poraz bio bi odlučen brzo jednim udarom«.¹⁾

Razvoj ratne veštine — strategije i taktike — bio je na odgovarajućem stupnju toga istorijskog razdoblja. Fункције strategije svodile su se, u suštini, na pripremu i izvođenje takozvane glavne bitke, a takođe na pravilno iskorisćavanje uspeha postignutog u određenoj bici. Taktika je imala odlučujući značaj, jer su se ciljevi rata postizali, uglavnom, na bojištu. Prema francuskom vojnog piscu Žominiju: »Strategijom se dovode vojske u odlučujuće operacijske zone, priprema uspeh bitke i unapred deluje na njen ishod. Taktikom se sjedinjuju hrabrost, umešnost i sreća za dobitak bitke«.²⁾

Strategija i taktika su prema tome, u određenim uslovima te epohe, na ratištu uspešno rešavale zadatke koji su im bili postavljeni. Potreba novog razgraničavanja teorije i prakse ratne veštine objektivno se još nije nameštala. Stoga je za to vreme bilo karakteristično da se ratna veština delila samo na strategiju i taktiku.

U XIX veku, naročito u poslednjoj njegovoj četvrtini, i početkom XX veka uslovi za vođenje oružane borbe

¹⁾ Ф. Энгельс. Избранные военные произведения, том первый. Госвоениздат, 1936, str. 3. (Vidi: Engels, Izabrana vojna dela I, izdanje »Vojnog dela«, 1953, str. 14. — Prim. red.).

²⁾ А. Жомини. Очерки военного искусства, ч. II. Воениздат, 1939, стр. 3. (Vidi: Žomini, Pregled ratne veštine, izdanje »Vojnog dela«, 1952, drugi deo, str. 227. — Prim. red.).

postali su, usled brzog porasta društvenih proizvodnih snaga, veoma složeni. Povećanje brojnog stanja vojsaka i relativno brz kvantitativni i kvalitativni napredak u naoružanju i borbenoj tehnici doveli su do izrazitih promena u karakteru rata, bitke i boja.

Opšta vojna obaveza bila je u to vreme uvedena u svim glavnim evropskim zemljama. To je omogućilo da se kadrovi na vreme pripreme, a vojska je mogla u ratu staviti pod oružje mnoštvo naoružanih vojnika. Pojavile su se masovne vojske čije su izražavanje ekonomike ratujućih zemalja mogle potpuno da obezbede.

Brz razvoj železnica olakšavao je rešenje problema mobilizacijske gotovosti vojske, omogućio je da se vreme potrebno za razvijanje oružanih snaga na vojištu skrati i jedinice materijalno obezbede. Smanjivanje mnogobrojnih vojnih komora povećalo je pokretljivost i manevarske mogućnosti jedinica svih stepena.

Pronalazak električnog i poljskog telegraфа, a docnije i radio-telegraфа, i njihova upotreba kao osnovnog sredstva veze omogućili su da se na nov način komanduje i upravlja jedinicama. Dok je u prošlosti vojskovođa komandovao svojom vojskom lično osmatrajući njena dejstva na bitačnoj prostoriji, već u drugoj polovini XIX veka taj metod rukovođenja nije više bio tipičan. U ratovima s početka XX veka, naročito u prvom svetskom ratu, komandovanje sa jedne tačke nije mogao ostvariti čak ni komandant združene jedinice.

Novi uslovi oružane borbe dali su i nove načine i oblike njenog vođenja. Zbog naglog porasta borbenih mogućnosti jedinica više nije bilo mogućno da se u jednoj bici, pa čak i u nekoliko »glavnih bitaka« poraze glavne neprijateljeve snage, štaviše, radi uništenja više-manje krupne grupacije koja samostalno dejstvuje trebalo je unapred planirati borbena dejstva na veliku dubinu, a neprijatelju se mogao naneti poraz tek uzastopnim savladavanjem otpora na nekoliko linija. U vezi s tim promenama znatno je porastao obim mera koje je trebalo preduzeti u pripremi bitke i boja. Manevar i pregrupisavanje

snaga u toku bitke postali su preka potreba. Takvi kompleksi borbenih dejstava, koji su nazvani »operacija«, bili su sve češća pojava u vremenu o kojem je reč; u toku njihovog razvitka pojavile su se nove zakonomernosti.

2. BITKA KOD SLOBODZEJE NOVEMBRA 1811.³⁾

(Skica 1)

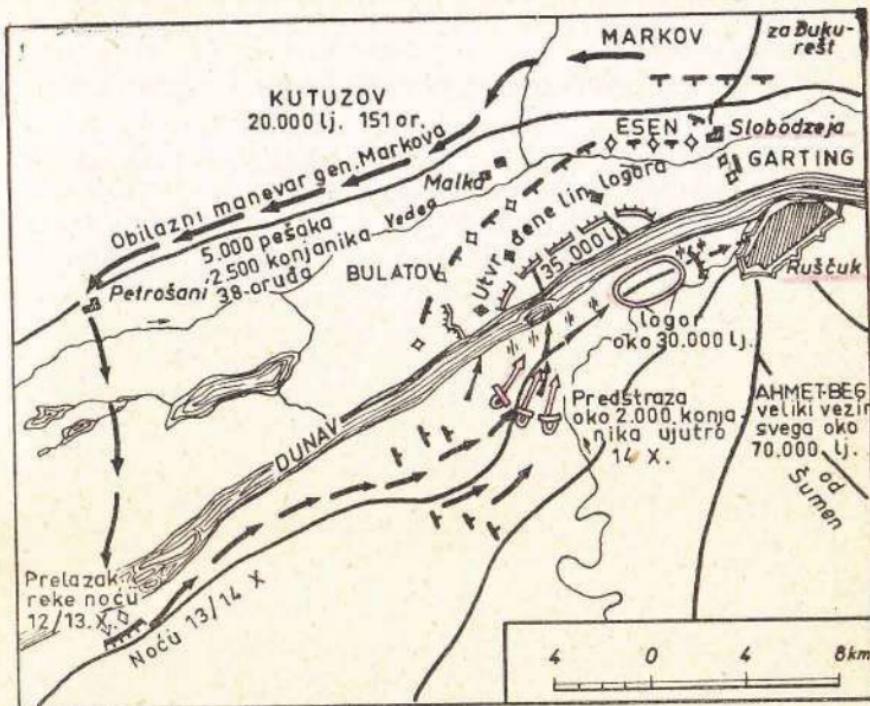
Začeci operacije kao nove pojave u ratnoj veštini pojavili su se u ratovima prve polovine XIX veka. Neki su se elementi operacije, doduše, prilično jasno ispoljili u bici kod Slobodzeje 1811. godine.

Od 1806. do 1811. godine vodio se rat između Rusije i Turske. Kada je već bilo očevidno da Napoleon priprema nov rat protiv Rusije, car je bio primoran da za komandanta Dunavske armije, čiji je zadatak bio da za što kraće vreme završi rat na Balkanu, postavi Kutuzova. Preuzevši komandu nad ovom armijom, Kutuzov je prikupio njene glavne snage i postavio ih u rejonu tvrđave Ruščuk (Ruse). U julu 1811. godine došlo je do takozvane bitke kod Ruščuka, u kojoj su ruske snage nanele poraz vojsci vezira Ahmet-bega, koji je na brzu ruku odstupio ka svojoj tvrđavi Šumen (Kolarograd).

Ali Kutuzov nije preuzeo gonjenje turske vojske, jer bi to neminovno zahtevalo i dugu opsadu tvrđave Šumen, a za to nije bilo dovoljno snaga i sredstava. On je smatrao da se u tome ratu brza pobeda može postići samo u odlučujućoj bici na otvorenom polju.

Komandant Dunavske armije doneo je neobičnu odluku: dići u vazduh tvrđavu Ruščuk, a svoje snage povući na levu obalu Dunava i posesti položaje u rejonu Slobodzeje. Tim operativnim manevrom Kutuzov je želeo da izmami tursku vojsku iz tvrđave Šumen i bije odlučujuću bitku na otvorenom polju. Uprkos tome što odnos snaga nije bio u korist Dunavske armije, Kutuzov je imao pot-

³⁾ Военное искусство капиталистического общества (1789—1917 гг.), вып. 2. Военное издательство, 1953, стр. 59—63.

Skica 1.— Razbijanje Turaka kod Slobodzeje u oktobru i novembru 1811.

puno poverenje u svoje jedinice i njihove starešine, koje su u bici kod Ruščuka vidno ispoljile istrajnost i hrabrost.

Borbena dejstva kod Slobodzeje razvijala su se baš onako kako je to zamišljaju bitke bilo predviđeno. Odred generala Markova, jačine 7.000 ljudi, odvojivši se od svojih glavnih snaga, izveo je složen i težak obuhvatni manevr, koji je trajao gotovo 4 dana. Odred se uspešno prebacio na desnu obalu Dunava i, odbacivši turske zaštitne snage, napao je neprijateljev utvrđeni logor s boka i iz pozadine. Zahvaljujući iznenadnoj pojavi odreda na desnoj obali Dunava i odlučnom njegovom dejstvu, turske snage od 30.000 ljudi bile su razbijene, a zastave, artiljerija i municija zaplenjene. Uspeh snaga generala Markova na desnoj obali Dunava imao je, pored ostalog, za posledicu i to da su

se druge turske snage od 35.000 vojnika našle odsečene na levoj obali Dunava.

Bitka kod Slobodzeje se, napisetku, završila potpunim razbijanjem vojske velikog vezira Ahmed-bega, što je predodredilo i ishod u celini; Turska je bila primorana da zaključi mir povoljan za Rusiju.

Bitka kod Slobodzeje bila je, u stvari, produžetak bitke kod Ruščuka. Bici su prethodili: složeni, unapred smisleni manevar povlačenja na nove položaje, organizovanje i priprema postojeće bitke, izvođenje obuhvatnog manevra sa delom snaga i, na kraju, prelazak u napad s glavnim snagama. Čitav taj kompleks različitih dejstava ruskih snaga čini, sveukupnošću svojom, sadržinu velike operacije, koja je zbog opštег karaktera rata dobila odlučujući strategijski značaj.

3. BITKA NA BEREZINI NOVEMBRA 1812.⁴⁾

Elementi operacije još jasnije su se ispoljili u otadžbinskom ratu 1812. godine naročito prilikom prelaska ruskih snaga u protivofanzivu i u toku gonjenja francuske vojske. Taj je rat ubedljivo pokazao da u sukobu dva neprijatelja koja raspolažu velikim mogućnostima i čije su snage izjednačene nije mogućno dobiti rat čak ni sa nekoliko uzastopnih »glavnih bitaka«. Da bi se u tome ratu postigla pobeda, trebalo je dugo, sistematski slabiti neprijatelja. Borodinska bitka, na primer, u suštini je bila »generalna bitka« kojoj je Napoleon neprestano težio. Ali ta bitka nije donela pobedu Francuzima. Napoleon je kasnije pisao: »Borodinska bitka je bila jedna od onih bitaka u kojima neobično velika naprezanja donose najmanje rezultate«.⁵⁾

⁴⁾ Полковник Л. Г. Бескровный. Отечественная война 1812 г. и полководческое искусство М. И. Кутузова. Изд. Военной академии им. М. В. Фрунзе, 1948, стр. 3—24.

⁵⁾ Правила, мысли и мнения Наполеона о военном искусстве, военной истории и военном деле. Санкт—Петербург, 1842, стр. 66.

Osvajanje druge ruske prestonice, Moskve takođe nije donelo pobedu Napoleonu. Štaviše, tarutinski manevr ruske vojske doveo je francuske snage u veoma težak položaj i izmenio strategijsku situaciju u korist Rusa. Posle zauzimanja Moskve Napoleon se sa svojom vojskom našao pred opasnošću potpunog okruženja. Njegovi proračuni da će osvajanjem Moskve moći zaključiti za sebe koristan mir pokazali su se neosnovanim. Posle neuspelih pokušaja da se probije u južne delove Rusije, Napoleon je bio primoran da počne odstupanje smolenskim drumom.

Način dejstva glavnih snaga ruske vojske u toku gonjenja Francuza Kutuzov je odredio u pismu Čičagovu: »Pravac glavnih snaga vojske bio je i ostaće s leve strane Napoleonove. Ja time obezbeđujem vezu sa zemljoradničkim gubernijama, sigurnu vezu sa Vama, a neprijatelj koji me vidi kako se krećem uporedo sa njim neće smeti da se zaustavlja iz straha da ga ne zaobiđem«.⁶⁾

Već u toku gonjenja francuske vojske, posle zauzimanja Smolenska, u Kutuzova je sazreo plan okruženja i uništenja glavnih neprijateljevih snaga na Berezini. Treba napomenuti da je položaj ruskih snaga prema neprijateljevim snagama bio veoma pogodan. To je pružalo neophodno potrebne uslove za uspešno izvođenje operacije okruženja.

Evo u čemu se sastojala zamisao bitke na Berezini. Trebalo je da glavne snage ruske vojske pod neposrednom komandom Kutuzovljevom, napadaju sa istoka opštim pravcem ka Borisovu. Vitgenštejnov odred, od 35.000 ljudi, imao je zadatak da energično dejstvuje sa severa, a sa jugozapada i zapada trebalo je da napada armija od 30.000 ljudi pod Čičagovljevom komandom. Zamišlu bitke, Čičagovljevoj armiji pridavana je veoma važna uloga, jer je ona imala zadatak da preseče puteve povlačenja Napoleonovih snaga i time omogući potpuno njihovo uništenje.

⁶⁾ Военное искусство капиталистического общества (1789—1917 гг.), вып. 2. Военное издательство, 1953, стр. 94.

Kutuzov je isticao: »... osnovni cilj svih naših dejstava je uništenje neprijatelja do krajnjih mogućih granica«.⁷⁾

Jasnoća postavljenih zadataka i operativni položaj ruskih snaga prema Napoleonovoj vojsci koja je odstupala stvarali su sve uslove za uspešno okruženje i razbijanje neprijatelja. Iako se operacija nije završila potpunim okruženjem glavnih Napoleonovih snaga, i to zbog veoma sporih i nedovoljno odlučnih dejstava Vitgenštejnovega odreda i Čičagovljeve armije, a takođe zbog neizvršenja — sasvim preciznih — naređenja koja je Čičagov dobio od Kutuzova o zauzimanju i držanju Borisova i zembinskog prolaza. Deo francuskih snaga uspeo je da se kod Studjenke prebaci preko reke Berezine i odstupi ka Vilnusu (Vilni). S tim snagama odstupao je i sam Napoleon.

Borbena dejstva ruskih snaga u bici na Berezini predstavljaju svojom sadržinom i oblikom operaciju koja je proizišla iz opšteg plana gonjenja, a i čiji je rezultat imao strategijski značaj. Ta je operacija uključila u sebi niz posebnih bitaka i noćnih bojeva, manevra i pregrupisavanja snaga, što je ostvarivano različnim grupisanjem ruskih snaga, u raznim rejonima, ali je sve to bilo podređeno opštem planu i postizanju jedinstvenog cilja.

Pored toga što je već nastala potreba da se ratna dejstva izvode u obliku operacija različnih razmara, ipak su — valja to istaći — realne mogućnosti njihovog izvođenja još bile ograničene. Pod slabim mogućnostima, u ovom slučaju, podrazumeva se materijalno-tehnička osnovica vojsaka, njihova organizacija, a i subjektivna strana, koja se ispoljavala u tome što komandni stav toga doba još nije bio svestan značaja nove ratne pojave — operacije. Te su mogućnosti postale realnije u poslednjoj četvrtini XIX i početkom XX veka, naročito za vreme francusko-pruskog rata 1870-1871. i u rusko-japanskom ratu 1904-1905. godine.

⁷⁾ Военное искусство капиталистического общества (1789—1917 гг.), вып. 2. Военное издательство, 1953, стр. 98.

4. BITKA KOD MEGA AVGUSTA 1870.⁸⁾

Francusko-pruski rat 1870—1871. vodio se u uslovima kada su na ratištu dejstvovale masovne vojske snabdevene velikim količinama novog naoružanja. Organizacija vojske je pretrpela bitne promene; pored divizija i korpusa pojavele su se i samostalne armije (grupe korpusa).

Novo naoružanje je odlučujuće uticalo na promene u načinu vođenja borbenih dejstava i postrojavanja borbenih poredaka nižih i viših taktičkih jedinica.*) S neizolučenim puškama koje su postojale do toga vremena bilo je moguće otvarati vatru na daljini najviše 200—400 metara, a iz neizolučenih topova — kartečom do 700 metara i običnim zrnom do 1.000 metara. S pojavom izolučenih pušaka (štucer) i topova znatno su povećani domet, preciznost i efikasnost puščane i artiljerijske vatre. Iz puške se mogla otvarati vatra na 1.000 metara, a iz topa s izolučenim cevima na 4—5 kilometara. Krajem šezdesetih godina prošlog veka Francuzi su uveli u naoružanje svoje pešadije pramodel teškog mitraljeza,⁹⁾ čija je daljina gađanja bila do 1.500 metara.

Francusko-pruski rat počeo je napadom dve grupacije pruske vojske koje su dejstvovale na odvojenim pravcima. Dve samostalne armije nastupale su na Mec, a jedna armija na Vert. Elementi savremene operacije najjasnije su se ispoljili u dejstvima pruskih snaga kod Meca; njihov je cilj bio okruženje i uništenje francuskih snaga.

U toj opraciji dejstvovale su dve samostalne armije. Jedna od njih je frontalno napadala na širokom frontu, vezujući time znatne francuske snage; druga je armija, u to isto vreme, izvodila duboki obuhvatni manevar, lučne dužine oko 90 kilometara, s ciljem da okruži francusku

⁸⁾ История военного искусства, вып. 1. Военное издательство, 1951 г.

⁹⁾ *) Vidi napomenu na strani 10 o sovjetskim jedinicama. — Prim. red.

⁹⁾ Višećevo oruđe namenjeno neprekidnom gađanju strelicačkim zrнима (kartečom) na teškom postolju (lafetu), sa konjkom vućom.

armiju, koja je bila kompaktno koncentrisana kod Meca, i onemogući snagama svog protivnika da se povuku ka Verdenu. Dejstva pruskih armija s početka su se razvijala u operativnom, a kasnije u taktičkom sadejstvu.

Prilikom nastupanja ka Mecu došlo je do tri uzastopne krupne bitke: kod Kolombeja i Nuija, kod Mars-la Tura, kod Gravelota i Sen-Priva. Sve su te bitke bile objedinjene opštom zamišlju i jedinstvenim ciljem. Sa gledišta postizanja opštег cilja operacije, najvažnija je bila bitka kod Gravelota i Sen-Priva. Ona je obuhvatila tri veća boja: kod Gravelota, kod Amanvila i kod Sen-Priva. Ta borbena dejstva taktičkog značaja trajala su svega 9 časova.

Karakteristično je da su u tim bojevima pruske jedinice nastavile da dejstvuju u zbijenim borbenim porecima, a napad su izvodile četnim kolonama, i to uprkos iskustvu iz austro-pruskog rata 1866. godine, koje je ukazalo na necelishodnost takvog borbenog postrojavanja. Ovo je značajnije ako se ima na umu da je pruska vojska već u to vreme izgrađivana na osnovi opšte vojne obaveze i da se u ratu popunjavala obučenim obveznicima.

Negativne strane takve primene kolona najače su se ispoljile u bici kod Sen-Priva, u kojoj je 5 pruskih pukova za 2 časa borbe izgubilo više od jedne trećine ljudstva. Od toga trenutka, rekao je Engels, »četna kolona je bila nepovratno osuđena, isto onako kao i bataljonska kolona i linija«.¹⁰⁾

Operacija pruskih snaga kod Meca raščlanila se na 3 posebne bitke, trajala je ukupno 6 dana i razvijala se na dubini do 90 kilometara.

5. OPERACIJE U RUSKO-JAPANSKOM RATU 1904—1905.¹¹⁾

Početkom XX veka, s brojnim povećanjem vojsaka i s porastom njihove vatrene moći, upadljivo je porašla

¹⁰⁾ Ф. Энгельс. Анти-Дюринг. Госполитиздат, 1948, стр. 159.

¹¹⁾ Военное искусство капиталистического общества (1789—1917 гг.), вып. 2. Военное издательство, 1953, стр. 191—247.

samostalnost većih združenih jedinica i samostalnih armija, što je, sa svoje strane, imalo za posledicu proširivanje fronta borbenih dejstava i znatno povećavanje dubine udara.

Rusko-japanski rat je bio imperijalistički. Obe strane su ga vodile na užoj teritoriji i u interesu šačice kapitalista i veleposednika vlastitih država. Taj je rat u poređenju s francusko-pruskim ratom 1870—1871. godine vođen u znatno izmenjenim materijalnim uslovima. Pre svega treba pomenuti oružje i borbena sredstva kojima je raspolagala pešadija, kao što su bili magacinska puška dometa preko 2.000 metara, zatim novi brzometni topovi koji su mogli gadati na daljinu 6—7 kilometara; u to vreme pojavio se i mitraljez koji je, praktički, mogao ispaliti 250 zrna u minuti (doduše u jedinicama je mitraljeza još bilo malo). Komandovanje jedinicama bilo je znatno olakšano upotrebom telegraфа, radija i poljskog telefona.

Rusko-japanski rat 1904—1905. godine raščlanio se na čitav niz većih, jednovremenih i uzastopnih bitaka, od kojih je svaka, svojim karakterom i sadržinom, bila operacija. Rat je počeo pomorskim operacijama koje su imale različite ciljeve, između kojih i takav kao što je bio obezbeđenje iskrcavanja samostalnih armija u Mandžuriju. Zatim su usledile pomorskodesantne operacije, u toku kojih su se japanske armije, jedna za drugom, iskrcale u Mandžuriju. Operacije armijskog značaja izvedene su na reci Jalu i u rejonu Činčona (Činhsijena). Naposletku su počele krupne operacije, najpre u Port Arturu, a zatim u ljaovanškom utvrđenom rejonu, na reci Šahu i u rejonu Mukdenu.

Bitka na reci Šahu počela je 5. oktobra 1904. s napredovanjem ruskih jedinica na frontu od 54 kilometra i trajala je 5 dana. To neodlučno izvođeno nastupanje završilo se neuspěšno, pa su ruske jedinice 11. oktobra prešle u odbranu. Ali su zato Japanci odmah prešli u protivofanzivu, nanoseći udare na centru i krilima ruskog fronta. U toj bici su se naizmenično, sa jedne i druge strane, sme-

njivali napadi i protivnapadi propraćeni manevrom većih jedinica i pregrupisavanjima snaga. Četrnaestodnevna bitka nije, u krajnjoj liniji, donela značajnu prevagu nijednoj strani. Posle bitke su i Rusi i Japanci prešli u odbranu, pa je došlo do tromesečnog operativnog zatišja.

Bitka na reci Šahu je pokazala da su za postizanje određenih većih rezultata potrebna duga i raznovrsna dejstva koja se razvijaju na širem frontu i u velikoj dubini. U toj bici su obe strane primenjivale napad, odbranu, borbu u susretu, pregrupisavanje snaga i aktivan manevar. Svi su ti elementi došli do izražaja u sklopu jedinstvene zamisli operacije. To što su obe strane prešle na pozicijsku odbranu potvrđuje da je ova bitka, u kojoj su pretrpljeni veliki gubici, utrošene ogromne količine municije i, naravno, iscrpene obostrane ofanzivne mogućnosti, bila veoma žestoka. Prirodno je što je za popunu gubitaka materijalnih rezervi bilo potrebno izvesno vreme.

Elementi operacije najjasnije su se ispoljili u mukdenskoj bici. I u ovom slučaju su obe strane pripremale napad. Međutim, Japanci su prvi napali na ruske položaje i primorali protivnika da se brani.

Bitka se s početka razvila na frontu od 105 kilometara, a završila na frontu širokom oko 150 kilometara. Borbena dejstva su trajala 20 dana (od 18. februara do 10. marta 1905). Borbe su se vodile danonoćno. Krajnji je rezultat bio da su ruske snage bile primorane da ponovo odstupe i u pozadini posednu nove odbrambene položaje pripremljene ranije. Dubina mukdenske operacije iznosila je oko 150 kilometara.

U bici kod Mukdena 5 japanskih armija sukobilo se sa 3 ruske armije. Borbe su se vodile na čitavom frontu i predstavljale su zbir različnih dejstava, kao što su: obostrani frontalni napadi, proboj fronta i obuhvati, dvostrani operativni obilazak bokova ruskih armija od strane dve (5. i 3) japanske armije. Ruske snage su u toku bitke izvodile veća pregrupisavanja da bi se suprotstavile neprijateljevom obilasku svojih bokova.

Rusko-japanski rat je u celini potvrdio razvoj novih pojava u oružanoj borbi izazvanih masovnošću vojsaka, napretkom ratne tehnike i sredstava komandovanja, a i sve većom složenošću borbenih dejstava.

6. RAZVOJ ELEMENATA OPERACIJE U PRVOM SVETSKOM RATU 1914—1918.

Prvi svetski rat 1914—1918. je čedo kapitalizma iz vremena njegovog prerastanja u višu i poslednju fazu svojega razvitka — imperijalizma.

Masovnost vojsaka dostigla je u prvom svetskom ratu neviđene razmere. Početkom rata Rusija je imala vojsku od 5,461.000 ljudi, Francuska — 3,781.000, Nemačka — 3,822.000, a Austro-Ugarska — 2,300.000 ljudi.¹²⁾ Razvijena železnička mreža potpuno je onemogućavala zaraćenim zemljama operativno-strategijsko razvijanje masovnih oružanih snaga na širokim frontovima, i to za relativno kratko vreme, a jedinice su se mogle snabdevati onim što im je bilo neophodno potrebno za život i vođenje borbenih dejstava.

Masovne vojske imale su u svom naoružanju velike količine najraznovrsnijeg vatrenog i hladnog oružja i druga tehnička sredstva borbe. Mitraljezi i artiljerija postali su odlučujuća borbena sredstva u napadu i odbrani. Front se od linije bajoneta, kako je to bilo ranije, pretvorio u gustu zonu vatre. Moć puščano-mitraljeske i artiljerijske vatre naglo je porasla; time je došao kraj pokušajima da se borbena dejstva vode zbijenim borbenim porecima i da se uspeh zasniva samo na snazi bajoneta.

I na zapadnom i na istočnom frontu ratna su dejstva počela u obliku manevarskih operacija različnih razmernih na ogromnim prostranstvima. I već na samom početku iskrsao je problem komandovanja i rukovođenja borbenim dejstvima samostalnih armija. Rusko komandovanje je taj

¹²⁾ А. Зайончковский, Мировая война 1914—1918 гг. Воениздат, 1939, стр. 20.

problem rešilo već pre početka rata organizacijom frontova. Savezničko i nemačko komandovanje došli su na to isto rešenje 1915. godine, stvorivši takozvane grupe armija. Prema prošlim ratovima veoma je porastao i broj armija. Na zapadnom frontu, na primer, Francuzi i Englezi razvili su na frontu od 340 kilometara 7 samostalnih armija, prema istom tolikom broju nemačkih armija. Na istočnom frontu Rusi su imali 6 armija, a Nemci, zajedno sa Austro-Ugarskom, — 5 armija i 1 armijsku grupu. U toku rata broj armija na istočnom frontu porastao je gotovo 2 puta.

Za početni period prvog svetskog rata karakteristično je da su se na oba ratišta odigrale krupne operacije: dve na istočnom frontu — u istočnoj Pruskoj i Galiciji, a granične bitke i bitka na Marni — na zapadnom frontu. Ipak treba napomenuti da su, po svojoj suštini, te krupne bitke bile pretežno armijske operacije, izvođene samostalno s nagašima pojedinih armija. Frontovska operacija se počela stvarati u početnom periodu prvog svetskog rata, a manje više jasnije je došla do izražaja tek prilikom nastupanja Jugozapadnog fronta ruske vojske 1916. i prilikom operacija grupe armija na zapadnom frontu 1918. godine.

Sadržina armijske operacije manevarskog perioda rata bila je određena time što su obe strane težile da neprijatelja poraze napadnim dejstvima i manevrom snaga. I baš zbog toga su gotovo sve početne operacije imale karakter boja u susretu. Te su se operacije, s malim izuzecima, završavale neznatnim taktičkim uspesima.

Poznato je da su sve zaraćene države nastojale da odlučujuće ratne ciljeve postignu u najkraćem vremenu. Prepostavljaljalo se da se taj zadatak može rešiti širokim manevarskim dejstvima celokupnih oružanih snaga svake države. Takva su nastojanja na samom početku naišla na nepremostive teškoće, koje su nastale zbog toga što u objektivno izmenjenim prilikama pod kojima se vodila oružana borba ni jedinice, ni komandovanje nisu bili spremni da takve zadatke reše. Obe zaraćene strane nisu shvatile i nisu dovoljno uzimale u obzir takve činjenice kao što su: masovnost vojsaka; razvijanje borbenih dejstava na og-

romnim prostranstvima, što je zahtevalo veoma precizno i sigurno komandovanje jedinicama; potreba za velikom količinom municije i različnih materijalnih i tehničkih sredstava; stepen porasta razmera operacija, njihovo trajanje i naprezanje.

Neuspešni završetak gotovo svih manevarskih operacija na zapadnom i istočnom ratištu i iscrpljenje ofanzivnih mogućnosti doveli su do toga da su se od leta 1915. godine frontovi na ovim ratištima stabilizovali; stvorile su se neprekidne linije pozicijske odbrane sa krilima naslonjenim s jedne strane na more, a s druge — na granice neutralnih zemalja.

S nastankom takozvanog pozicijskog perioda rata operacije su do bile sasvim novu sadržinu. Da bi se ma koja napadna operacija završila uspešno, trebalo je prethodno izvršiti probaj utvrđenog fronta. Sve je to bila novina u ratnoj veštini toga vremena, a za takva borbena dejstva nisu bile pripremljene ni trupe, ni njihove starešine. Otpočelo je dugo traženje načina i sredstava za probaj pozicijske odbrane. U traženju puteva za rešenje toga problema, države su počele da povećavaju brojno stanje operativnih armija, da osnivaju dopunske združene i operativne jedinice,* da poboljšavaju i povećavaju naoružanje i tehnička borbena sredstva, da uvode nova sredstva borbe, kao na primer, avijaciju, tenkove, bojne otrove, i da razrađuju principski nove, celishodnije načine pripreme i vođenja operacija u izmenjenim uslovima.

U ratnoj praksi se pojavilo nekoliko vrsta napadnih operacija u vezi sa probojem organizovane odbrane:

- udar na uskom frontu na jednom pravcu;
- udar na širokom frontu na jednom pravcu;
- udar na širokom frontu na nekoliko pravaca.

Proboj neprijateljeve odbrane bio je veoma složena, ali i najvažnija etapa svake napadne operacije. U toku proboga rešavali su se zadaci razbijanja krupne neprijateljeve grupacije i zauzimanje važnih objekata, rejona i linija operativnog značaja, čime su stvarane povoljne okol-

* Vidi napomenu na str. 10 — Prim. red.

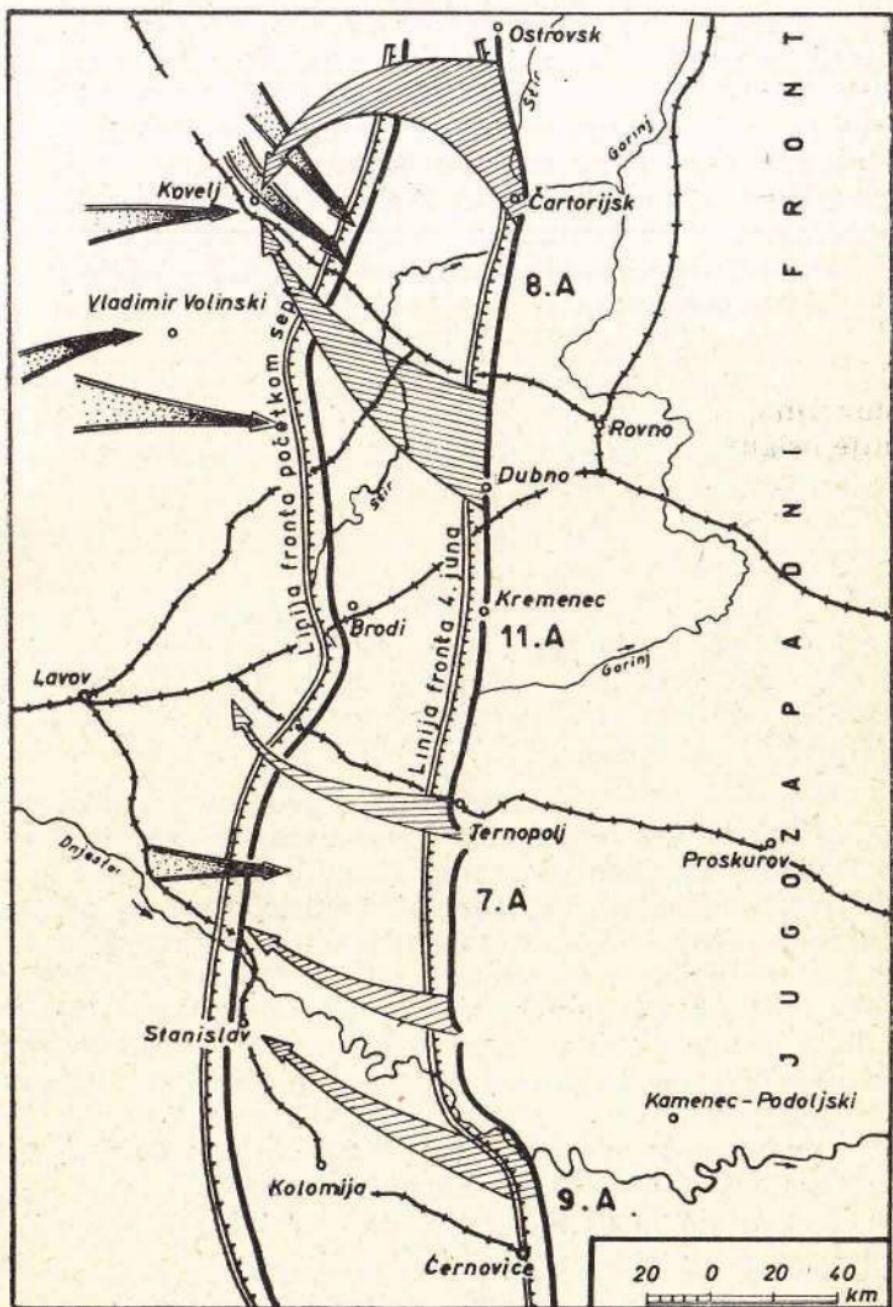
nosti za razvijanje borbenih dejstava u narednim etapama operacije fronta. Tako probaj neprijateljeve operativne odbrane nije bio samom sebi cilj, već sastavni deo frontovske operacije, i znatno je predodređivao uspešni njen razvoj u celini.

Ali snaga odbrane je rasla mnogo brže nego što su se menjali način i sredstva njenog probaja. Pošto je odbrana bivala sve više zasićena položajima, odbrambenim pojasevima, to je probaj takve odbrane zahvatio nanošenje jakog početnog udara, radi čega su se na određenim odsečima prikupljale jake snage, veći broj artiljerijskih jedinica, avijacija i druga sredstva neutralisanja — tenkovi i bojni otrovi. Čak je u toku taktičkog probaja trebalo voditi rezerve, ponekad i veće, jer je bilo potrebno osigurati narastanje siline početnog udara i zameniti jedinice iscrpene višednevnim borbama.

Posle probaja taktičke zone odbrane bilo je potrebno brzim tempom razvijati uspeh u operativnoj dubini, što je zapravo bilo nova etapa operacije koja je zahtevala uvođenje u probaj operativnih rezervi. Prelazak iz jedne bitke u drugu (iz jedne etape operacije u drugu) u većini slučajeva je proticao bez prekidanja borbenih dejstava, a kadašto i posle izvesnog predaha potrebnog radi stvaranja nove grupacije, sposobne da nastavi razvijanje operacije u dubinu.

Sadržina odbrambene operacije sastojala se: od vođenja borbenih dejstava radi održavanja vlastitih odbrambenih položaja i pojaseva; od povećanja jačine odbrane manevrom armijskih i frontovskih rezervi na ugroženom pravcu; zatim, od organizacije i izvođenja jakih protivudara na borbene pokrete neprijateljevih jedinica koje su se probile u dubinu odbrane; od nastojanja da se uspostavi narušena odbrana ili stabilizuje front na ovoj odbrambenoj liniji u vlastitoj pozadini.

Ratna praksa je pokazala da je od svih vrsta operacija koje smo ranije pomenuli najcelishodnija bila ona u kojoj su se udari nanosili na širokom frontu i u isto vreme na nekoliko pravaca. Prvi put je tu vrstu udara primenio

Skica 2. — Operacije Jugozapadnog fronta ruske vojske 1916.

Jugozapadni front ruske vojske 1916. godine (skica 2).¹³⁾ Napad je izведен u zoni širokoj oko 470 kilometara. Na tome frontu su preduzeta 4 jednovremena udara na odsečima probaja ukupne širine 35 kilometara. Operacija je pripremaha dugo. Ruske snage su za 10—13 dana napada, izvodeći glavni udar desnim krilom fronta, u isto vreme probile odbranu austrougarskih trupa na nekoliko pravaca i, nanoseći neprijatelju ogromne gubitke, napredovale 40—75 kilometara.

Premda je postignut značajan uspeh, on ipak nije u dovoljnoj meri iskorišćen, jer ruska vrhovna komanda nije osigurala Jugozapadnom frontu dovoljno rezervi koje bi razvile uspeh u operativnoj dubini, a nije organizovala ni aktivna dejstva drugih frotova.

Pokušaj komande Jugozapadnog fronta da na desnom odseku uvede u proboj konjički korpus završio se neuspehom. Sa naoružanjem kakvim su raspolagale u ono vreme, konjičke jedinice nisu mogle u operativnoj dubini samostalno izvršiti taktičke zadatke. Još manje je u njihovoj moći bilo da ispunjavaju operativne zadatke odvojeno od svojih glavnih snaga.

Napadne operacije preduzete s jednovremenim probojem utvrđenog fronta u obliku udara na nekoliko pravaca, zahtevaju koncentraciju krupnih snaga i sredstava i izdvajanje znatnih rezervi radi neprekidnog narastanja početnog udara. Ali gustina borbenih sredstava, naročito artiljerije, bila je mnogo manja od one koja je docnije primenjivana na Zapadnom frontu. U operacijama Jugozapadnog fronta ruskih snaga takav način napadnih dejstava pokazao se boljim od svih ostalih. Ogromna njegova prednost sastojala se u tome što je tako neprijatelj bio lišen mogućnosti manevra rezervama; on ih više nije mogao, bez većih posledica, skidati sa »mirnih« odseka odbrane, kao što je to bio kadar da čini kada je udar išao

¹³⁾ Военное искусство капиталистического общества (1789—1917 гг.), вып. 2. Военное издательство, 1953, стр. 320.

jednim pravcem, jer prilikom nanošenja jednovremenih udara na nekoliko pravaca teško je bilo odmah utvrditi pravac glavnog napadačevog udara.

Izvršen u isto vreme na više pravaca, uspešni probaj utvrđenog fronta razbijao je neprijateljevu odbranu na odvojene, izolovane odseke, stvarajući povoljne uslove za uništenje neprijatelja po delovima. Neosporno je da bi operacija dala neuporedivo veće rezultate da se raspolagalo brzim jedinicama, koje bi bile uvedene u probaj radi razvijanja uspeha u operativnoj dubini i koje bi tako povećale tempo napada, zadržavši pri tom neprijateljeve operativne rezerve što pristižu iz dubine.

U prvom svetskom ratu problemi pripreme i vođenja napadne operacije, sa probojem utvrđenog fronta, nisu u stvari bili rešeni u celini. Osnovni uzroci tome ležali su u niskom stupnju razvijenosti oružanih snaga, slabim borbenim mogućnostima operativnih jedinica (armije, fronta, grupe armija) i zaostajanju teorije ratne veštine. Razvoju operacije znatno je smetalo i to što je konjica u prvom svetskom ratu upotrebljavana za taktičke zadatke (osiguranje blokova, izviđanje, zaštita razvijanja pešadije), a gotovo nikada ne i za operativne. Uz to treba napomenuti da su operacije, po pravilu, imale linijski karakter, što je bilo u protivrečnosti sa novim okolnostima pod kojima se vodila oružana borba. Linearnost je neizbežno vodila razvijanju borbenih dejstava na malom prostranstvu i vrlo ograničenim rezultatima operacije.

ZAKLJUČCI

Operacija je nastala i razvila se u ratovima XIX veka i početkom XX veka. Već u drugoj polovini prošlog veka neki su vojni teoretičari shvatili operaciju kao novu pojavu oružane borbe, čije je mesto između rata u celini i boja.

Ipak, u razmatranom istorijskom vremenu težilo se izvođenju pretežno strategijskih operacija koje su se većinom izvodile jednim zahvatom ili, tačnije, koje su se zavr-

šavale u jednoj bici. Izuzetak su neke operacije iz druge polovine XIX veka i spočetka XX veka i operacije iz prvog svetskog rata. U svakoj strategijskoj operaciji učestvovala je, kao jedna celina, čitava vojska koja je predstavljala oružanu snagu države. Samostalne armije su retko izvodile pojedinačne operacije. U ratovima XIX veka nastojalo se da se za izvođenje jedne bitke na jednom operacijskom pravcu koncentrišu sve armije ili bar veći njihov deo. Tako, na primer, u bici na reci Berezini 1812. godine učestvovale su gotovo sve ruske armije. Kod Meca 1870. godine, od 3 pruske armije borile su se 2. U mukdenskoj operaciji 1905. godine borile su se 2 japanske armije protiv 3 ruske. Tako se nekoliko bitaka, koje su u početku izvođene samostalnim armijama, na kraju krajeva slivalo u jednu opštu bitku; time se, zapravo, operacija i završavala. Na takav je način, u to doba, bila izvedena većina operacija 1905. godine borile su se 2 japanske armije protegijskim, jer su u njima učestvovalo gotovo sve oružane snage ili veći njihov deo i zbog toga se, najčešće, očekivalo da će rezultat takvih operacija biti odlučujući za ishod rata. Potpuno je razumljivo što je sve složeniji način vođenja oružane borbe znatno proširio i krug pitanja koje je rešavalo strategijsko i taktičko komandovanje. Dok su se zadaci strategije nekada sastojali u izboru trenutka za početak rata, u zavisnosti od gotovosti sopstvenih oružanih snaga, zatim u određivanju pravca glavnog udara, a isto tako broja snaga i sredstava, mesta i vremena za izvođenje posebnih »generalnih bitaka«, u koncentraciji snaga na bitačnoj prostoriji i korišćenju rezultata bitke, dok su nekada samo ta pitanja bila osnovna briga strategije — kasnije se krug pitanja strategije proširio. Strategija se nije mogla više baviti pojedinačnim bitkama, jer one, u stvari, nisu više bile presudne za ishod rata. Ona je bila dužna da odredi ciljeve, sredstva, vreme i mesto izvođenja niza strategijskih operacija (bitaka) povezanih opštim planom rata. Taktici je preostalo da rešava pitanja komandovanja jedinicama u pojedinačnim bojevima. Zbog toga je bilo neophodno potrebno da se operacije, sa gledišta organizacije izvođenja svake od njih, izdvoje u posebnu kategoriju.

U prvom svetskom ratu 1914—1918. godine oružana borba se vodila na velikim prostranstvima i bila je raščlanjena mnoštvom krupnih operacija, koje su se sastojale od pojedinih bitaka. U tome ratu jasno su se ispoljile konture operacije kao oblika dejstava svojstvene jedinicama tipa armije, fronta i grupe armija.*.) Bitka je izgubila svoj oblik i karakteristike u nekadašnjem značenju; ona je dobila nov sadržaj. Bitka je, po suštini svojoj, postala osnovna sadržina armijske operacije i sastavni deo frontovske operacije u kojoj može biti nekoliko bitaka.

U manevarskom periodu prvog svetskog rata pretežno su izvođene samostalne armijske operacije. U navedenim periodima počela se oblikovati frontovska operacija. Uslovi pojave i razvoja frontovske operacije bili su: masovnost vojsaka, organizacijske izmene koje su nastale u vojskama, povećane razmere borbe, preka potreba koordinacije napora nekoliko armija koje su dejstvovali na širokom frontu i na odvojenim operacijskim pravcima, stalno sve složeniji načini i oblici vođenja borbenih dejstava.

Frontovska je operacija, ipak, do kraja rata ostala samo zbir posebnih armijskih operacija. Ovo se objašnjava time što se uticaj komande fronta na organizaciju i usmeravanje takve operacije nije dovoljno osećao. Baš je to i dovelo do takvog stanja da se frontovska operacija nije uspela potpuno razviti ni do kraja rata, premda su dejstva savezničkih snaga 1918. godine preduzimana u obliku koji je bio nalik na operacije grupe armija.

Frontovska operacija se nije u potpunosti razvila još i zbog toga što nije dokraja bilo rešeno pitanje razvijanja taktičkog uspeha u operativni. Najprihvatljivije sredstvo za rešavanje toga pitanja bila je konjica, ali ona nije raspolagala sa toliko udarne snage da bi mogla izvršiti zadatke koji su joj postavljeni prilikom uvođenja u probor. Već smo naveli slučaj s konjičkim korpusom Jugozapadnog fronta ruske vojske 1916. godine. Možemo navesti još jedan primer. Kod Kambrea 1917. godine engleska ko-

*) Autor grupu armija ne izjednačava s frontom. — Prim. red.

manda je pokušala da uvede konjički korpus radi razvijanja uspeha u operativnoj dubini, ali taj pokušaj nije uspeo zbog toga što se konjica pokazala nesposobnom za taj zadatak.

Na završetku rata pojavilo se novo udarno sredstvo — tenkovi. Oni su, prema svojim borbenim kvalitetima, mogli olakšati rešavanje toga važnog problema, ali saveznička komanda nije uspela da oceni pravu vrednost ovoga novog roda vojske i da na osnovu toga razradi efikasne načine upotrebe tenkova u operaciji. Tenkovi su služili za neposrednu podršku pešadije i gotovo nijedanput nisu bili masovno upotrebljeni za razvoj taktičkog uspeha u operativni; doduše, oni se nisu ni mogli upotrebiti sa tim ciljem, i to zbog svojih tehničkih osobina, nedoraslih zahtevima operacije. Stoga tenkovi tada nisu uneli suštinske izmene u načine i oblike vođenja operacija u vezi s probojem utvrđenog fronta.

Bez obzira na to što nije doživela potpuni svoj razvoj, operacija je, kao posebni oblik dejstva, dobila u prvom svetskom ratu odlučujući značaj u opštem sistemu oružane borbe.

Iskustvo prvog svetskog rata, pa makar i nepotpuno, poslužilo je kao polazna osnovica za vođenje operacije u vreme inostrane vojne intervencije i građanskog rata u našoj zemlji 1918—1920. godine. A od toga iskustva se pošlo i u razradi teorije o pripremi i vođenju operacija u razdoblju između dvaju svetskih ratova.

Drugi svetski rat je otvorio novu etapu razvijanja teorije i prakse operativne veštine. Tek je u tome ratu, zahvaljujući rešenom problemu operativnog proboja, razvoj frontovske operacije bio konačno završen.

ZAKLJUČAK GLAVE I

Nastanak operacije kao pojave oružane borbe bio je izazvan činiocima objektivnog karaktera. Najvažniji među njima bili su: brzi kvantitativni i kvalitativni razvitak naoružanja i borbene tehnike, neprekidni porast brojnog

sastava vojske; znatno povećavanje prostora zahvaćenih ratnim dejstvima; nemogućnost da se ciljevi strategijske operacije postignu jednom bitkom; pojava, u sklopu strategijske operacije, posebnih bitaka koje su po svom sadržaju i suštini bile međuoperacije različnih razmara.

Dok su elementi operacije praktički već davnio postojali, dotle se njena teorija, nazvana »operativna veština«, pojavila tek dvadesetih godina XX veka.

Savremena sovjetska ratna veština sastoји se od tri dela: strategije, operativne veštine i taktike. Operativna veština se, prema tome, našla na spoju strategije i taktike. Ona se bavi razradom teorije i prakse rukovođenja operativnim jedinicama rodova vojske i vidova oružanih snaga u operacijama.

Glava II

NASTANAK I RAZVOJ SOVJETSKE OPERATIVNE VEŠTINE ZA VREME INOSTRANE VOJNE INTER- VENCIJE I GRAĐANSKOG RATA 1918—1920.

1. VAŽNIJE ODLIKE INOSTRANE VOJNE INTERVENCIJE I GRAĐANSKOG RATA

Građanski rat 1918—1920. godine ima mnoge odlike po kojima se izrazito razlikuje od svih ranijih ratova kapitalističke epohe. V. I. Lenjin je ukazivao na to da je svaki rat u pravom smislu vođenje politike, jer stoji u nerazlučnoj vezi s onim društvenim uređenjem iz kojeg je ponikao i dalje se razvija. Rat je produženje politike, samo drugim, nasilnim sredstvima. Prema tome je i suština građanskog rata, kao i svakog drugog rata, određena pre svega njegovom političkom sadržinom. »Imperijalistički rat«, pisao je Lenjin, »... bio je produženje politike imperijalista, vladajućih klasa, spahijskih i kapitalista... A naš rat bio je produženje naše, komunističke politike, politike proletarijata«.¹⁾

Osnovna odlika građanskog rata sastoji se u tome što je on bio revolucionarni, klasni rat. U njemu je došlo do oružanog sukoba društvenih klasa: s jedne strane, radničke klase i radnih seljaka koji su posle pobede proleterske revolucije došli na vlast, a s druge strane, buržoaske, velikoposedničke klase Rusije, klase koja je nasilno svrgnuta s vlasti. »Građanski rat«, govorio je Lenjin, »jeste

¹⁾ В. И. Ленин. Сочинения, т. 30, стр. 157.

najoštriji oblik klasne borbe u kojoj se čitav niz ekonomskih i političkih sukoba i bitaka ponavljamaju, nagomilavaju, proširuju, zaoštravaju i dovode do pretvaranja tih sukoba u borbu s oružjem u rukama jedne klase protiv druge klase.«²⁾

Na taj način, klasna borba dobiva složene oblike oružane borbe. Ona je sjedinila oružanu borbu klasa u našoj zemlji s istovremenom borbom protiv intervencije stranih država. Po svojem karakteru i sadržini, građanski rat u našoj zemlji bio je otadžbinski, oslobođilački rat sovjetskog naroda protiv snaga međunarodnog imperijalizma i njegovih najamnika.

Marksizam-lenjinizam uči da revolucionarni ratovi izazivaju u životu naroda odlučujuće, progresivne načine i oblike oružane borbe. Klasni rat revolucioniše i sadržinu vojne veštine. O tome očevidno svedoči iskustvo francuske buržoaske revolucije 1789—1794. godine, a naročito iskustvo građanskog rata u našoj zemlji.

Ako, na primer, izbije rat između dve buržoaske države ili između određenih grupacija kapitalističkih država, on se najčešće završava polovičnim rezultatima, to jest zaključenjem mira pod uslovima koji donekle zadovoljavaju obe zaraćene strane. U klasnom ratu deluju druge zakonitosti. Njegov ishod može biti samo *potpuno uništenje oružanih snaga jedne od antagonističkih klasa*. U revolucionarnom ratu ne može biti polovičnih rezultata. Eto zašto su u građanskom ratu u našoj zemlji obe strane težile da izvojuju potpunu победу. Razjašnjavajući zadatke diktature proletarijata, Lenin je pisao: »Građanski rat je ozbiljniji i žešći od svakog drugog rata. Tako je uvek bivalo u istoriji, počev s građanskim ratom staroga Rima, zato što su se međunarodni ratovi svagda završavali kompromisom između imućnih klasa, a samo u građanskom ratu ugnjetena klasa ulazi sve sile kako bi uništila ugnjetočku klasu do kraja, kako bi uništila ekonomski uslove postojanja te klase.«³⁾

²⁾ В. И. Ленин. Сочинения, т. 26, стр. 11.

³⁾ В. И. Ленин. Сочинения, т. 29, стр. 341.

Najvažnija odlika građanskog rata ogleda se u tome što se, kada je on počeo, na Zapadu nastavljao prvi svetski rat, a u Rusiji je u to vreme bila uspostavljena sovjetska vlast. Sovjetska vlada je zaključila s Nemačkom Brestlitovski mir. To je omogućilo našoj partiji da — koristeći se novim državnim sistemom — mobilise sve snage i sredstva radi uspešnog vođenja rata.

Sovjetska Republika nije imala svoju vojsku, osim odreda Crvene garde, koji nisu mogli zameniti regularne oružane snage zemlje. Sovjetsku armiju je trebalo stvarati u toku rata. Sovjetska armija i radničko-seljačka mornarica popunjavale su se, pre svega, na dobrovoljnom principu, a zatim se postepeno prelazilo na obaveznu vojnu službu. Intervencionisti i belogardejci, koji su se oslanjali na gotovu organizaciju oružanih snaga i raspolagali mnogobrojnim pripremljenim kadrovima, bili su u tome pogledu u mnogo povoljnijem položaju.

Lenjin je ukazivao na to da je prvi i najvažniji zadatak svake pobedonosne revolucije — uništenje stare vojske i njena zamena novom, revolucionarnom. Pošto dode na vlast, nova društvena klasa neizbežno mora proći kroz težak, mučan period bez ikakve armije, stvarajući postepeno novu armiju, njenu novu organizaciju i novu disciplinu.⁴⁾ Pozivajući se na iskustvo francuske revolucije 1789—1794. godine, Lenjin je pisao da je francuski narod izmenio celokupan sistem strategije, ukinuo stare zakone i ratne običaje i mesto stare vojske stvorio novu, revolucionarnu, narodnu vojsku i nov način vođenja rata.⁵⁾ Takav je isti zadatak, u novim i složenijim istorijskim uslovima, pao na leđa i sovjetskog naroda.

Građanski rat se razvijao u uslovima razorene i ekonomski iscrpene narodne privrede Rusije. Uskost ekonomiske osnovice Sovjetske Republike, u prvim godinama, ozbiljno se ispoljavala u vojnoj proizvodnji i u snabdevanju Sovjetske armije svim onim što je bilo neophodno potrebno

⁴⁾ В. И. Ленин. Сочинения, т. 28, стр. 262.

⁵⁾ В. И. Ленин. Сочинения, т. 24, стр. 364.

za uspešno vođenje rata. To je primoravalo našu armiju da se koristi slabo razvijenom vojnom industrijom i sivromasnim rezervama naoružanja i opreme koji su ostali od stare vojske, a i trofejima do kojih se došlo u borbama s neprijateljem.

Karakteristično je, isto tako, što je gotovo od samog početka građanskog rata došlo do prirodnog geografskog razgraničavanja između revolucionarnih i kontrarevolucionarnih snaga. Sovjetska vlast se utvrdila u centralnim industrijskim područjima, koja su uglavnom nastanjena ruskim stanovništvom. Kontrarevolucionarne snage i intervensionisti zauzimali su periferijske delove Rusije, koji su naseljeni stanovništvom raznorodnim u nacionalnom pogledu. Takvo geografsko razgraničenje zaraćenih strana imalo je izvesnog uticaja na obrazovanje borbenih frontova i na karakter oružane borbe.

Dobra organizacija pozadine, njena postojanost i jedinstvo s frontom bili su odlučujući u osiguranju pobeđe Sovjetske armije. I obrnuto, ni Kolčak, ni Denjikin nisu imali postojane pozadine. Baš to je znatno doprinelo njihovom porazu. Pri svemu tome, pozadina je u građanskom ratu imala i svoje odlike, koje su bile, pre svega, određene klasnom nejednovrsnošću. Zato nije bio redak slučaj da je pozadina u građanskom ratu stvarala i unutrašnje borbene frontove (ustanak forova »Krasnaja gorka« i »Sjeraja lošad«, dejstva izolovanih antisovjetskih grupa i bandi, npr. Mahnovih, Gligorijevljevih i dr.). Ali, kako oni u našoj pozadini nisu naišli na široku podršku u narodu, njihovo uništavanje nije činilo velikih teškoća. U samoj pozadini belogardejaca revolucionarni ustanci i partizanski pokreti bili su narodni, masovni, i imali su trajan karakter, tako da su se u nekim područjima zadržali do kraja rata.

Druga važna odlika građanskog rata bila je u tome što su njegove operacije imale isključivo pokretni karakter. Odlučujući ciljevi operacija i njihov pokretni karakter proizlazili su iz same prirode rata. U samoj klasnoj suštini građanskog rata — primećivao je M. V. Frunze —

bilo je elemenata koji su zahtevali najveće razvijanje odlučujućih operacija manevarskog tipa.⁶⁾ Osim toga, na pokretni karakter građanskog rata uticali su i takvi činioci kao što su: ogromna prostranstva vojišta, veliko rastojanje borbenih frontova pri relativno slaboj njihovoj zasićenosti trupama i vojnim tehničkim sredstvima, odsustvo snažno utvrđenih odbrambenih linija, primena velikih masa konjice, naročito na južnom vojištu.

Sovjetska armija se u početnom periodu građanskog rata oslanjala uglavnom na vojnu veština stare vojske i iskustva prvog svetskog rata. Obuka jedinica i priprema komandnog kadra izvedene su po novim pravilima, ali su sva ta pravila bila sama po sebi velikim delom obnovljena — s neznatnim izmenama — stara pravila bivše carske vojske.

Godine 1918. bila je izdata Ratna služba Sovjetske armije (gotovo u potpunosti je ponovljena stara Ratna služba iz 1912), koja je imala suštinskih nedostataka.

Osmi kongres RKP (b) poklonio je veliku pažnju vojnim pitanjima, naročito razradi pravila Sovjetske armije. U njegovim odlukama se govorilo: »Vojna pravila koja su dosad izdavana (Pravila službe i ratne službe), unoseći čvrstinu i organizovanost u unutrašnje odnose u vojsci, u prava i dužnosti njenih sastavnih delova, zbog čega su, već sama po sebi, značila krupan korak unapred, time još bolje odslikavaju prelazni period stvaranja naše armije i biće podvrgnuta preradama . . .«⁷⁾

Ratna veština belogardejskih trupa u potpunosti se zasnivala na osnovnim stavovima pravila stare vojske. U početku građanskog rata kontrarevolucionarni odredi dejstvovali su, ukupno uzeto, po istim metodima kao i crvenoarmejski odredi.

⁶⁾ М. В. Фрунзе. Статьи и речи. Госвоениздат, 1936, стр. 48—65.

⁷⁾ КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК, ч. 1. Госполитиздат, 1953, стр. 437.

2. OPERACIJE SOVJETSKE ARMIJE 1918.

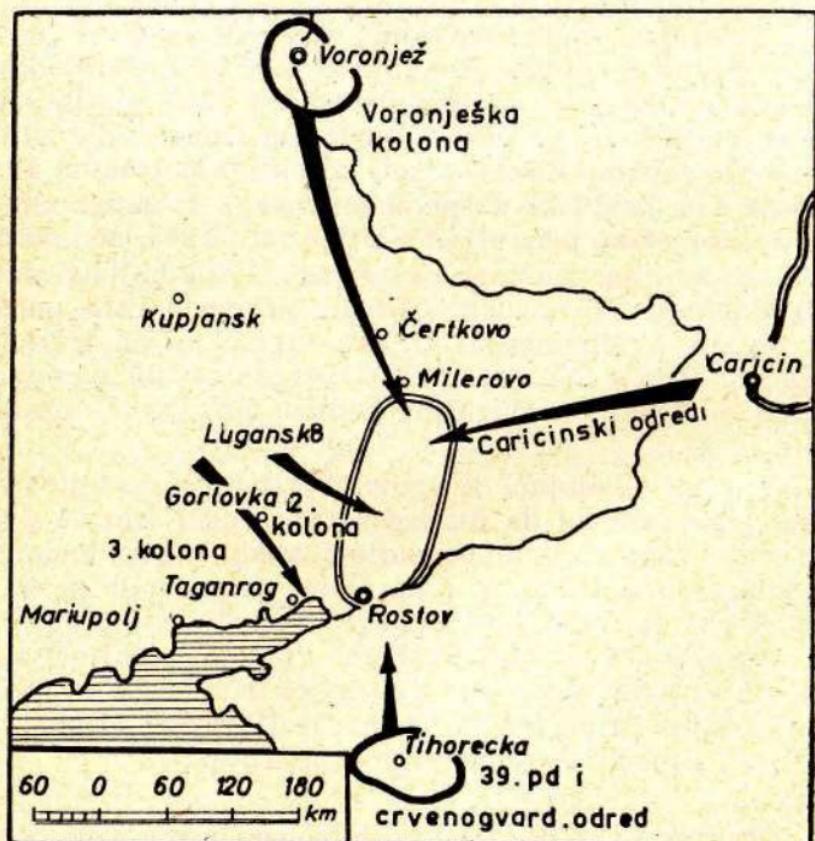
Antanta i SAD, nastojeći da uguše revoluciju i Rusiji zadrže status zaraćene države, preduzele su sve mere da se izvrši hitna vojna intervencija protiv Sovjetske Republike. Engleski i francuski imperijalisti su već u decembru 1917. godine razradili zajednički plan oružane intervencije u našoj zemlji. Vodeća uloga u ostvarivanju plana dodeljena je SAD. Prema planu, trebalo je da Engleska zauzme Kavkaz, Kaspijsku niziju i Turkestan, SAD — Daleki istok i Sibir, a Francuska — Besarabiju, Ukrajinu i Krim. Ali imperijalistički rat, koji se još vodio, bio je ozbiljna smetnja tome, sužavajući razmere oružane intervencije protiv Sovjetske Republike. Zato se Antanta ograničila na upućivanje, krajem decembra 1917. godine, engleskog ekspedicioneog odreda generala Denstervila sa zadatkom da zauzme Zakavkazje*) i Baku, a početkom 1918. upućene su i japanske ekspedicione snage sa zadatkom da zauzmu Sovjetsko primorje.**) U januaru 1918. godine bojarska Rumunija zauzima Besarabiju. Objedinjene snage SAD, Engleske i Francuske iskrcale su marta 1918. godine prvi desant u Murmansk. U isto vreme su na teritoriji Sovjetske Rusije Antanta i SAD organizovale ustanke i pobune na Donu, u Ukrajini, Sibиру, Povolžju i na Dalekom istoku.

Nemački vladajući krugovi, koristeći se svim sredstvima, nastojali su da dezorganizuju ruski front i privedu naše zemlje, i povezivanjem s kontrarevolucionarnim snagama u Ukrajini i na Donu pripremali su se za naredni akt — upad u te krajeve. Nemci su se trudili da otežu pregovore sa sovjetskom vladom i zaključivanje mira, pa su namerno postavljali teške uslove. Za to vreme tekla je tajna priprema za osvajanje Ukrajine i Dona, a u povoljnoj situaciji i središnjih područja Rusije.

*) Zakavkazje — deo Kavkaza južno od glavnog grebena planine Kavkaza; obuhvata Azerbejdžansku, Gruzinsku i Jermensku SSSR. — Prim. red.

**) Zapadna obala Japanskog mora. — Prim. red.

Strategija kontrarevolucionarnih snaga koje su se našle na teritoriji Rusije u potpunosti je bila određena politikom imperijalističkih intervencionističkih država. U to vreme na jugu Rusije dejstvovalе su Kaledinove i Kornilovljeve snage. U Ukrajini su gospodarile buržoasko-nacionalističke snage Centralne ukrajinske vlade. Poljski legionarski korpus izazvao je pobunu u Belorusiji. U Povolju su jedinice čehoslovačkog korpusa podigle ustank. Unutrašnja kontrarevolucija imala je zadatku da skupi što više snaga koje bi, posle dolaska intervencionističkih trupa,

Skica 3. — Razbijanje donske kontrarevolucije (decembar 1917 — februar 1918)

izvršile jednovremeni koncentričani udar na središna područja Sovjetske Republike.

Sovjetska strategija, koju je sprovodio Centralni komitet naše partije s velikim Lenjinom na čelu, sastojala se, pre svega, u tome da se osujete planovi Antante i Nemačke i dobije u vremenu za učvršćenje sovjetske vlasti i organizovanje Crvene armije. Najvažniji zadatak naše države bio je da, na svaki način, zaključi mir s Nemačkom. Za nas je bilo važno dobiti predah i što je mogućno brže razbiti kontrarevolucionarna žarišta u našoj zemlji. Po Lenjinovim uputstvima, te mere su bile sprovedene gotovo do sredine 1918. godine, prema utvrđenom planu.

Glavne operacije 1918. godine bile su: razbijanje donske i ukrajinske kontrarevolucije, borba protiv pobunjenog Poljskog korpusa u Belorusiji, uništenje nemačkog okupatora kod Narve i Pskova, borba protiv čehoslovačkog korpusa koji je digao pobunu u Povolžju i odbrana Cacicina.*). Razmotrićemo neke od tih operacija.

NAPADNA OPERACIJA SOVJETSKIH JEDINICA RADI RAZBIJANJA SNAGA DONSKE KONTRAREVOLUCIJE^{*)}

Donske kontrarevolucionarne snage oslanjale su se na kulački sloj kozaštva. U nameri da objedini sve kontrarevolucionarne snage u kozačkim oblastima na jugu Rusije, Kaledin je stvorio takozvani Jugoistočni kozački savez, koji je imao da obuhvati Donsku, Kubansku i Tersku oblast i područje Astrahana. Za ostvarivanje svoje zamisli, Kaledin je u novembru 1917. godine dobio od SAD 500.000 dolara. Amerikanci su nameravali da izgrade čak i železničku prugu od Rostova do Orenburga kako bi po-

*) Staljingrad, odnosno sadašnji Volgograd. — Prim. red.

⁸⁾ Zamisao grupisanja snaga i sredstava, a takođe tok te operacije i drugih operacija dati su prema knjizi kandidata vojnih nauka, docenta, pukovnika S. N. Šiškina „Общий курс истории военного искусства“, sveska IV, odeljak 1, Vojna akademija »M. V. Frunze«, 1952, str. 91—117, i prema knjizi A. B. Kadiševa „История советского военного искусства 1917—1940“, Vojno-politička akademija »Lenjin«, 1949, str. 48—74.

vezali i sjedinili dva kontrarevolucionarna žarišta — Kaledinovo i Dutovo — i kako bi preko Sibira organizovali snabdevanje Kaledinovih snaga.

Otprilike u to isto vreme na Donu su generali Aleksejev, Kornilov i Denjikin, sa engleskim, francuskim i američkim sredstvima, osnovali »dobrovoljačku« armiju sa sedištem u Rostovu. Donske kontrarevolucionarne jedinice zauzele su i kontrolisale čitavu oblast Dona i Kubana, ugrozivši neposredno Donbas. U januaru 1918. godine glavne snage donskih belogardejaca (oko 20.000 ljudi) grupisale su se u rejonu Milerovo — Kamenskaja — Ljihaja — Zverevo, štiteći prilaze Novočerkasku i Rostovu sa severa. U tim istim područjima bila je razmeštena i »dobrovoljačka« armija, koja je u to vreme imala oko 4.000 pešaka i konjanika. Osnovna zamisao komande donskih kontrarevolucionarnih snaga bila je da na jugu Rusije stvari uporiše i, povezujući se s Centralnom ukrajinskom vladom, preduzme pohod protiv Sovjetske Republike.

Lenjin je, na osnovu procene međunarodne i unutrašnje situacije, postavio zadatak da se što pre razbije donska kontrarevolucija, najopasnije žarište za našu zemlju, koje je zauzimalo veoma povoljan strategijski položaj i ugrožavalo Donbas. Plan razbijanja donskih belogardejaca sastojao se u ovome: trebalo je da naši odredi, oslanjajući se na revolucionarni Donbas, zadadu odlučan udar neprijatelju u rejonu Dona i ne dopuste mu da se spoji s ukrajinskim kontrarevolucionarnim snagama. U isto vreme, zajedno s ukrajinskim revolucionarnim odredima, pripremao se udar na snage Centralne ukrajinske vlade. Za izvršenje toga zadatka određene su potrebne snage i sredstva i sproveden je obiman organizacijski posao i agitacija. U decembru 1917. Komunistička partija i sovjetska vlast obratile su se stanovništvu Dona i Ukrajine proglašom koji je razgolićavao suštinu neprijateljevih žarišta i pozivao radne ljudе da se aktivno uključe u borbu protiv kontrarevolucionarnih snaga.

U decembru 1917. godine, po odluci Centralnog komiteta Komunističke partije i sovjetske vlade, najveći deo

crvenogardejskih odreda iz središnjih oblasti naše zemlje bio je upućen na jug radi borbe protiv donskih i ukrajinskih kontrarevolucionarnih snaga. Sovjetske jedinice pojatile su se duž železničkih pruga Gomelj — Bahmač, Orel — Belgorod i u rejonu Voronježa.

Crvenogardejski odredi su bili osnova oružanih snaga Sovjetske Republike, Oni su bili različni i po broju vojnika i po organizaciji, a njihova je obučenost bila vrlo slaba. Starešine po odredima su se birale i, po pravilu, nisu bile dovoljno vojno obrazovane. Prilikom izvršavanja borbenih zadataka odredi su obrazovali kolone. Kolona je u to vreme bila jedan od oblika privremene opštivojne jedinice. U borbi protiv unutrašnje kontrarevolucije sadejstvovale su i pojedine revolucionarno raspoložene jedinice stare vojske. Sve te sovjetske jedinice, bez obzira na njihovu organizacijsku raznorodnost i pomanjkanje čvrstog, centralizovanog komandovanja, borile su se smelo i odlučno.

Da bi se razbile kontrarevolucionarne snage, na Donu je, po odluci Partije i prema Lenjinovim direktivama, izvedena napadna operacija. Zamisao operacije sastojala se u ovome: obezbediti se delom snaga prema jedinicama Centralne ukrajinske vlade na liniji Ljubotin — ž. st. Lozova — ž. st. Sinelnjikovo, a glavnim snagama naneti neprijatelju udar koncentričnim pravcima Rostov i Novočerkask.

U toj operaciji predviđalo se da se donskoj grupaciji nanese pet udara iz raznih rejonova. Prvi (glavni) udar, preko Gorlovke na Taganrog i Rostov, nanosile su snage 3. Siversove kolone (10.000 pešaka, 16 eskadrona, 42 oruđa, 2 oklopna voza), sa zadatkom da odseku Don od Ukrajine i u rejonu Rostova razbiju neprijatelja, napadajući ga od Taganroga. Drugi udar je trebalo izvesti negde od Luganska, preko stanice Lihaje na Novočerkask, snagama 2. moskovske kolone (6—7.000 hiljada pešaka, 2 baterije i 2 oklopna voza), sa zadatkom da zauzmu Lihaju i da, napadajući sa severa, razbiju neprijatelja u rejonu Novočerkaska. U isto vreme iz rejona stanice Čertkovo nastupala je pomoćna Voronješka kolona (3.000 pešaka, 40 mitraljeza,

12 oruđa), koja je nanosila udar ka Milerovu. Četvrti udar, opštim pravcem ka stanicu Kamensku, trebalo je da nanese Caricinski revolucionarni odred koji je bio na stanicu Čir. I, na kraju, peti udar predviđao se iz rejonata Tihoreckaje prema Batajsku. Za dejstva na tome pravcu bile su određene snage 39. pešadijske divizije stare vojske, ta se divizija vraćala sa kavkaskog fronta.

Operacija je počela 21. januara 1918. i trajala je više od jednog meseca. Napad se razvijao uz žestoke borbe, naročito sa »dobrovoljačkim« jedinicama belih. Bitke u pojedinim područjima završavale su se potpunim neprijateljevim porazom. Najuspešnije je dejstvovala 3. Siversova kolona koja je, uz pomoć pobunjenih radnika iz Taganroga, brzo oslobođila grad i, po ličnom Lenjinovom naređenju, pojačala pritisak na Rostov i ušla u njega 23. februara. Moskovska i Voronješka kolona, potpomognute kozačkom brigadom Donskog revolucionarnog komiteta, posle žestoke bitke ušle su 25. februara u Novočerkask. U isto vreme snage 39. divizije oslobodile su Batajsk.

Relativno brza pobeda nad donskim belogardejskim snagama postignuta je zahvaljujući primeni odlučnog operativnog manevra i smelim dejstvima crvenogardijskih odreda podržanih jedinicama Donskog revolucionarnog komiteta. Za uspeh operacije vrlo je značajan bio i revolucionarni ustank radnika u Taganrogu, podignut krajem januara pod rukovodstvom ilegalnog partijskog komiteta.

U toj operaciji sovjetskim jedinicama ipak nije pošlo za rukom da ostvare potpuno okruženje i uništenje glavnih neprijateljevih snaga. Naše jedinice su više puta dovodile pojedine neprijateljeve grupacije pred opasnost okruženja, ali su ove svaki put uspele da se izvuku. To se može objasniti mnogim razlozima. Osnovni uzroci su bili: odsustvo tesnog sadejstva među kolonama i odredima, težnja da se ne udaljava daleko od železničke pruge i vlastitih ešelona, nedovoljno snaga i sredstava da se završi manevr okruženja itd. Sadejstvo u toj operaciji svodilo se na to što je komandant kolone ili odreda znao pravce dejstva susednih jedinica. Odsustvo konjičkih jedinica ta-

kodje je otežavalo okruženje, to više što su se neprijateljeve snage sastojale pretežno od konjičkih jedinica.

Uprkos svemu tome, neprijatelj je pretrpeo ozbiljne gubitke, a ostaci njegovih snaga povukli su se u Saljske stepu i na Kuban. Kaledin, čije su jedinice pretrpele najteži poraz, izvršio je samoubistvo.

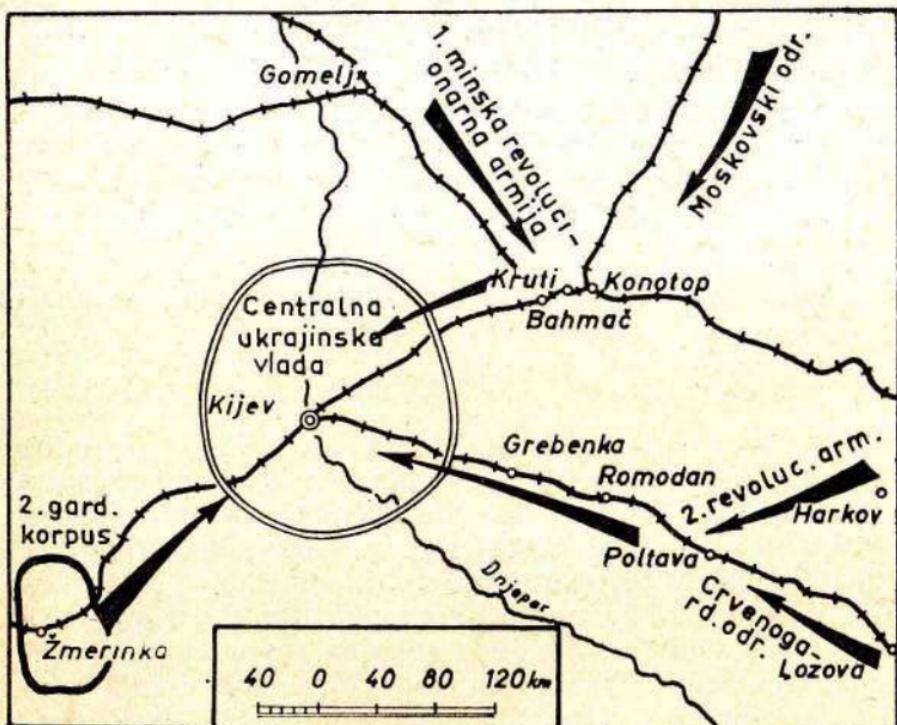
OPERACIJA SOVJETSKIH JEDINICA RADI RAZBIJANJA CENTRALNE UKRAJINSKE VLADE

(Skica 4)

Operacija protiv Centralne ukrajinske vlade izvođena je pod rukovodstvom G. K. Ordžonikidzea, koji je početkom januara 1918, po odluci Centralnog komiteta Partije i sovjetske vlade, bio postavljen za vandrednog komesara Ukrajine. Uoči te operacije pobunjeni radnici zauzeli su Jekaterinoslav, Mariupolj i Odesu. Znatan deo Ukrajine sa leve obale Dnjepra bio je u rukama revolucionarnih odreda. Centralna ukrajinska vlada je i dalje držala veliki deo Ukrajine sa desne obale Dnjepra — sa središtem u Kijevu.

Planom razbijanja ukrajinske kontrarevolucije predviđeno je da se glavni udar nanese od Harkova preko Poltave prema Kijevu. U isto vreme je prema Kijevu trebalo da nastupaju revolucionarni odredi sa drugih pravaca. Odredi Crvene garde koji su bili u Gomelju (3.500 pešaka i konjanika sa 12 oruđa) imali su zadatak da napadaju na Bahmač. Specijalni moskovski odred (1.200 pešaka i konjanika s 1 baterijom) kretao se sa stanice Vorožbe takođe na Bahmač. Odred koji je bio na stanicu Lozova dobio je zadatak da napada na Poltavu, Grebenku i Kijev. Zauzimanje stanice Zmerinke i napad na Fastov pali su u zadatak 2. gardijskom korpusu stare ruske vojske, koji je stao na stranu sovjetske vlasti, a bio je smešten u rejonu stanice Bar.

U to vreme je došlo do izvesne reorganizacije revolucionarnih odreda. Gomeljski crvenogardijski odrédi su spo-

Skica 4. — Operacija razbijanja Centralne ukrajinske vlade
(januar—februar 1918)

jeni i od njih je formirana 1. minsko revolucionarna armija. Od odreda koji su bili u rejonu Konotopa formirana je 2. revolucionarna armija.

Posle izvršenja bližeg zadatka 1. minsko armija, 2. revolucionarna armija i Specijalni moskovski odred koncentrisali su se u rejonu stanice Kruti i odatle, sa istoka i severoistoka, otpočeli energičan napad na Kijev. Približavanje sovjetskih jedinica Kijevu izazvalo je snažan revolucionarni polet u pozadini snaga Centralne ukrajinske vlade. U Kijevu je 29. januara planuo ustank radnika iz arsenala. Ustanak su podržale neke revolucionarno raspoređene jedinice kijevskog garnizona. Mada su ukrajinski nacionalisti taj ustanak ugušili, on je, ipak, jako dezorga-

nizovao neprijateljeve redove, nateravši njihovu komandu da povuče deo snaga sa fronta.

Za ovladavanje Kijevom bili su predviđeni jednovremeni udari konvergentnim pravcima. Prva minska armija i Specijalni moskovski odred napadali su iz rejona stаницe Kruti, izdvojivši kolonu za obilazni napad preko Kalinkoviča na Korostenj. Druga revolucionarna armija napadala je delom snaga preko Čerkasa i Bobrinske na Fastov, u namjeri da se spoji s revolucionarnim odredima i jedinicama 2. gardijskog korpusa stare ruske vojske. Ostale snage te armije bile su upućene na Don. Harkovski odred je napadao na Kijev sa istoka.

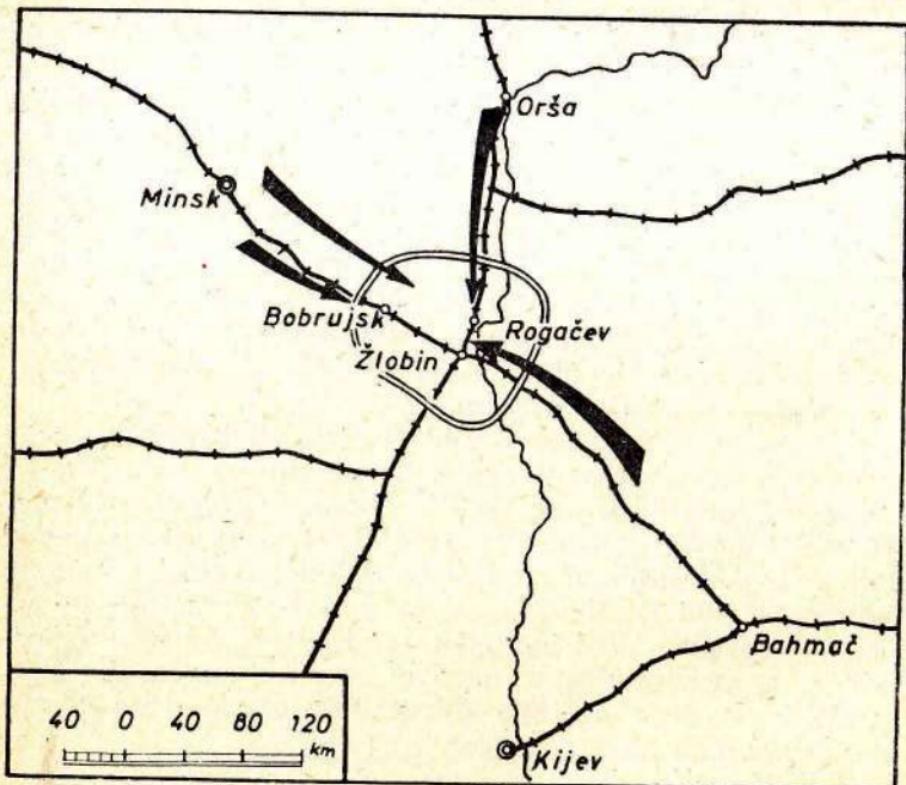
Kada su se sovjetske jedinice približile Kijevu, počelo je artiljerijsko čarkanje, koje je trajalo tri dana. Za to vreme odredi 1. minske armije uspeli su da se prebace preko Dnjepra i obiđu Kijev sa severozapada. Za jedan dan je neprijatelj bio isteran iz grada, a ostaci njegovih jedinica (1.500 ljudi) dali su se u bekstvo ka Žitomiru. Osmog februara 1918. sovjetske jedinice su zauzele Kijev. Gonjenje neprijatelja i njegovo potpuno uništenje nisu se mogli izvesti zbog toga što su tada u napad na Ukrajinu krenule nemačke snage.

OPERACIJA RAZBIJANJA POLJSKOG KORPUSA

(Skica 5)

Gotovo u isto vreme s likvidacijom donske i ukrajinske kontrarevolucije razvijala se operacija sovjetskih snaga za ugušivanje pobune koju je izazvao Poljski korpus legionara u Belorusiji. Posle pobune koju je podigao protiv sovjetske vlasti, Poljski korpus je svojom 1. divizijom zauzeo Rogačev i ugrozio Mogiljev, u kojem je u to vreme bila smeštena revolucionarna vrhovna komanda. S 2. divizijom neprijatelj je okružio Žlobin, pokušavajući da razbije revolucionarne odrede koji su tamо bili. Poljaci su 3. divizijom držali Roslavlj.

Radi te operacije sovjetska komanda je povukla crvenogardijske odrede iz Vitebska, Smolenska, Mogiljeva,

Skica 5. — Operacija razbijanja Poljskog korpusa
(januar—februar 1918)

Gomelja i iz stanice Osipoviči i 1. minski revolucionarni odred (izdvojen iz 1. minske armije). Pored tih snaga u operaciji su učestvovali 19. sibirski pešadijski puk i 1. i 4. letonski puk stare ruske vojske. Sovjetske snage su imale ukupno oko 10.000 pešaka i konjanika, tako da je njihovo brojno stanje bilo gotovo dva puta manje od neprijateljevog. Ali su zato sovjetske jedinice imale prednost u artiljeriji i oklopnim automobilima. Artiljerija Poljskog korpusa nalazila se u drugim područjima, pa u trenutku kada su počela borbena dejstva nije uspela da se priključi svojim divizijama. To je znatno olakšalo borbu s neprijateljem koji je imao veći broj vojnika.

Zamisao operacije je bila: nanošenje koncentričnog udara i postepeno udruživanje napora radi uništenja neprijatelja po delovima. U početku je trebalo razbiti glavnu grupaciju u rejonu Rogačeva i Žlobina (1. i 2. divizija), a zatim 3. poljsku diviziju u rejonu Roslavlja. Glavni udar se izvodio sa severa, od Mogiljeva u pravcu Rogačeva.

Borbena dejstva su počela 13. februara 1918. napadom sovjetskih odreda i manjih jedinica Mogiljevske grupe. Energičnim napadom, 1. poljska divizija je bila izbačena sa položaja i razbijena, a Rogačev oslobođen. Već pre toga (7. februara) 2. poljska divizija je blokirala 1. minski revolucionarni odred i žlobinske odrede Crvene garde, u rejonu stanice Žlobin, u uličnim borbama sovjetski odredi su, uz podršku svoje artiljerije i oklopnih vozila, razbili jedinice poljske divizije. Nakon toga je napadnut Roslavlj. Ostaci Poljskog korpusa užurbano su se povukli ka Bobrujsku. Napad nemačkih jedinica 18. februara na teritoriju Belorusije omeo je naše jedinice da nastave odlučno gorenje poljskih divizija.

Operacije sovjetskih snaga bile su uspešno izvedene na Uralu protiv Dutova, u Povolžju protiv pobunjenog Čehoslovačkog korpusa, na Dalekom istoku i u Zabajkalju protiv belogardijskih odreda i grupa, u rejonu Ribnice protiv rumunskih osvajača i u Finskoj protiv Manerhajmovih belogardejaca. Što se tiče načina izvođenja borbenih dejstava, te su operacije imale istu karakteristiku kao i operacije o kojima je prethodno raspravljano, pa zbog toga nema potrebe da se podrobnije prikazuju. Taj period građanskog rata Lenjin je nazvao triumfalnim pohodom sovjetske vlasti u čitavoj Rusiji. Definitivno uništenje unutrašnje kontrarevolucije omela je austro-nemačka i turska intervencija.

ODBRAMBENA DEJSTVA SOVJETSKIH JEDINICA U REJONU NARVE I PSKOVA

Naša partija i sovjetska vlada imale su na umu mogućnost da nemački imperialisti, koristeći se vojnom slabosću Sovjetske Republike, prekinu mirne pregovore i

pokušaju da razbiju sovjetsku vlast. To je bilo mogućno to više što stara ruska vojska, koju je zahvatio ubrzani proces raspadanja, nije bila više kadra da se kao oružana sila suprotstavi nemačkom napadu. Događaji su to i potvrdili.

Pošto su prekinuli pregovore o miru i zauzeli baltičke zemlje, nemačke i austrijske snage prešle su u ofanzivu na Petrograd i Moskvu, u Belorusiju i u Ukrajini. Ne nailazeći na jači otpor, nemačke jedinice su brzo napredovale ka Pskovu i Narvi. U toj teškoj situaciji naša komunistička partija i sovjetska vlada obratile su se radnicima Petrograda i revolucionarno raspoloženim jedinicama stare vojske s pozivom za organizovanje odbrane od nemačkih okupatora.

U Petrogradu su bili formirani crvenoarmijski pukovi i odmah upućeni u pomoć crvenogardijskim odredima koji su vodili teške, neravnopravne borbe s regularnim nemačkim jedinicama. U borbama protiv nemačkog okupatora uzeli su učešće 1., 2. i 3. crvenoarmijski puk, 6. tukumski puk, 2. mitraljeski rezervni puk i crvenogardijski odredi zavoda »Rozenkranc« i »Vulkan«, a i manje snage stare vojske.

Na pravcima za Narvu i Pskov došlo je 22—24. februara 1918. do velikih i žestokih borbi između sovjetskih i nemačkih jedinica. Sovjetske snage su uspele da nemačkim jedinicama nanesu ozbiljne gubitke i da zadrže njihov napad. Početkom marta napad Nemaca na tim pravcima bio je konačno zaustavljen.

Prelomni dan u borbenim dejstvima između sovjetskih i nemačkih snaga bio je 23. februar 1918. Taj dan je i postao dan rođenja Sovjetske armije. Lenjin je visoko ocenio borbena dejstva sovjetskih jedinica pred Nарvom i Pskovom. On je tada pisao: »Sedmica od 18. do 24 (11) februara 1918. godine ući će u istoriju ruske — i međunarodne — revolucije kao jedan od najvećih istorijskih preloma«.⁹⁾

Uspešno izvođenje odbrambenih dejstava sovjetskih jedinica na pravcu Narve i Pskova bilo je od velikog zna-

⁹⁾ В. И. Ленин. Сочинения, т. 27, стр. 41.

čaja. Nemci su pretrpeli težak poraz, posle kojeg su odustali od napada na Petrograd i Moskvu. Trećeg marta 1918. godine između Sovjetske Rusije i Nemačke bio je potpisani Brestlitovski mir. Ipak, Nemci nisu odustali od osvajačkih planova prema Ukrajini i Donu, u kojima su nastavljali napadna dejstva.

OPERACIJE SOVJETSKIH SNAGA KOD CARICINA*)

(Skice 6 i 7)

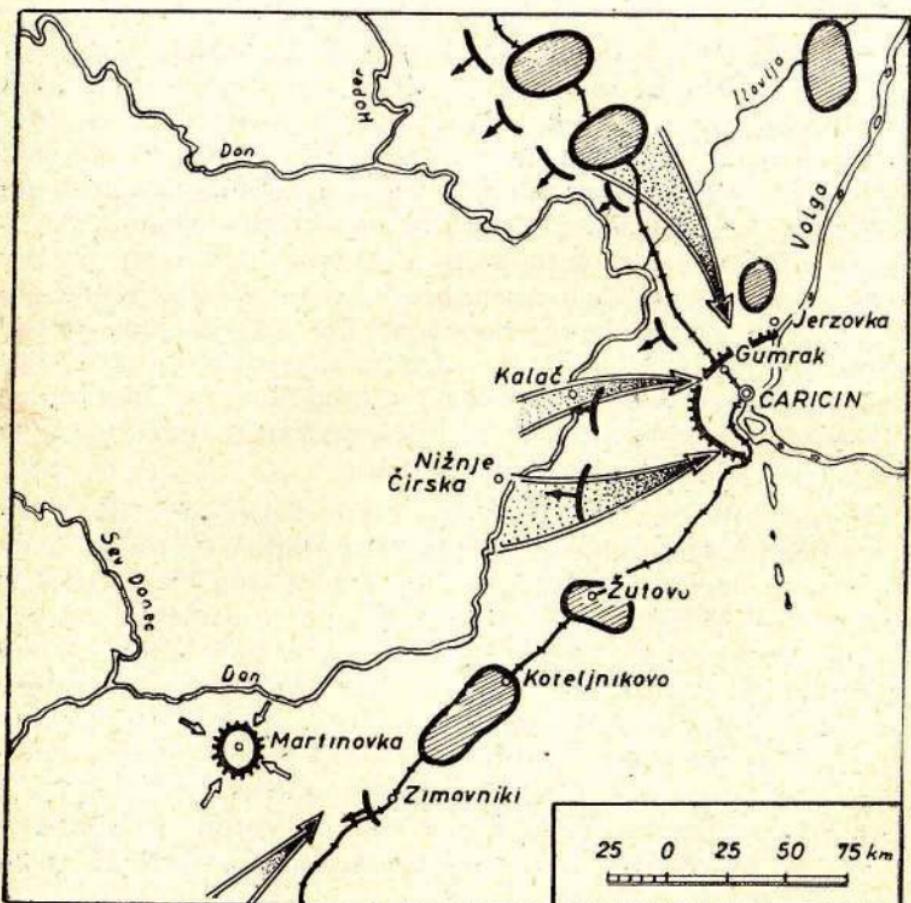
Područje borbenih dejstava kod Caricina, koja su trajala od jula do novembra 1918, uglavnom je obuhvatalo međurečje Dona i Volge, bliže spoju donske i volške izbočine. Donska izbočina je našim jedinicama olakšavala odbranu prilaza Caricinu i izvođenje bočnog udara na neprijatelja i sprečavala belima prelazak preko Dona. Volška izbočina s Caricinom otežavala je našim jedinicama odbranu grada i mostobrana, a neprijatelju pružala mogućnost obuhvatnog manevra. Tri železničke pruge koje su zrakasto vodile ka caricinskom mostobranu i samome gradu i poprečni krak od stanice Gumrak do stanice Voroponovo omogućavali su manevrovanje rezervama na bokove i upotrebu oklopnih vozila.

Na prilazima Caricinu, 2—3 kilometra od kružne železničke pruge koja je prolazila kroz stanice Gumrak, Voroponovo, Sareptu (u dužini od 40 km), blagovremeno se pripremao odbrambeni pojas. Odbrana se sastojala od nekoliko položaja, a svaki je položaj imao 2—3 linije rovova normalnog profila sa žičanim preprekama. Železnička pruga u pozadini tih položaja pružala je povoljne mogućnosti manevra jedinicama i sredstvima duž fronta i mogućnost podrške pešadije vatrom sa oklopnih vozova, koji su, u takvim prilikama, bili svojevrsna pokretna artiljerijska rezerva. Za odbranu caricinskog mostobrana bili su anga-

*) Staljingrad, danas Volgograd. — Prim. red.

žovani i brodovi Volške ratne rečne flotile, čiji je zadatak, između ostalog, bio i zaštita bokova naših jedinica.

Od svih snaga koje su dejstvovali na daljim i bližim prilazima Caricinu, juna 1918. formirana je grupa jedinica pod komandom K. J. Vorošilova. U sastav grupe ušle su i jedinice 2. i 5. armije koje je Vorošilov doveo iz Donbasa. Ta grupa jedinica obrazovala je borbeni front na odseku od reke Ilovije do stанице Gašunj. Da bi se našim jedinicama kod Caricina osigurao operativni položaj i da bi se

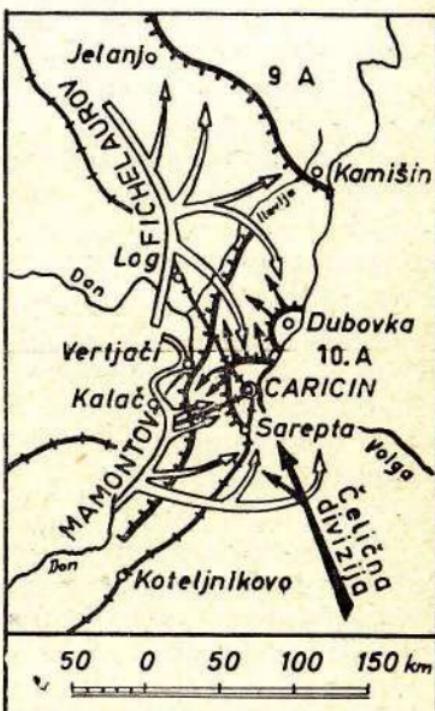

Skica 6. — Prvi napad belokozaka na Caricin (jul—avgust 1918)

uspostavila veza sa sovjetskim snagama koje su dejstvovale na severnom Kavkazu, jedinicama severokavkaskog vojnog okruga postavljen je zadatak da preduzmu napadna dejstva na zapadnom pravcu prema Kalaču i na jugozapadnom pravcu duž železničke pruge Caricin — Tihorecka. To je, u suštini, bila napadna operacija sa ograničenim ciljem.

Sovjetske jedinice su prešle u napad u drugoj polovini jula. Odbacivši neprijatelja preko Dona, one su 31. jula zauzele Kalač, u kojem su zaplenile nekoliko desetina hiljada pudi*) žita. Na jugozapadnom pravcu se napad naših snaga takođe uspešno razvijao. Drugog avgusta su zauzete stanice Zimovniki i Kuberle. Tada je naš konjički puk, pod komandom S. M. Budonija, izvršio smeli napad prema naselju Martinovki (50 km od stanice Kuberle) i de-blokirao partizanski odred od 3.000 ljudi, koji je 35 dana bio u okruženju belih.

Donska armija generala Krasnova pripremila je u to vreme napad na Caricin. Neprijateljev plan napada je predviđao da se glavni udar na Caricin izvede sa zapada grupom jedinica pod komandom generala Mamontova (22.000 pešaka i konjanika) koje su, radi napada bile prikupljene u rejonu Nižnje Čirska; u isto vreme je grupi generala

Skica 7. — Drugi napad belokozaka na Caricin (oktobra 1918)

jedinica pod komandom generala Mamontova (22.000 pešaka i konjanika) koje su, radi napada bile prikupljene u rejonu Nižnje Čirska; u isto vreme je grupi generala

*) Mera za težinu — 16,38 kg. — Prim. red.

Fichelaurova (20.000 pešaka i konjanika) postavljen zadatak da napadom iz ustmedvedickoga rejona odseče Caricin sa severa i razbije desno krilo grupe sovjetskih snaga. Posle toga je trebalo da ta neprijateljeva grupa okreće na jug i napadom sa severa sadejstvuje Mamontovu u zauzimanju Caricina. Iz rejona Velikoknjaževske, južno od Caricina, duž železničke pruge ka Koteljnikovu i dalje prema Caricinu trebalo je da napada grupa pukovnika Poljakova (10.000 ljudi), sa zadatkom da sadejstvuje Mamontovljevoj grupi obuhvatom levog krila sovjetskih snaga. U toj operaciji neprijatelj je angažovao oko 57.000 ljudi, 610 mitraljeza, 175 topova i 20 aviona.

Uoči prvog neprijateljevog napada, u sastavu grupe sovjetskih snaga koje su branile Caricin bilo je oko 40.000 ljudi, 270 mitraljeza, 100 topova, 9 oklopnih vozova i 9 aviona. Prema tome, neprijatelj je bio nadmoćniji u snagama, naročito u konjici (30.000 konjanika belih prema 3.400 konjanika grupe sovjetskih snaga).

Početkom avgusta Donska armija je prešla u napad. Od 8. do 14. avgusta sovjetske jedinice, vodeći uporne borbe, povukle su se s položaja kod Kalača na položaje neposredno pred Caricinom. Jedinice generala Krasnova uspele su da obuhvate oba boka caricinskog mostobrana po liniji Gorodišće — Gumrak — Voroponovo — Beketovka — Sarepta.

Caricinska grupa jedinica, manevrujući rezervama, odbijala je uzastopne neprijateljeve juriše čas na desnom ili levom boku, čas na centru. Veliku ulogu u tim borbama imali su artiljerija i oklopni vozovi.

Od 14. do 19. avgusta borbe su se već vodile u predgrađima Caricina. Međutim, naša je odbrana izdržala sve udare Krasnovljevih jedinica i neprijatelj nije uspeo da napreduje dalje od linije Gumrak — Voroponovo (jugozapadno od Caricina). Ipak je sa severa pretila, realna opasnost da neprijatelj ne izbije u našu pozadinu.

U neprijateljevom napadu 19. avgusta dolazi do krize. Premda je komanda Krasnovljevih snaga uvela sve svoje rezerve, napad je počeo da jenjava. U tom kritičnom tre-

nutku otpočeli su česti protivnapadi sovjetskih jedinica, naročito na desnom krilu, u rejonu Gumraka. Naše su jedinice 20. avgusta naterale neprijatelja da se postepeno povlači. U to vreme na levom krilu bili su nastavili da lagano potiskuju naše jedinice u rejonu stanice Žutovo. Naše jedinice raspoređene u rejonu stanice Koteljnikovo preduzele su 22. avgusta protivnapade i primorale neprijatelja da se povuče preko Dona. Dvadeset šestog avgusta su gotovo sve sovjetske jedinice prešle u napad i 5. septembra izbile na Don.

Ali u septembru 1918. godine komanda belih preduzela je pripreme za novu napadnu operaciju radi zauzimanja Caricina. Ovoga puta neprijatelj je imao nameru da glavni udar izvede svojim desnim krilom, težeći da se prebaci na istočnu obalu Volge u rejonu Svetloga Jara i tako izbije u pozadinu grada. Znatne snage su izdvojene i za napad na središnjem delu fronta severno od Caricina. Da bi ostvario tu zamisao, neprijatelj je koncentrisao 36.000 konjanika, 15.000 pešaka, 150 topova, 288 mitraljeza, 68 aviona. Osim toga, u pozadini je obrazovana takozvana Mlada garda od 15 do 20 hiljada ljudi, koja je bila operativna rezerva.

Grupa Vorošilovljevih jedinica preimenovana je u 10. armiju, koja je imala 42.000 ljudi, do 200 topova, 200 mitraljeza, 13 oklopnih vozova. Jedinice 10. armije veoma su oskudevale u naoružanju i municiji. Kao pojačanje 10. armiji trebalo je da sa juga pristigne Čelična divizija. Saljskoj grupi sovjetskih jedinica postavljen je zadatak da aktivno dejstvuje na levom krilu 10. armije i ne dopusti neprijatelju da se probije na tome pravcu. Volškoj ratnoj rečnoj flotili postavljen je zadatak da obezbedi bokove caricinskog fronta.

Komandi 10. armije bilo je poznato da neprijatelj priprema novu operaciju. Plan komande se sastojao u tome da se u toku odbrane neprijateljeve snage iznure, da se likvidira njihova brojna nadmoć i stvore uslovi za prelazak u napad radi izbjanja na liniju Dona. Pri tome se

nameravalo da se odbrambena dejstva izvode ograničenim snagama, kako bi se trupe oslobostile za prelazak u napad.

Sovjetsko komandovanje je u rezervu izdvojilo Komunističku diviziju, koja je bila raspoređena u rejonu Carićina. Trebalo je da se tu prikupi i Čelična divizija.

Drugi neprijateljev napad na Caricin počeo je 4. oktobra. Belokozaci su odbacili naše jedinice od Dona ka Caricinu. Najjači neprijateljev pritisak ispoljio se na našem levom krilu i centru. Severno od Caricina neprijatelj je, takođe, probio front naših jedinica, nastojeći da preseče vezu sa Kamišinom i domogne se rečnog puta Volgom. Četrnaestog oktobra je pojačao napade. Linija fronta se protezala već na 8—10 kilometara.

Žestoke borbe su se vodile 15. oktobra. U to vreme je neprijatelj u rejonu Svetloga Jara (40 km jugoistočno od Caricina) bio duboko prodro u našu odbranu. Dva puka neprijateljeve konjice probila su se do Volge u rejonu Dubovke (desno krilo caricinskog mostobrana). Na levom krilu našeg fronta, u rejonu Beketovke, nastala je teška situacija. Dva takozvana seljačka puka, pošto su nasela agitaciji bivših oficira, prešla su na stranu belih i na tome odseku otvorila neprijatelju naš front. Tu se situacija popravila tek s dolaskom Čelične divizije (uoči operacije ta divizija nije uspela da stigne u rejon Caricina).

Neprijatelj je 16. oktobra, neposrednim udarom sa zapada, učinio poslednji pokušaj da jurišem probije našu odbranu u rejonu Voroponova (jugozapadno od Caricina) i prodre u grad. Gusto grupišući konjičke jedinice pripremljene za borbu peške, pešadijske pukove i oko 60 topova, komanda belih je odlučila da na svaki način postigne uspeh.

Sovjetska komanda, koja je u pravi čas prozrela neprijateljevu zamisao, izdala je naređenje da se u toku noći 15/16. oktobra sva artiljerija (više od 150 oruđa) grupiše u rejonu Jeļšanke (severozapadno od Caricina) i rasporedi na frontu od 5 kilometara. Trebalo je da artiljerijska vatra više od 30 baterija pripremi protivnapad naše pešadije.

Sovjetska komanda je težila ne samo da osujeti pripremljeni neprijateljev napad već i da potuče neprijatelja.

Kada je, ujutro, neprijatelj u gustom borbenom poretku krenuo u napad, bio je dočekan masovnom vatrom naše artiljerije i, pretrpevši velike gubitke, užurbano se povukao. Naše su jedinice preduzele gonjenje i 17. oktobra prešle u napad gotovo na čitavom frontu. Sredinom novembra neprijatelj je bio odbačen na zapad preko Dona.

Prema tome, operacije kod Caricina, koje su izvedene u periodu avgust-oktobar 1918. godine, karakterišu se time što su naše jedinice uspešno odbile dva udara nadmoćnijih snaga Donske armije belih. Za operativno-taktičke metode vođenja odbrane naših jedinica u borbenim dejstvima kod Caricina karakteristične su: vešto kombinovanje smelog manevra na bok i u pozadinu neprijateljevu sa upornom borbom na utvrđenim položajima; zatim, masovna upotreba artiljerije, grupna upotreba oklopnih vozova na najugroženijim pravcima i njihovo korišćenje za podršku protivnapada pešadije.

ZAKLJUČCI

Iz kratkog prikaza najkarakterističnijih operacija 1918. godine može se zapaziti kako je Crvena armija od primitivnih načina izvođenja borbenih dejstava duž železničkih magistrala, od dejstava samostalnih odreda i kolona u prvoj polovini toga perioda — prešla kasnije na metode vođenja oružane borbe u poljskim uslovima, na organizovanija i usklađenija dejstva armija i frontova, u toku kojih su se postepeno oblikovale i razvijale sovjetska operativna veština i taktika.

Da bi se istakle najznačajnije osobenosti strategije, operativne veštine i taktike, celishodno je da se početni period građanskog rata podeli na dve etape: prva polovina 1918. godine i druga polovina te godine.

Karakteristična osobenost borbenih dejstava prve polovine 1918. godine bila je povezivanje odlučnog neutralisanja još rasparčanih kontrarevolucionarnih snaga

s masovnim agitaciono-političkim radom među stanovništvom. Revolucionarna agitacija je bila moćno oružje u borbi protiv neprijatelja sovjetske vlasti. Crvenogardijски odredi istupali su u tome periodu ne samo kao vojna sila već i kao agitatori i organizatori sovjetske vlasti na terenu. Agitacija i borba protiv unutrašnje kontrarevolucije davale su dobre plodove. Gotovo sve operacije koje su sovjetske jedinice izvodile u prvoj polovini 1918. godine bile su praćene ustancima radnika u neprijateljevoj pozadini (ustanak radnika u Taganrogu krajem januara, radnika »Arsenala« u Kijevu februara i dr.).

Operacije sovjetskih jedinica protiv donske i ukrajinske kontrarevolucije, protiv pobune Poljskog i Čehoslovačkog korpusa i u drugim područjima izvodile su se dok još nije bilo organizovanih i formiranih frontova. Borba se vodila samostalnim odredima i kolonama pretežno duž železničkih magistrala, koje su u isto vreme bile i osnovni operacijski pravci.

Odsustvo stabilne, neprekidne linije fronta i postojanje slobodnog, neposrednog prostranstva dalje od železničkih magistrala pružali su mogućnost široke primene obuhvata i obilaska neprijateljevih krila i bokova i izbjeganja u neprijateljevu pozadinu. Karakterističan je, takođe, mali broj snaga i sredstava, i jedne i druge strane, na onim delovima fronta na kojima su se vodile odlučujuće bitke. Sve je to određivalo karakter i sadržinu operacija iz tog perioda građanskog rata.

Objekti borbe bili su u to vreme pretežno gradovi, veći železnički čvorovi i pojedina industrijska područja. Vođenje borbenih dejstava duž železničkih magistrala objašnjavalo se ne samo oskudnošću snaga sposobnih da obrazuju borbeni front već i time što nije bilo drugih vrsta transporta (automobilskog i vučnog), razvijenog sistema pozadine, operativnih i taktičkih jedinica i tehničkih sredstava veze. Zbog toga su železničke pruge bile pogodne i kao sredstvo za prevoženje jedinica i kao transportno sredstvo za dovoz municije i pojačanja. Železničke kompozicije su crvenogardijskim odredima

služile kao stalno prebivalište. Osim toga, na železničkoj pruzi se nalazila gotova, postojana telegrafska i telefonska veza, koja je služila komandovanju i održavanju veze sa susedima i centrom države.

Svi vagoni — platforme bili su opremljeni tako da su omogućavali otvaranje artiljerijske i mitraljeske vatre i kada je voz u pokretu. Ispred kompozicije, u svojstvu prethodnica, često su se kretali improvizovani oklopni vozovi. Za vreme borbe odredi su pazili na to da se ne odvoje daleko od svojih baza snabdevanja i mesta stalnog stanovanja. Stoga je borba najčešće otpočinjala i razvijala se u blizini železničkih stanica, u kojima su bile borbene kompozicije odreda.

Kada bi isturene jedinice zapodenule borbu s neprijateljem, kompozicije su se zaustavljale, odredi iskrcavali i razvijali u borbeni poređak s obe strane železničke pruge. Borbeni poređak se sastojao od 2 i, retko, 3 linije. Pešadija je napadala, po pravilu, pod zaštitom vatre iz oklopnih vozova. Artiljerija se u borbenom poretku kretala zajedno s pešadijom i vatru je otvarala, obično, sa otkrivenih položaja. U rezervu su se odvajale male snage, koje su, u isto vreme, obezbeđivale i odredske kompozicije. Zbog toga su rezerve uvođene u borbu u krajnjoj nuždi.

Prilikom približavanja neprijatelju otvarala se, u pokretu, snažna puščano-mitraljeska vatra. Juriš je, obično, bio brz i odlučan. Jedinice koje nisu mogle izdržati napad odmah su se užurbano povlačile pod zaštitom svojih oklopnih vozova ka narednoj stanicu, na kojoj je ponovo dolazilo do borbe. U borbi su naročito osetljivi i povredljivi bili bokovi odreda i njihova pozadina. Zato su obe strane, da bi oslabile protivnikov otpor, težile obuhvatnim i obilaznim manevrima. Ishod sudara bio bi, po pravilu, odlučen u tom slučaju čim bi jednoj od strana pošlo za rukom da izbije na bok i u pozadinu neprijateljevu.

Odbrambenim dejstvima su veoma nerado pribegavale obe strane, a uporno su branjeni, uglavnom, veći gradovi i železnički čvorovi. Ovo se objašnjava time što su u odbrani odredi pokazali manju istrajnost negoli u

napadu. Stoga su obe strane u početku borbe nastojale da napadaju, što je imalo za posledicu borbe u susretu. Strana koja bi u susretnoj borbi pretrpela neuspeh težila je da se što pre odlepi od neprijatelja i povuče ka drugoj železničkoj stanici i tamo popuni ljudstvom i municijom, da bi u sledećoj borbi preotela od protivnika inicijativu i ponovo prešla u napadna dejstva.

U odbrambenim dejstvima poljsko utvrđivanje gotovo i nije primenjivano. Za odbranu su služile pojedine zgrade, brežuljci, rovovi, nasipi, žbunje i šumarci.

Zbog dejstva jedinica odvojenim železničkim magistralama često je bilo otežano, a ponekad i potpuno one mogućeno ostvarivanje sadejstva prema jedinstvenoj zamisli i planu između odreda i kolona koji su dejstvovali na susednim pravcima. Zbog dobrovoljačkog sistema popunjavanja, jedinice nisu uvek bile postojanog sastava. Brojno stanje odreda je za vreme pokreta često naglo opadalo (najčešće se to dešavalo prilikom odstupanja), odnosno povećavalo se u toku uspešnog napredovanja.

Bez obzira na svoju malobrojnost i raznolikost u borbenoj obuci, organizacijsku različitost i nedostatke u komandovanju, odredi su težili da dejstvuju odlučno i bili su u poređenju s neprijateljevim jedinicama postojaniji u borbi. Ako nisu bile u mogućnosti da se povuku, naše su se jedinice uporno borile u okruženju. Tako su u rejonu Žlobina, za vreme ugušivanja pobune Poljskog legionarskog korpusa, jedinice 2. poljske divizije odsekle sovjetske odrede u povlačenju i pokušale da ih unište. Ali bez obzira na brojnu nadmoć neprijateljevu, naši odredi su izvršili jak protivudar, i uz podršku artiljerije i oklopnih vozova, ne samo što su probili front okruženja već su i razbili poljsku diviziju. Svetli primeri istrajnosti sovjetskih jedinica jesu borbena dejstva protiv nemačkih intervencionista u rejonu Pskova i Narve.

U operacijama sovjetskih jedinica u prvoj polovini 1918. godine primenjivani su složeni i odlučni oblici operativnog manevra. Prilikom likvidacije donske kontrarevolucije sovjetsko komandovanje je primenilo operaciju

koja je imala oblik koncentričnog napada. U toj operaciji udari su nanošeni u isto vreme iz Donbasa, od Voronježa, iz Caricina i Tihorecke. Takve su oblike manevra primenjivale naše komande u operacijama za razbijanje Centralne ukrajinske vlade i pobunjeničkog Poljskog legionárskog korpusa u Belorusiji.

Komandovanje jedinicama u napadnim operacijama sovjetskih snaga u prvoj polovini 1918. godine sprovodilo se različnim metodama i sredstvima. U uslovima u kojima su udarne grupacije dejstvovali odvojeno, napadale samostalnim, konvergentnim pravcima, u uslovima slabog sadejstva među njima, a takođe uz odsustvo čvrstog, centralizovanog komandovanja od strane viših komandi — poseban je značaj dobivala lična inicijativa komandanata samostalnih kolona i odreda. Zbog slabosti štabova odreda i nižih jedinica, sav teret komandovanja padao je na komandanta, koji je rukovodio potčinjenim jedinicama nalazeći se neposredno na bojištu. U to vreme komandni sastav je bio izborni. Prisustvo komandanata na samom bojištu smatralo se njihovom neposrednom dužnošću; oni su morali služiti kao primer odvažnosti i hrabrosti.

Osnovno sredstvo komandovanja i veze u operativnim jedinicama bio je telegrafski i telefonski sistem železničke mreže. Ponekad su za uspostavljanje veze i komandovanja upotrebljavani avioni i železničke dresine. Nižim jedinicama je komandant ili komandir komandovao lično, a upotrebljavani su i kuriri, koji su se kretali na konju ili peške.

Ratna dejstva koja su vođena radi razbijanja unutrašnjih kontrarevolucionarnih žarišta, u istoriji sovjetske ratne veštine uslovno su nazvana »rat na železničkim prugama«. Ti metodi vođenja oružane borbe primenjivani su gotovo u celoj prvoj polovini 1918. godine.

U operacijama Sovjetske armije u drugoj polovini 1918. godine započa se prelazak na manevarski rat. Međutim, te su operacije imale pretežno odbrambeni karakter.

U toku odbrambenih dejstava na caricinskom frontu sovjetske jedinice su uspele da razbiju neprijateljeve gru-

pacije po delovima; najpre na glavnom, južnom odseku, zatim u centru i, napisetku, severno od Caricina. Završnica tih protivudara bio je prelazak jedinica 10. armije u opšti napad na čitavom frontu.

Borbeno iskustvo stečeno u odbrani Caricina bilo je primer: jednovremenih udara sa fronta i iz pozadine; grupne upotrebe oklopnih vozova u sadejstvu s pešadijom; masovne primene artiljerije u odbrani na odlučujućim odsecima i upotrebe u borbama ratne rečne flotile.

Radi borbe protiv intervencionista i unutrašnje kontrarevolucije razvijali su se na raznim pravcima odgovarajući frontovi. Tako je posle pobune Čehoslovačkog korpusa maja 1918. godine i sjedinjavanja kontrarevolucionarnih snaga u Povolžju i Sibiru bio obrazovan Istočni front. Iskrcavanje engleskih, američkih i drugih jedinica na severu Sovjetske Republike, u rejonu Murmanska i Arhangelska, dovelo je do formiranja Severnog fronta. Stvaranje, uz pomoć nemačkih okupatora, Donske i »dobrovoљačke« armije belih, pod komandom generala Krasnova i Denjikina, i njihovi pokušaji da preduzmu napad na caricinskom i voronješkom pravcu izazvali su potrebu obrazovanja Južnog fronta. Radi borbe protiv engleskih i turskih okupacionih snaga u Zakavkazju bio je stvoren Bakunski front, i tako dalje.

Proces obrazovanja frontova u građanskom ratu oštro se razlikovao od stvaranja frontova u ratovima između raznih država. U »običnim« ratovima borbeni frontovi se stvaraju u početnom periodu oružane borbe, prilikom strategijskog razvijanja snaga na granici, prema određenom planu, s obzirom na karakteristike vojišta. Međutim, u građanskom ratu razvijanje snaga, nastanak i obrazovanje frontova zavisili su od potrebe koja se javljala u toku oružane borbe.

U drugoj polovini 1918. godine obrazovane su regularne taktičke i operativne jedinice*), što je omogućilo da

*) Vidi napomenu na strani 10. — Prim. red.

se u izvesnoj meri nadvlada partizanština, savlada stihija u vođenju borbenih dejstava, i da se od »rata na železničkim prugama« pređe na oružanu borbu u obliku operacija na širokom prostoru.

Objedinjavanje snaga sovjetske armije na vojištima nailazilo je na određene teškoće. U trenutku kada su se obrazovali frontovi, sovjetski odredi su bili razbacani, a znatan njihov broj bio je u neprijateljevoj pozadini. To je jedinicama belih pružalo mogućnost da tuku odrede po delovima. Mnoge su sovjetske jedinice morale izvoditi duge marševe radi spajanja s glavnim snagama nekog od frontova. Ta pregrupisavanja su redovno bila u vezi s vođenjem borbenih dejstava na pravcima kretanja. Tako se grupa sovjetskih jedinica pod Vorošilovljevom komandom maja i juna 1918. godine, u veoma složenim uslovima, prebacila od Luganska ka Caricinu. Jedinice te grupe kretale su se železničkom prugom Ljija — Caricin gotovo u 100 kompozicija, vodeći uz put neprekidne borbe. U avgustu iste godine odredi južnouralskih radnika (9.000 ljudi sa 18 oruđa) izveli su, pod borbama, marš od 600 kilometara i ušli u sastav Istočnog fronta. Tamanska armija, na severnom Kavkazu (oko 25.000 ljudi), pod komandom F. I. Kovtjuha i I. I. Matvejeva, probila se, pošto ju je neprijatelj potisnuo ka Novorosijsku, duž crnemorske obale prema Tuapsu i preko Belorečenske ka Armaviru, gde se pripojila jedinicama Severnokavkaskog fronta.

Prema tome, nastanak i razvoj sovjetske operativne veštine u početnom periodu građanskog rata protekli su u teškim i složenim prilikama. Taj je razvoj bio u vezi sa savlađivanjem teškoća u izgrađivanju Crvene armije uopšte i u organizovanju združenih i operativnih jedinica. Od primitivnih borbenih dejstava na odvojenim pravcima, od dejstava samostalnih odreda sovjetskih snaga postepeno se prešlo na vođenje operacija u poljskim uslovima, na usklađena i organizovana dejstva krupnih jedinica, armija i frontova. Shodno tome su se izmenili karakter i sadržina napadnih i odbrambenih operacija.

3. OPERACIJE ZA RAZBIJANJE KOLČAKA

OBRAZOVANJE ISTOČNOG FRONTA

U maju 1918. godine u Povolžju i Sibiru buknula je pobuna Čehoslovačkog korpusa,¹⁰⁾ oko kojeg su se ujedili sve kontrarevolucionarne snage iz tih područja. Neprijatelj je uspeo da zauzme znatnu teritoriju istočno od Volge. Beločeške i belogardijske jedinice nastojale su da potpuno zagospodare rejonom Volge i tu stvore glavni oslonac predstojećeg napada na Moskvu. Već početkom jula 1918. godine neprijatelj je zauzeo Ufu, Samaru, Simbirsk, Kazanj i Sizranj. Posle toga beločesi i belogardejci, pod zajedničkom komandom eksponenta američkih imperialista, admirala Kolčaka, pripremali su se za napad na Vjatku, da bi se tu spojili s inostranim interpcionistima koji su se iskrcali u Arhangelsku, a onda probili ka Nižnjem Novgorodu, odakle se otvarao neposredni put ka Moskvi.

U vezi sa veoma opasnom situacijom do koje je došlo na istoku, na inicijativu mesnih partijskih i sovjetskih organizacija počeli su se stvarati, po brojnosti, sastavu i strukturi, različite operativne jedinice i centri vojne uprave koji su se nazvali frontovima. Tako je bio obrazovan Severno-uralsko-sibirski front, koji je objedinio sovjetske odrede iz rejona Čeljabinska, Omska i Jekaterinburga (Sverdlovска). Uralski front je objedinio sovjetske odrede saratovsko-uralskog pravca. Ufski operativni štab, Orenburski i Samarski front rukovodili su revolucionarnim odredima u zahvatu svojih područja. Sve te jedinice bile su, po naređenju Centralnog komiteta Partije i sovjetske vlade, objedinjene u Istočni front, u čiji su sastav ušle 1. revolucionarna armija, zatim 2, 3, 4. i 5. armija.

¹⁰⁾ Čehoslovački korpus je formiran 1916—1917. godine od zatrivenih Čeha i Slovaka austrougarske vojske i bio je namenjen borbi protiv Nemačke. Potkupljeni i isprovocirani od američko-englenskih i francuskih agenata, članici Čehoslovačkog korpusa su 25. maja 1918. digli pobunu protiv sovjetske vlasti i zauzeli mnoge gradove na Volgi, Uralu i u Sibiru.

OPERATIVNO-TAKTIČKE POUKE IZ PERMSKE KATASTROFE

U novembru 1918. godine sve kontrarevolucionarne snage istočno od Volge bile su objedinjene i stavljene pod komandu admirala Kolčaka. Kolčakove oružane snage sa stojale su se od nekoliko armija i operativnih grupa.

Kolčak je 29. novembra 1918. godine prešao u napad, izvodeći glavni udar desnim krilom. Neprijateljev napad je zatekao našu 3. armiju Istočnog fronta u veoma teškom položaju. Odbrambeni front jedinica 3. armije bio je razvučen gotovo na 400 kilometara. Rezervi nije bilo, bokovi su bili neobezbeđeni, a komandovanje jedinicama — slabo organizovano. Jedinice nisu imale zimsku odeću i nisu bile snabdevene hranom. Partijsko-politički rad u jedinicama armije bio je zanemaren, budnost oslabljena. Zbog svega toga, jedinice nisu bile kadre da izdrže udar nadmoćnijih neprijateljevih snaga, pa su se u neredu povukle. Za dvadeset dana borbenih dejstava neprijatelj je zauzeo gotovo čitav severni Ural: armija je odstupala 300 kilometara. Neprijatelj je, gotovo bez borbe, 25. decembra zauzeo Perm. Neke nepostojane jedinice armije, kojima su komandovali oficiri stare vojske, preše su, pošto su podlegle neprijateljevoj agitaciji, na neprijateljevu stranu.

U vezi s katastrofalnom situacijom stvorenom na leвom krilu Istočnog fronta i opasnošću da se glavne Kolčakove snage probiju ka Volgi, po Lenjinovom nalogu je, početkom januara 1919. bila upućena na taj front komisija Centralnog komiteta Partije. Komisija, koju su sačinjavali J. V. Staljin i F. E. Đeržinski, imala je zadatak: da ispita okolnosti predaje Perma neprijatelju, uspostavi na frontu neophodno potrebni poredak, spreči opasnost da Kolčak izbije na Volgu i onemogući spajanje njegovih snaga s inostranim intervencionistima koji su dejstvovali na arhangelskom pravcu.

Komisija je podnela Centralnom komitetu Partije i Savetu odbrane iscrpan izveštaj o situaciji. U zaključcima je upozorila da je preko potrebno u svim slučajevima izdvajati jake rezerve, osigurati čvrsto komandovanje jedinicama, izdavati im određene, realne zapovesti i prove-

ravati njihovo izvršavanje, organizovati sigurnu vezu na principu odozgo nadole, organizovati rad pozadine armije i neprekidno snabdevanje jedinica, a, takođe, sistematski sprovoditi partijsko-politički rad u trupi. Komisija je, isto tako, smatrala da je potrebno od metoda linijskog postrojavanja snaga preći ravnomerno, na čitavom frontu, na stvaranje udarnih grupacija na odlučujućim pravcima i nanošenje udara otkrivenim neprijateljevim bokovima. Ti zaključci komisije doprineli su usavršavanju sovjetske operativne veštine prilikom operacija u 1919. godini.

BOČNI UDAR SNAGA JUŽNE GRUPE ISTOČNOG FRONTA

S proleća 1919. godine protiv Kolčakovih jedinica dejstvovao je Istočni front Crvene armije sastavljen od 1, 2, 3, 4, 5. i Turkestanske armije. Desno krilo Istočnog fronta koje su sačinjavale 5., 1. turkestanska i 4. armija ulazilo je u Južnu grupu pod komandom M. V. Frunzea.

Procena situacije na Istočnom frontu pokazala je da realna opasnost Kolčakovog izbjivanja na Volgu može biti uklonjena samo brzim prelaskom sovjetskih jedinica iz odbrane u napad. Za to su već postojali osnovni uslovi: stabilni položaj desnog krila Istočnog fronta, odveć velika rastegnutost po frontu snaga bele armije, znatno zaostajanje njenog levog krila, odsustvo operativnih rezervi kod neprijatelja i nemogućnost neprijateljeva da ostvari brza pregrupisavanja zbog toga što u pozadini nije bilo rokadnih železničkih pruga i zbog raskaljanosti puteva u ovo, prolećno, godišnje doba. Povoljni bočni položaj jedinica Južne grupe prema armiji belih pružao je našim snagama mogućnost da odmah preduzmu napad.

Izvođenje bočnog udara na armiju belih bilo je povерено jedinicama Južne grupe. Zamisao te operacije saстојala se u ovome: braneći se sa što je mogućno manjim snagama na orenburškom i uralskom pravcu, glavnim snagama Južne grupe izvesti udar u bok i pozadinu armije belih opštim pravcem na sever — Buzuluk — Buguruslan, sa zadatkom da se neprijatelju preseče odstupnica na

istok i potuku njegovi korpsi po delovima. Sve snage i sredstva predviđeni za udarnu grupu bili su razvučeni po frontu na stotine kilometara, pa je zbog toga trebalo prebacivati jedinice železnicom i peške u najkraćim rokovima na daljinu od 250 do 500 kilometara.

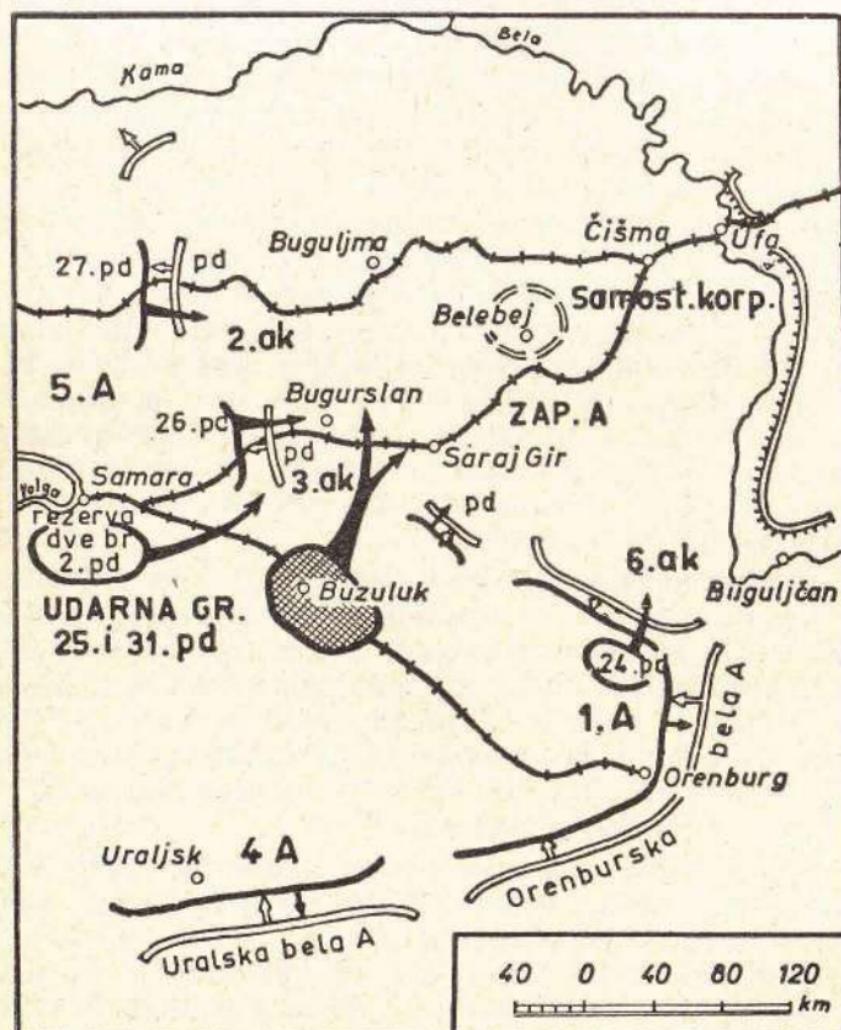
Pravilnom izboru pravca glavnog udara i trenutka prelaska u napad doprinelo je neprekidno izviđanje. Otkriveno je da između 3. i 6. uralskog korpusa armije belih postoji međuprostor širok 50—60 kilometara. Tamo je i bio usmeren glavni udar jedinica Južne grupe, s tim da se kasnije razvije ka Buguruslanu. Udar na spoj dva neprijateljeva korpusa odvojio bi ih i stvorio mogućnost njihovog razbijanja po delovima. Trenutak za bočni udar takođe je bio izabran veoma srećno. Neprijateljev napad je bio gotovo prestao; beli su lagano napredovali samo na pojedinim pravcima. Ali i taj napad se razvijao u već kritičnoj situaciji (široki front napada, nemanje rezervi za narastanje udara, znatno zaostajanje centra i levog krila Zapadne armije belih itd.). Osim toga, uoči prelaska naših jedinica u napad snage Turkestanske armije izvele su jak protivudar na krajnje levo krilo neprijateljevog fronta, zbog čega je neprijatelj bio primoran da obrati načitu pažnju na taj pravac.

Priprema napadne operacije izvodila se u kratkim rokovima i sve vreme se ideja odluke čuvala u velikoj tajnosti. Na glavnom pravcu je grupisano nekoliko divizija, čije je brojno stanje iznosilo oko 49.000 ljudi sa 152 oruđa. Trebalo je da te snage napadaju na frontu širokom gotovo 200 kilometara. Na preostalih 700 kilometara fronta (računajući tu i turkestanski pravac) napadalo bi 22.500 pešaka i konjanika i 80 oruđa.

Snage Južne grupe počele su napad 28. aprila 1919. Napad je bio raščlanjen na tri uzastopne operacije: buguruslansku, belebejsku i ufsku.

Buguruslansku operaciju (skica 8) izvodile su snage levog krila 1. armije, jedinice Turkestanske i 5. armije (8 pešadijskih divizija i 1 konjička brigada). Neprijatelj je imao 10 pešadijskih i 1 konjičku diviziju i 5 samostalnih

konjičkih brigada. Glavni udar u toj operaciji izvođen je na levo krilo 3. korpusa belih udarnom grupom sastavljenom od 2 pešadijske divizije (25. i 31). U rezervi komandanta Južne grupe ostale su 2 brigade 2. pešadijske divizije. Osim toga, snage 24. pešadijske divizije izvodile su pomoćni udar na levo krilo 6. korpusa belih.

Skica 8. — Buguruslanska operacija (aprila—maja 1919)

U toku izvršavanja bližeg zadatka, bitka se u isto vreme razvila na širokom frontu. Najteže borbe vodile su se u to vreme u rejonu Buguruslana i duž železničke pruge Buguljma — Čišma. Primjenjujući smele frontalne napade u kombinaciji sa obuhvatom i obilaskom pojedinih neprijateljevih grupacija, sovjetske snage su potpuno razbile jedinice 6. korpusa belih. U toj bici se naročito istakla 25. pešadijska divizija pod komandom V. I. Čapajeva; ona je smelo obišla 7. pešadijsku diviziju belih i zadalj joj udar iz pozadine.

Dalji napad na Buguljmu karakterisao se brzim promenama situacije i smelim manevarskim dejstvima sovjetskih jedinica. Užurbano neprijateljevo povlačenje zahtevalo je da se utanači zadatak armija Južne grupe. Frunze je naredio da se 5. armija ojača 25. i 2. pešadijskom divizijom. Njoj je bio postavljen zadatak: brzim pomeranjem desnog krila na stanicu Dimka (jugozapadno od Buguljme) preseći belima odstupnicu ka Buguljmi. Trebalo je da snage levog krila 5. armije, ojačane jednom brigadom i samostalnim pukom, razbiju 8. pešadijsku neprijateljevu diviziju koja je bila prema njima postavljena i izadu u pozadinu sergijevske grupacije, koja je u to vreme još vodila napadna dejstva. Turkestanskoj armiji, koja je zauzimala bočni položaj prema levom krilu armije belih, postavljen je zadatak da sadejstvuje 5. armiji sa istoka kako bi ova uspešno izvela svoju operaciju i da uputi konjicu ka Buguljmi radi udara na neprijateljeve komunikacije u tome rejonu. Međutim, prozrevši zamisao sovjetskog komandovanja, neprijatelj se brzo povukao ka Buguljmi i tako izbegao opasnost okruženja.

Pošto se povukao u rejon Buguljme, neprijatelj se brzo pregrupisao s namerom da izvrši protivudar na desno krilo 5. sovjetske armije opštim pravcem ka Buguruslanu i povrati izgubljene položaje. U to vreme se južno od Belebeja prikupljaо Volški korpus, koji je, pod komandom generala Kapelja, uputio Kolčak kao ojačanje svojoj Zapadnoj armiji. Imajući na umu te promene, Frunze je naredio Turkestanskoj armiji da pređe iz rejona Saraj-Gir

u napad na Belebej, preseče železničku prugu u tome rejonu, a zatim da nastavi napad belebejskim drumom na sever, obuhvati neprijatelja sa istoka i preseče mu odstupnicu ka Ufi.

Na desnom krilu 5. armije dejstvovala je 25. pešadijska divizija. Saznavši da neprijatelj namerava izvesti protivudar na desno krilo divizije, Čapajev je izmenio pravac napada svojih brigada i okrenuo njihov front na istok. U takvoj odluci ogledalo se preduzimanje razumne lične inicijative. Protivudar belih, umesto napada na bok armije, pretvorio se u susretnu borbu s jedinicama 25. i 26. pešadijske divizije. Tri dana je trajala borba u susretu, u kojoj je neprijatelj pretrpeo ozbiljan poraz (razbijene su 2 brigade i 1 divizija belih) i bio primoran da na brzinu odstupi na istok i severoistok. Sovjetske jedinice su 13. maja zauzele grad Buguljmu.

Buguruslanska operacija je trajala od 28. aprila do 1. maja 1919. Njena dubina dostigla je 120—150 kilometara. Srednji tempo napredovanja iznosio je 8—10 kilometara za 24 časa. Uzimajući u obzir prolećno bespuće i to da se manevar u toku nastupanja ostvarivao na bokovima, a takođe i nedovoljan broj konjičkih jedinica u sastavu Južne grupe — treba smatrati da je tempo operacije bio relativno visok.

Belebejsku operaciju izvele su snage levog krila 1. armije i jedinice Turkestanske armije radi razbijanja korpusa generala Kapelja. To je bila tipična armijska operacija, koja je bila nastavak buguruslanske operacije. Prema zamisli komande Južne grupe, trebalo je da armija nanese neprijatelju jak frontalni udar u komunikaciji s dubokim obuhvatom njegovog desnog boka snagama 25. pešadijske divizije.

Operacija je trajala od 15. do 19. maja 1919. i nije bila potpuno završena zbog neprijateljeve brojne nadmoći, zatim zbog toga što udarna grupa Turkestanske armije nije imala jaku konjicu i zbog brzog neprijateljevog povlačenja. Bez obzira na to što zamisao nije bila sprovedena dokraja, operacija je imala važan značaj zbog toga

što je osnovana Kolčakova rezerva, u koju je on polagao veliku nadu, bila razbijena. S izbjijanjem sovjetskih snaga u rejon Belebeja, Severna armija belih bila je primorana da odustane od daljeg napada na levo krilo Istočnog fronta.

Ufskom operacijom je završen bočni manevr jedinica Južne grupe. Operaciju su izvele snage Turkestanske i 5. armije. Udarna grupa je imala u svom sastavu 49.000 ljudi i 92 oruđa protiv 46—47 hiljada ljudi i 119 oruđa u neprijatelja. Snage i sredstva su u ovom slučaju bili približno jednaki, s izvesnom nadmoćnošću sovjetskih jedinica u broju, a belih u borbenoj tehnici.

Plan bele komande sastojao se u tome da se s glavnim snagama brzo odstupi preko reke Bele i, koristeći se tom linijom pogodnom za odbranu, zaustavi napad sovjetskih snaga. Plan je predvideo nekoliko protivnapada i dva jaka protivudara na spoljna krila 5. i Turkestanske armije. Za protivudar na desno krilo 5. armije obrazovana je grupa od jedinica uzetih iz Severne armije, a za udar na levo krilo Turkestanske armije angažovane su jedinice Volske grupe. U isto vreme je neprijatelj prešao u napad na orenburškom i uralskom pravcu, nastojeći da oslabi prisak sovjetskih jedinica na ufskom pravcu.

Zamisao komande Južne grupe sastojala se u tome da se glavnim snagama nastavi napad ka Ufi i u isto vreme na najcelishodniji način upotrebe jedinice 4. i 1. armije kako bi se Uraljsk i Orenburg zadržali u vlastitim rukama. Glavna udarna snaga u ufskoj operaciji bila je Turkestanska armija (25, 2, 24. i 31. pešadijska i 3. konjička divizija), kojom je komandovao Frunze. Zadatak obezbeđenja bokova Turkestanske armije izvršavale su 20. pešadijska divizija 1. armije i desnokrilne jedinice 5. armije.

Operacija je trajala od 25. maja do 19. juna. U njoj je trebalo uzastopno izvršiti dva osnovna zadatka.

Prvi zadatak (od 25. maja do 3. juna) sastojao se u tome da se potoku neprijateljeve jedinice koje su dejstvovali u prvom operativnom ešelonu u zoni napada

Turkestanske armije i izbjie na reku Belu. U toku borbi naročito se istakla 25. pešadijska divizija, koja se, umešno manevrišući svojim brigadama, duboko uklinila u neprijateljev borbeni poredak i bočnim udarima razbila jedinice generala Kapelja zauzevši železničku stanicu Čišmu. Tim dejstvima je divizija, u stvari, omogućila Turkestanskoj armiji da uspešno izvrši svoj prvi zadatak, jer je primorala neprijateljeve jedinice postavljene prema Turkestanskoj armiji da se užurbano povuku preko reke Bele. U to vreme uspešno se razvijao napad u zoni 20. pešadijske divizije 1. armije i desnokrilne divizije 5. armije, čime su bili obezbeđeni bokovi Turkestanske armije s juga i severa.

Drugi zadatak je bio da jedinice sovjetskih snaga forsiraju reku Belu i produže napad na istočnoj njenoj obali. Forsiranje su izvodile jedinice Turkestanske armije s priručnim sredstvima — buradima, balvanima, splavovima i ribarskim čamcima. Najveći uspeh, prilikom forsiranja reke, imala je 25. pešadijska divizija, koja je zaplenila od neprijatelja tri manja broda i upotrebila ih za prebacivanje jedinica i borbenih tehničkih sredstava.

Već u toku napada Turkestanska armija je obrazovala udarnu grupu (24. pešadijska divizija, brigada 2. pešadijske divizije i 3. konjička divizija), čiji je zadatak bio da nanese udar istočno od Ufe, s tim da neprijateljevoj ufskoj grupaciji preseče odstupnicu ka istoku. Međutim, jedinice udarne grupe nisu uspešno forsirale reku Belu. U to vreme je uspeh u forsiranju postignut na levom krilu armije, u zoni napada 25. i 26. pešadijske divizije. To je navelo Frunzea da glavni napor brzo prenese severno od Ufe, što je omogućilo da se operacija uspešno nastavi.

Pošto je odbila mnogobrojne jake neprijateljeve protivnapade, 25. pešadijska divizija se probila napred i 9. juna, gotovo iz pokreta, zauzela Ufu. Udarna grupa Turkestanske armije, savladavši neprijateljev otpor na istočnoj obali Bele, uspešno je forsirala reku i izbila na bok i u pozadinu Volške grupe belih, koja je dejstvovala protiv 1. sovjetske armije.

Tako su se već 16. juna krilne Kolčakove grupacije našle pred pretnjom okruženja, zbog čega su bile primorane da počnu opšte odstupanje na čitavom frontu, to pre što su osnovne snage Zapadne armije belih bile poražene od jedinica Južne grupe.

Ufska operacija se ubrajala u karakteristične armijske napadne operacije Istočnog fronta iz toga perioda građanskog rata. Osobito je bilo korisno iskustvo forsanjanja velike reke u toku operacije. Operacija je trajala 24 dana i razvijala se na dubini od 130 kilometara.

PROTIVOFANZIVA SOVJETSKIH SNAGA ISTOČNOG FRONTA

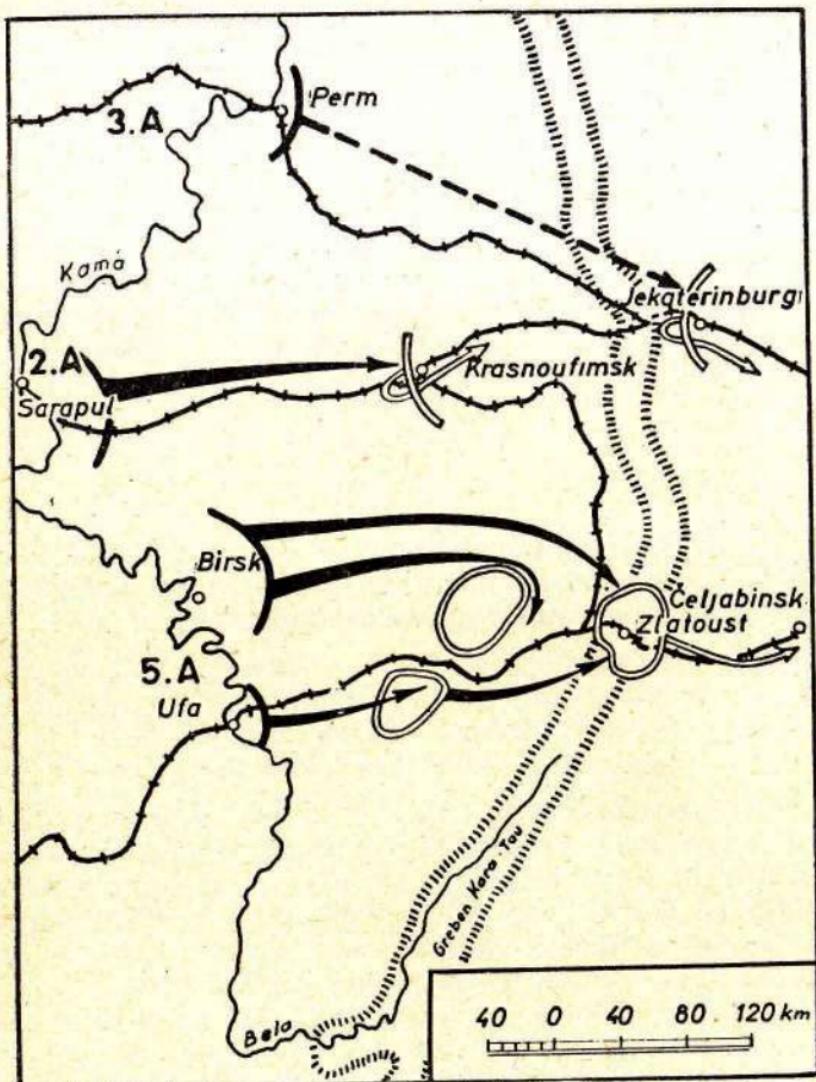
(Skica 9)

Uspeh bočnog udara jedinica Južne grupe i zauzimanje Ufe stvorili su povoljne uslove za prelazak Istočnog fronta iz odbrane u napad u pravcu Urala.

Opšti napad jedinica Istočnog fronta, koji je počeo u drugoj polovini juna 1919. izvodile su, uglavnom, snage 5. 2. i 3. armije. U toku borbi za Ural izvedene su dve frontovske operacije — kod Zlatouska i Čeljabinska.

Zlatouska operacija (skica 9) izvedena je od 24. juna do 14. jula 1919. Glavnu ulogu u toj operaciji odigrala je 5. armija, koja je u toku napada savladala reku Ufu i, krećući se teško dostupnim planinskim prelazima ural-skog grebena, neočekivano za bele izbila s glavnim snagama dve divizije na Ufsku visoravan, ugrozivši bok i pozadinu neprijateljeve ufske grupacije. U tome rejonu došlo je, od 1. do 6. jula, do susretne borbe između 26. i 27. pešadijske divizije 5. armije i 12. i 14. pešadijske divizije belih. U toku borbe beli su pretrpeli poraz i bili naterani na brzo odstupanje. Naše jedinice, uspešno razvijajući napad, zauzele su Krasnoufimsk, Zlatoust i Jekaterinburg.

Čeljabinsku operaciju izvele su naše jedinice od 17. jula do 5. avgusta 1919.

Skica 9. — Zlatouska operacija (jul 1919)

Prilikom odstupanja ka Čeljabinsku, komanda belih snaga pokušala je da obrazuje operativni »džak« i izvede bočni udar sa ciljem da okruži našu armiju i potuče je po delovima. Prema zamisli belih, trebalo je da njihova

3. armija, odstupajući od Zlatousta, zaštitničkim borbama dobije u vremenu, s tim da pregrupiše svoje snage i obrazuje udarne grupacije na bokovima, a takođe da dobije pojačanje na račun strategijskih rezervi (3 divizije iz re-jona Omska). Da bi ostvarila zamišljeni protivmanevr, komanda belih je prepostavljala čak i to da jedinicama 5. sovjetske armije preda Čeljabinsk i time stvori najpovoljnije mogućnosti za nanošenje bočnih udara sa severa i juga i uništenje jedinica 5. armije u čeljabinskom tesnacu.

Jedinice 5. armije, energično goneći neprijatelja koji se povlačio, iznenadnim udarom su zauzele Čeljabinsk sedam dana pre roka koji su bili u svom planu predvideli za predaju grada. Bili su 25. jula, koristeći se isturenim rasporedom jedinica 5. armije, zadali tim jedinicama udar s oba boka nastojeći da ih odseku. Ali naše su jedinice u tim borbama ispoljile izuzetnu upornost, a njihovi komandanti inicijativu u dejstvima. Jedinicama 5. armije bila su upućena u pomoć pojačanja iz Čeljabinska. Uprkos teškoj situaciji koja je nastala, komanda 5. armije je uspela da organizuje udar na levi bok severne neprijateljeve grupacije. Energičnim napadnim dejstvima, jedinice 5. armije ne samo što su osuđetile plan belih, već su i potukle neprijateljeve snage primoravši ih na dalje odstupanje.

Tako su u čeljabinskoj operaciji bili primjenjeni užajamni obuhvati bokova, prodori u pozadinu i stvaranje opasnosti okruženja. Plan belih je bio osuđen, ali ni našim jedinicama nije pošlo za rukom da u potpunosti završe okruženje glavnih neprijateljevih snaga. Tu se ponovo ispoljilo odsustvo dovoljnog broja konjice u sastavu sovjetskih armija. Ipak je ova operacija dala svetle primere umešnog manevrovanja sovjetskih taktičkih jedinica i smeće inicijative starešina svih stepena.

Posle čeljabinske opracije Kolčak je, sa ostatkom svojih snaga, počeo opšte odstupanje u Sibir. Sovjetske snage su odmah produžile operativno gonjenje belih gotovo kroz ceo Sibir.

Pobedu Crvene armije nad Kolčakom i Judeničem Lenjin je nazvao velikom.¹¹⁾ Kolčakov poraz imao je za posledicu oslobođenje Urala i prostranih poljoprivrednih područja Povolžja i Sibira. To je znatno učvršćivalo ekonomski i vojni položaj Sovjetske Republike: rešavalo se pitanje prehrane i stvarala mogućnost da se za vojsku dobiju nove popune ljudstvom. S razbijanjem Judeniča uklonjena je opasnost koja je pretila Petrogradu.

Sovjetska strategija, čiji su pravac određivali Komunistička partija i genijalni vođa V. I. Lenjin, pokazala je uzor rukovođenja ratom u najsloženijim prilikama jednovremene borbe na nekoliko frontova protiv nadmoćnijih neprijateljevih snaga i svoju neospornu nadmoć nad strategijom imperijalista.

ZAKLJUČCI

Ogromna širina Istočnog fronta i relativna malobrojnost snaga neizbežno su dovodile sovjetske jedinice u položaj da izvode operacije na širokim frontovima. Na primer, Turkestanska armija, koja je u buguruslanskoj operaciji izvodila glavni udar, imala je tada zonu napada široku 100 kilometara, u belebejskoj — 80 kilometara, i ufskoj — 120 kilometara. Širina zone borbenih dejstava 5. armije u buguruslanskoj operaciji iznosila je više od 200 kilometara. I pored toga, operacije su se razvijale uspešno. To je, pre svega, bilo osigurano preciznom pripremom operacija, ispravnom upotrebom snaga i sredstava, gipkošću komandovanja jedinicama i posebno time što je na odlučujućim pravcima napada borbenim dejstvima rukovodio lično Frunze.

Duboka procena situacije i sistematsko izviđanje u znatnoj su meri omogućili pravilan izbor pravca glavnog udara i trenutka prelaska u napad. Komanda Južne grupe potčinjavala je pojedine taktičke zahteve interesima operativnih zadataka. To se pokazalo prilikom obrazovanja

¹¹⁾ В. И. Ленин. Сочинения, т. 30, стр. 136.

udarne grupe skidanjem jedinica s drugih delova fronta i prilikom nanošenja protivudara desnim krilom uoči prelaska u napad na buguruslanskom pravcu.

Velika teškoća je bila u tome što je komanda Južne grupe pripremala bočni udar u vreme kada su se snage obeju strana, vodeći borbe, stalno nalazile u pokretu: desnokrilne jedinice Zapadne armije belih napadale su dok je levo krilo snaga Južne grupe odstupalo.

Iz dejstava jedinica Južne grupe vidi se kako su u praksi sovjetske operativne veštine nastajale uzastopne operacije, izvođene na velikoj dubini. U toku jedne operacije stvorena je nova grupacija snaga i postavljeni su zadaci za izvođenje naredne operacije. Tako je u buguruslanskoj operaciji obrazovana nova grupacija i nekim su jedinicama postavljeni zadaci koje je trebalo izvršiti u toku belebejske operacije. Time se dobivalo u vremenu i stvarali su se uslovi da se bez operativnog predaha izvede sledeća operacija.

Za operacije koje su izvele snage Južne grupe i Istočnog fronta karakteristično je: obrazovanje udarnih grupacija na glavnim pravcima uz obezbeđenje ostalog fronta manjim snagama; primena različnih oblika manevra i načina vođenja borbenih dejstava; neprekidnost komandovanja jedinicama; priprema operacija u kratkim rokovima; iskorišćavanje taktičkih uspeha radi izvršavanja operativnih zadataka.

Napadne operacije s primenom obuhvatnih manevara zahtevale su izuzetno precizno organizovanje neprekidnog sadejstva između armija, korpusa i divizija, a takođe između rodova vojske. U napadu na veoma širokom frontu to je teško postići, naročito ako su snage određene za izvođenje operacije ograničene.

Napadne operacije su izvodile armije postrojene u jednom operativnom ešelonu, a u rezervu je pri tom određivana jedna brigada, ređe pešadijska divizija. Borbeni poredak u divizijama takođe se sastojao od jednog ešelona, a za rezervu su odvajane snage najviše jednog pešadijskog puka. Pešadijske brigade postrojavale su svoj borbeni poredak najčešće u dva ešelona.

U vreme kada su jedinice Istočnog fronta izvodile napadna dejstva javila se zamisao organizovanja prednjih odreda čiji bi zadatak bio gonjenje neprijatelja koji odstupa, prodiranje u njegovu pozadinu, rušenje železničkih komunikacija itd. Prednji odredi su dejstvovali i danju i noću, čime su se postizali neprekidnost gonjenja, ekonomija snaga i sredstava i iscrpljivanje glavnih neprijateljevih snaga. Sastav prednjeg odreda bio je 3—5 pešadijskih četa, nekoliko mitraljeza i 1—2 topa. U nekim slučajevima odredu su pridavani konjički eskadroni.

Prilikom gonjenja Kolčakovih belogardejskih snaga u Sibiru nedostajanje konjice u armijama nadoknađivano je prevozom zaprežnim kolima. Čitave divizije su prevožene na ovaj način, ostvarujući kadšto prilično visok tempo kretanja i čuvajući borbenu sposobnost, a ne dajući neprijatelju mogućnost da se odvoji od jedinica koje sudeluju u gonjenju. Tako su jedinice 5. armije, pošto su forsirale reku Tobol i odbacile s te linije jedinice belih, prešle za 30 dana, bez zadržavanja, 600 kilometara. Goneći neprijatelja koji je odstupao, 27. pešadijska divizija 5. armije izvršila je 13. novembra, pomoću zaprežnih kola, marš u dužini od 100 kilometara i već 14. novembra, neочекivano za bele, prodrla u Omsk zauzevši grad iz pokreta.

Posle zauzimanja Omska, zamah operativnog gonjenja Kolčakovih snaga veoma je porastao i dostigao dubinu od 2.500 kilometara, sa srednjim tempom napredovanja od 30 kilometara za dan i noć. Takva dubina gonjenja i takav tempo bili su karakteristični samo za građanski rat u našoj zemlji. Istorija ratne veštine zabeležila je vrlo malo sličnih primera.

U operacijama i bojevima snaga Istočnog fronta znatno je poraslo operativno i taktičko majstorstvo našeg komandnog kadra. To je bilo veoma važno za budući razvoj sovjetske operativne veštine i taktike. Osnovni značaj svih operacija iz toga perioda građanskog rata bio je u tome što se mlada Crvena armija, prema Lenjinovim rečima, naučila da pobeduje i carske generale i generale Engleske, Francuske i Amerike.

4. ZAJEDNIČKE OPERACIJE KOPNENE VOJSKE I RATNE MORNARICE

OPERACIJE RADI UGUŠIVANJA POBUNA NA FOROVIMA KRONŠTATSKE VOJNE POMORSKE BAZE

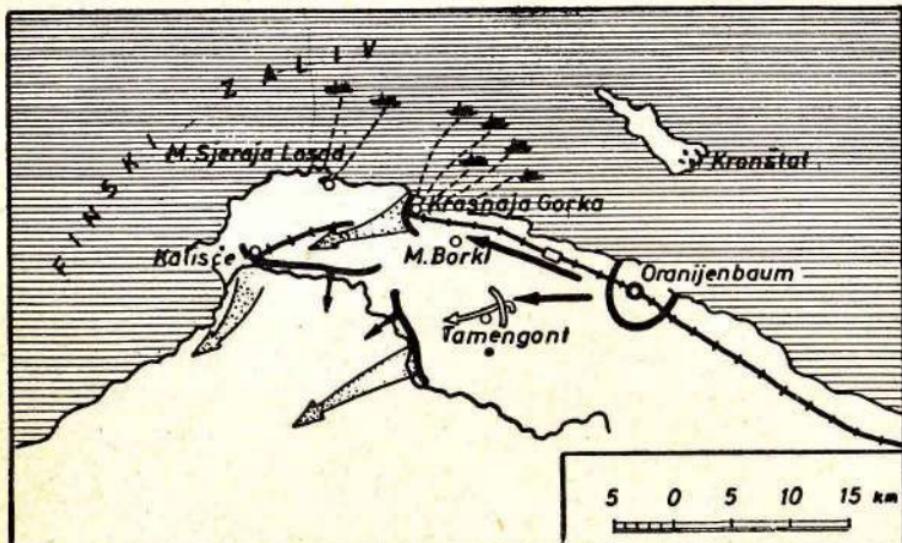
(Skica 10)

U proleće 1919. godine bio je zamišljen kombinovan Kolčakov, Denjikinov i Judeničev pohod protiv Sovjetske Rusije. Trebalo je da glavni udar nanese Kolčak, s kojim bi se Denjikin sjedinio u Saratovu radi zajedničkog napada na Moskvu sa istoka. Judenič, koji se bio dobro učvrstio i sredio u buržoaskoj Estoniji, nanosio je pomoćni udar ka Petrogradu.

Početkom leta 1919. godine prešle su u napad Jude ničeve bele jedinice, nanoseći udar na jamburskom pravcu. Judeničeve snage nisu bile velike. Stoga se on nije oslanjao samo na njih, već je računao i na pomoć unutrašnje kontrarevolucije, koja bi imala da podigne ustanak u Petrogradu, Kronštatu i na forovima Kronštatske vojne pomorske baze.

Posade forova »Krasnaja gorka« i »Sjeraja lošad«, pošto su nasele kontrarevolucionarnoj agitaciji bivših oficira, 13. juna 1919. podigle su pobunu protiv sovjetske vlasti. Tako su se prilazi Kronštatu i Petrogradu s mora pokazali slabo zaštićenim. Engleska flota koja je tada bila u Finskom zalivu mogla je, ma u koje vreme, pristići u pomoć pobunjenim forovima. Situacija je od sovjetske komande Petrogradskog fronta zahtevala brzo ugušivanje pobune forova, s tim da se ne dopusti intervencionističkoj floti ulazak u rejon Kronštata radi sadejstva s mora Judeniču, koji je nastupao ka Petrogradu.

Sredinom jula sovjetsko komandovanje organizovalo je zajedničku operaciju kopnenih i pomorskih snaga radi brzog i odlučnog ugušivanja pobune u forovima. Taj zajednički udar s kopna i mora bio je pripremljen i izведен u najkraćim rokovima. Da se ne bi dopustilo Judeniču privlačenje pojačanja pobunjenim forovima s kopna, ope-

Skica 10. — Zajednička operacija radi ugušivanja pobune u forovima »Krasnaja gorka« i »Sjeraja lošad« (14—16. juna 1919)

racija je obezbeđivana aktivnim dejstvima 7. armije Petrogradskog fronta, naročito na desnom njenom boku.

Iz Kronštatske luke isplovili su linijski brodovi i krstarice koji su moćnom vatrom brodske artiljerije s bliskih odstojanja neutralisali tvrđavsku artiljeriju pobunjenih forova. U to vreme, uz podršku razarača s mora, napadala je duž obale kopnena grupa jedinica s pridatim oklopnim vozom i 20 aviona. Za 3 dana pobuna je bila ugušena.

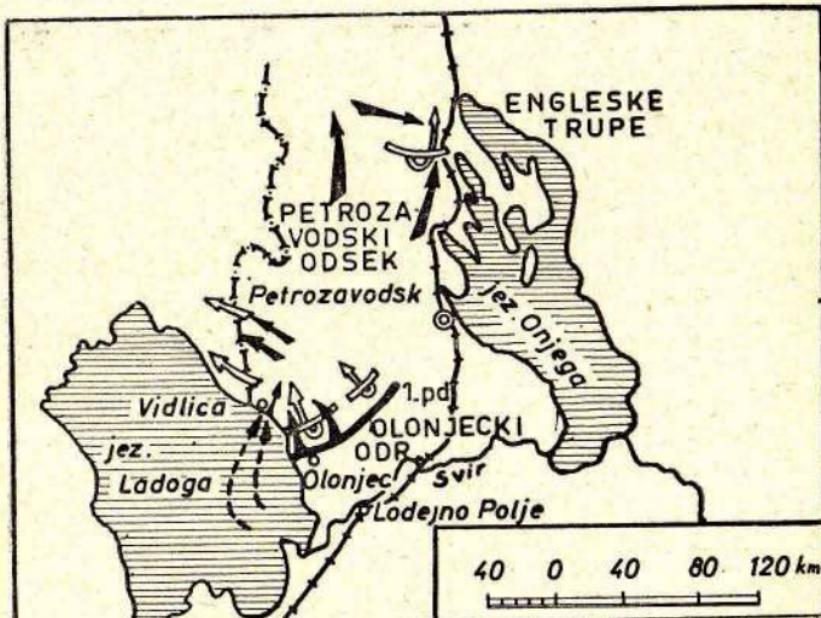
Uspeh te posebne operacije ne samo što je osujetio planove engleske flote već je imao i veliki moralno-politički značaj za jedinice 7. armije koje su se borile u zoni Petrogradskog fronta i za Baltičku flotu. Već 21. juna snage 7. armije prešle su u napad na čitavom frontu, slomile otpor belih i organizovale gonjenje neprijatelja koji je odstupao. Pobuna forova bila je ugušena 16. juna, a engleski brodovi su došli dva dana docnije; dakako, bilo je već kasno — forovi su se nalazili u rukama sovjetskih jedinica. Činilac vremena odigrao je u ovom slučaju odlučujuću ulogu.

Dobro organizovano operativno sadejstvo kopnenih i pomorskih snaga bilo je poučno iskustvo iz te operacije.

VIDLIČKA OPERACIJA SOVJETSKIH SNAGA

(Skica 11)

Anglo-američki intervencionisti preduzeli su u leto 1919. godine napad na petrozavodskom pravcu, da bi se spojili s belofinskom takozvanom Olonjeckom dobrovoљačkom armijom, koja je u to vreme bila u rejonu Vidlice i severno od nje, duž sovjetsko-finske granice. Prema zamisli anglo-američke komande, trebalo je da uspeh toga napada stvori povoljne mogućnosti za izvođenje udara udruženim snagama na Petrograd. Uoči vidličke operacije intervencionističke snage već su se nalazile na prilazima Petrozavodska, a belofinske jedinice su izbile na bliže pri-laze ka Olonjedu.

Skica 11. — Vidlička operacija (od 27. juna do 8. jula 1919)

Sovjetsko komandovanje je blagovremeno prozrelo plan anglo-američkih intervencionista. Prema Lenjinovom nalogu bila je pripremljena i izvedena vidlička operacija radi razbijanja belofinskih snaga i uništenja njihove baze na severnoj obali jezera Ladoge. Zamisao operacije sastojala se u izvođenju iznenadnog zajedničkog udara Olo- njeckoj dobrovoljačkoj armiji kopnenim snagama i jezérskom flotilom ojačanom brodovima Baltičke flote. Namera je bila da se operacija izvede pre nego što interven- cionisti počnu opštu napad.

Da bi ostvarilo tu zamisao, sovjetsko komandovanje je upotrebilo Onješku ratnu flotilu, koju je sačinjavalo 11 malih brodova i 2 pridata razarača. U isto vreme je pripremljen desant sastavljen od pitomačkih jedinica, pe- šadijskog puka 1. pešadijske divizije i partizanskog odreda. Desant je imao ukupno 700 ljudi. Za napad duž obale pravcem Olonjec — Vidlica određena je 1. pešadijska di- vizija. Jedinicama Olonjeckog odseka i Onješke flotide po- stavljen je zadatak: iskrcaći desant i, izvodeći napad duž obale, uništiti bazu belofinaca u Vidlici, a zatim očistiti od neprijatelja rejon između Tulokse i Vidlice.

U svanuće 27. juna 1919. flotila je neprimetno podišla Vidlici i, pod zaštitom brodske artiljerije, iskrcała de- sant na ušćima reka Vidlice i Tulokse. U isto vreme, iz- nenadno za neprijatelja, počela je napad 1. pešadijska di- vizija. Posle nekoliko dana borbe neprijatelj je bio raz- bijen, a ostaci njegovih jedinica su na brzu ruku odstu- pili na teritoriju Finske. Time je plan intervencionista koji je predviđao izvođenje udara objedinjenim snagama na Petrograd, bio osujećen. Sovjetske jedinice koje su se na- lazile na petrozavodskom odseku odmah su, koristeći se uspehom vidličke operacije, prešle u odlučan napad na anglo-američke snage koje su dejstvovalе na murmanskom pravcu.

ZAKLJUČCI

Operacija radi uništenja pobune u forovima Kronš- tatske vojne pomorske baze i vidlička operacija bile su

za ono vreme uzor sovjetske operativne veštine, naročito u pogledu organizovanja sadejstva kopnenih i pomorskih snaga i avijacije. To je postavilo temelje širem korišćenju ratne mornarice, jezerske i rečne ratne flotile u operacijama u sledećim periodima građanskog rata.

Međutim, pomorski specijalisti stare škole dokazivali su da je nemogućno napadati forove s mora. Stoga su oni osuđivali upotrebu ratnih brodova Baltičke flote radi ugušivanja pobune na forovima »Krasnaja gorka« i »Sjeraja lošad«.

Jedna od karakterističnih crta operacije radi ugušivanja pobune forova Kronštske vojne pomorske baze bila je, takođe, u tome što ta operacija nije bila nešto posebno i odvojeno od opšteg plana borbenih dejstava jedinica Petrogradskog fronta. Ta zajednička operacija obezbeđivana je aktivnim dejstvima 7. sovjetske armije, što je onemogućilo Judeniču da privuče pojačanje ka forovima i znatno je skratio trajanje operacije.

Vidlička operacija se odlikovala ne samo dobrom organizacijom sadejstva Onješke flotide s 1. pešadijskom divizijom, koja je nastupala obalom jezera Ladoge, već i umešnom pripremom i veštim iskrcavanjem desanta u neprijateljevu pozadinu. To je onemogućilo uspešno izvođenje čitave operacije za kratko vreme. Zbog poraza vidličke belofinske grupacije, intervencionistima nije pošlo za rukom da ostvare svoj plan napada na Petrograd sa istoka.

Kao drugi primer zajedničkih dejstava kopnenih i pomorskih snaga može poslužiti učešće Volške flotide u obrani Caricina u jesen 1918. i u borbama protiv Kolčaka u maju 1919. na rekama Kami i Vjatki. Baltička flota je sudelovala u uništavanju Judeničevih snaga 1919. godine. Njena se dejstva nisu ograničila samo na podršku kopnenih jedinica vatrom brodske artiljerije već i snagama mornaričke pešadije.

U zajedničkim napadima široko je upotrebljavana mornarička avijacija. Tako je na Volgi u vreme borbi za Kazanj, avgusta 1918. godine, bio obrazovan mornarički

avijacijski odred koji je izviđao za potrebe kopnenih snaga i bombardovao važne objekte. Prilikom ugušivanja pobune u forovima »Krasnaja gorka« i »Sjeraja lošad« mornarička avijacija Baltičke flote je u sadejstvu s ratnim brodovima i kopnenim jedinicama, koje su napadale obalom, uspešno bombardovala neprijateljeve snage. Tako se u toku borbenih dejstava 1918-1919. godine sovjetska operativna veština svestrano razvila, pa i u organizovanju i vođenju zajedničkih operacija kopnenih snaga i ratne mornarice. Docnije, u toku građanskog rata, bili su u vojnopolomskoj operativnoj veštini definitivno uklonjeni dogmatizam i rutinerstvo, koji su nam ostali u nasleđe od carske mornarice.

5. KARAKTERISTIČNE CRTE DUBOKE NAPADNE OPERACIJE JEDINICA JUŽNOG FRONTA

Pošto je, usled Kolčakovog poraza, doživela krah u prvom periodu rata, Antanta je u drugoj polovini 1919. godine organizovala drugi kombinovani udar na Sovjetsku Republiku. Ovaj put je težište pohoda prebačeno sa istoka na jug. Izvođenje glavnog udara Antanta je poverila Denjikinu, koji je objedinio sve kontrarevolucionarne snage na jugu Rusije. Prema Antantinom planu trebalo je da Denjikinov udar podrži Judenič na petrogradskom pravcu, Miler — na severu, belopoljaci — na zapadu, i Rumuni — na jugozapadu. Antanta je, osim toga, računala na pomoć buržoaske Litvanije, Letonije, Estonije i Finske. U isto vreme intervencionisti su nastavili da podržavaju Kolčakovu armiju, koja je još predstavljala izvesnu snagu.

Denjikinov se plan svodio na ovo: glavni udar naneti »dobrovoljačkom« i Donskom armijom u pravcu Donbasa preko Harkova, Kurska, Orela i Tule na Moskvu. Kavkaska armija je imala ulogu zaslona i izvodila je pomoćni udar sa zadatkom nadiranja duž Volge na Saratov, Penzu, Arzamas i Nižnji Novgorod. Zadatak Severnokavkaske i Kijevske grupe bio je obezbeđenje bokova.

Taj plan je izražen i u direktivi koju je Denjikin izdao 3. jula 1919. za pohod na Moskvu, a prema kojoj je trebalo da njegove jedinice najkasnije u jesen zauzmu Moskvu i unište sovjetsku vlast.

Docnije je Staljin opravdano rekao da je Denjikin učinio krupnu operativno-strategijsku grešku kada je pravac glavnog udara na Moskvu usmerio preko Donbasa, Harkova, Kurska, Orela i Tule. U tim područjima on nije mogao naći potrebnu podršku stanovništva, jer je ono, po svom klasnom sastavu i raspoloženju, bilo bez sumnje ne-naklonjeno Denjikinovoj vojsci i neprijateljski raspoloženo prema njoj. Bez obzira na to, Denjikin je nastojao da ostvari plan, pa je postigao i značajne rezultate. U oktobru 1919. godine Denjikinove armije su uspele da napreduju do linije Caricin — Voronjež — Kastorno — Orel.

Od sredine 1919. godine Južni front je postao glavni front Sovjetske Republike. S padom Kurska u Denjikinove ruke i s izbijanjem Denjikinovih jedinica na prilaze Orelu nastala je realna opasnost za Moskvu. Plenum Centralnog komiteta RKP (b) obratio se partijskim organizacijama zemlje pismom u kojem je istakao: »Sve snage radnika i seljaka, sve snage Sovjetske Republike treba napregnuti da bi se odbila Denjikinova najezda i da bi se Denjikin pobedio ne prekidajući pobedno nadiranje Crvene armije na Ural i u Sibir. To je *osnovni zadatak u ovome trenutku*.¹²⁾

Plan sovjetskog komandovanja za razbijanje Denjikina pretrpeo je u kratkom vremenu ozbiljne promene. Prvi napad jedinica Južnog fronta, napad preduzet u avgustu 1919., nije doneo uspeh. U toj su operaciji glavni udar izvodile 9. i 10. armija iz rejona Caricina ka Novorosijsku. I u trenutku kada se neprijatelj našao već pred Orelom, među vojnim rukovodiocima, u toku pripreme nove operacije, nastao je spor oko toga sa koje bi strane trebalo Denjikinovim snagama zadati glavni udar.

¹²⁾ Журнал „Коммунист“, №. 12, 1956, стр. 62.

Partija i Lenjin lično preduzeli su mnoštvo mera da bi se uklonile nepovoljne posledice avgustovskog napada i pripremila nova operacija radi razbijanja Denjikina.

Naročito su 13. i 8. armija, koje su u avgustu i septembru pretrpele ozbiljne gubitke, bile u dovoljnoj meri popunjene, a u tim popunama bilo je prilično komunista i komsomolaca. Na južnom pravcu obrazovana je, na račun drugih frontova, strategijska rezerva.

Južni front je podeljen na dva samostalna fronta: Južni i Jugoistočni. Glavnom komandantu S. S. Kamenjevu bilo je povereno da razradi nov plan dejstva radi razbijanja Denjikina.

Prva varijanta je predviđala da se ostane na ranije donesenom planu dejstva, to jest da se neprijatelju zada glavni udar snagama Jugoistočnog fronta iz rejona Carićina ka Novorosijsku. Jedinice Južnog fronta imale su zadatak da zadržavaju neprijateljev napad na odseku fronta Orel — Voronjež.

Druga varijanta je dopuštala mogućnost da se odustane od predviđenog plana i da se radi izviđanja glavnog udara grupišu snage Južnog fronta, a udar zada iz rejona Orela i Voronježa preko Kurska — Harkova — Donbasa na Rostov. Radi izvršenja toga plana trebalo je deo snaga i sredstava uzeti iz sastava Jugoistočnog fronta.

U referatu se glavni komandant zalagao za prvu varijantu, nastojeći na sve načine da izbegne odlučnu bitku na moskovskom pravcu.¹³⁾ Među vojnim rukovodiocima stare škole bilo je mnogo pristalica prve varijante.

U julu i avgustu situacija je pružila mogućnosti da se glavni udar izvede iz rejona Caricina. U to vreme je taj plan imao mnoge pozitivne strane, a naročito tu što bi već formirana grupacija udarila u bok Denjikinovih snaga i što bi se taj udar najkraćim pravcem izvodio na Novorosijsk, čime bi se stvorila realna mogućnost odsecanja odstupnice Denjikinovim armijama. Ali u oktobru se situacija naglo izmenila. Denjikin se svojim centrom pokrenuo napred i približio Moskvi gotovo na 400—500 kilo-

¹³⁾ Журнал „Коммунист“, №. 12, 1956, стр. 64.

metara. U takvim su okolnostima pregrupisavanja prema Caricinu bila skopčana s velikim teškoćama, to više što je neprijateljeva konjica, koja se probila između Voronježa i Orela, dejstvovala u pozadini naših jedinica. Tako su glavnom komandantu i njegovim pristalicama, koji su se pridržavali prve varijante, ostali samo formalni razlozi, zasnovani na zastarelim teorijskim postavkama o preimućstvu dejstva najkraćim operacijskim pravcem.

U stvari, od Caricina do Novorosijska nije bilo više od 400 kilometara, a od Orela do Novorosijska više od 700 kilometara. Osim toga, udar od Caricina bio je usmeren u neprijateljev bok, a udar od Orela i Voronježa predstavljao je frontaljan udar.

Izvođenje glavnog udara na južnom frontu, od Orela i Voronježa preko Kurska — Harkova — Donbasa na Rostov, bilo je, zacelo, skopčano sa savladavanjem velikog prostranstva. Ali na tome pravcu je postojala mogućnost relativno brzog prikupljanja rezervi na račun drugih frontova; na pravcu napada su naše jedinice mogle racunati s podrškom radnika, a važna železnička magistrala omogućavala je neprekidno snabdevanje jedinica i vezu između pozadine i fronta.

U to vreme Partija nije našla mogućnost da odbaci predviđeni plan dejstva i sasredila je pažnju na to da zaustavi Denjikinovo napredovanje ka Tuli i Moskvi.

Lenjin je 3. oktobra 1919, u članku »Primer petrogradskih radnika«, pisao: »Zauzimanje Kurska i neprijateljev pokret ka Orelu postavljaju pred nas zadatak: dati dopunske snage da bi se ovde odbio neprijatelj ... Ne skrivajući opasnost od sebe, a i nimalo je ne umanjujući, mi kažemo: primer Petrograda je dokazao da imamo dopunske snage. Da bismo odbili napad na Orel, da bismo prešli u napad na Kursk i Harkov, treba, pored onoga čime raspolažemo, mobilisati najbolje aktiviste iz redova proletarijata.«¹⁴⁾

Lenjinovo uputstvo o napadu na Denjikina na Južnom frontu, u pravcu Kurska i Harkova, a takođe i o grupi-

¹⁴⁾ В. И. Ленин. Сочинения, т. 30, стр. 29—30.

sanju rezervi (koje su prebacivane s drugih frontova) na južnom pravcu javljalo se kao razvijanje ideje o neophodnoj borbenoj potrebi nanošenja glavnog udara na srednjem odseku Južnog fronta. Zbog toga treba smatrati da su naši vojni istoričari neosnovano pripisivali Staljinu ulogu neposrednog inspiratora i jedinog organizatora dubokog udara koji je zadan Denjikinu na južnom frontu, prećutkujući rukovodeću i usmeravajuću ulogu Partije i lično Lenjinovu u organizovanju i izvođenju te krupne strategijske operacije.

Istina, Staljin se, kao član Revolucionarnog saveta Južnog fronta, 15. oktobra obratio Lenjinu pismom, čija je kopija upućena Revolucionarnom vojnom savetu Republike. U pismu je Staljin protestovao protiv toga što je glavni komandant, ne uzimajući u obzir promenjenu situaciju i prenošenje težišta borbe protiv Denjikina na Južni front, nastavio da upućuje znatan deo rezervi na Jugoistočni front. U pismu se, takođe, ukazivalo na preku potrebu zadavanja glavnog udara Denjikinu na Južnom frontu, to jest ostvarivanja plana koji je Partija praktički već sprovodila u život. Razlozi koje je Staljin izneo u tome pismu bili su sasvim ubedljivi. Odlukom Politbiroa Centralnog komiteta RKP (b) zvanično je potvrđen prвostepeni značaj Južnog fronta u borbi protiv Denjikina. Lenjin je lično naredio Operativnom štabu da stavi van snage direktivu prema kojoj se dejstvovalo.¹⁵⁾

Opšta strategijska zamisao nove operacije snaga Južnog fronta sastojala se u izvođenju na odseku Orel — Voronjež dubokog udara na neprijatelja opštim pravcем Kursk — Harkov — Donbas — Rostov na Donu radi razbijanja glavne Denjikinove grupacije (»dobrovoljačka« i Donska armija) i, brzim nadiranjem ka Rostovu, presecanja neprijateljevih snaga na dva dela, a zatim njihovog počesnog uništavanja. Dubina operacije iznosila je gotovo 700 kilometara.

¹⁵⁾ А. Б. Кадишев. История советского военного искусства 1917—1940. Изд. Военно-политической академии имени В. И. Ленина, 1949, стр. 103.

Desno, na odseku Žitomir — Černigov, dejstvovala je 12. samostalna armija, sa zadatkom da napada na Kijev, osiguravajući desno krilo Južnog fronta. Kasnije je 12. armija pridata Južnom frontu.

Levo je trebalo da jedinice Jugozapadnog fronta svojim aktivnim dejstvima prikuju glavne snage Kavkanske armije i deo snaga Donske armije belih, osiguravajući time levi bok Južnog fronta i sadejstvujući u njegovom odlučnom napadu.

Prema direktivi Južnog fronta od 9. oktobra 1919. obrazovane su dve udarne grupe: u rejону severozapadno od Kroma i u rejону istočno od Voronježa. Iz rejona severozapadno od Kroma glavni udar izvodila je udarna grupa koja je bila sastavljena od Letonske divizije, Samostalne pešadijske brigade i Konjičke brigade crvenih kozaka i koja je u operativnom smislu bila potčinjena 13. armiji, a i jedinice 14. i 13. armije, opštim pravcem Krom — Fatež — Kursk. Pomoćni udar, iz rejona istočno i severistočno od Voronježa, izvođen je Konjičkim korpusom zajedno sa 8. armijom opštim pravcem Voronjež — Kastorno i dalje na jugozapad.

Udarne grupacije su bile udaljene jedna od druge gotovo 300 kilometara. Osim toga, između 13. i 8. armije, u rejону Jeleca i Voronježa, postojao je međuprostor — od 130 kilometara — kroz koji je konjica belih dejstvovala u pozadinu sovjetskih snaga. Radi borbe protiv nje bile su izvođene 61. pešadijska i 11. konjička divizija.

U direktivi Južnog fronta od 19. oktobra 1919. ne samo što su udarnim grupama i armijama bili postavljeni sa svim određeni zadaci već su se davala i podrobna uputstva o načinima izvođenja borbenih dejstava i o primeni različnih oblika operativnog i taktičkog manevra. U direktivi se, između ostalog, preporučilo da armije i divizije ne napadaju u »linijama«, razvučene na širokom frontu, već da teže izvođenju bočnih udara prikupljenim snagama na osnovne neprijateljeve grupacije. Konjičkim jedinicama se preporučivalo da se združuju u veće jedinice i dejstvuju na bokovima armija, osiguravajući u isto vreme i spojeve.

Bočni su udari, prema odluci komande fronta, nано-
шени u isto vreme na širokom frontu i na nekoliko pravaca.
Konfiguracija fronta je dopuštala primenu takvih oblika
manevra. Bočnim udarima su belogardijske jedinice ce-
pane na delove. Takvi taktički udari usklađivani su s op-
štom operativnom zamisli pritiska na neprijateljeve bo-
kove u rejonu Kroma i Voronježa. Raščlanjen, razvučen,
kao i u nas, operativni raspored neprijateljevih snaga pru-
žao je mogućnost da se ove potuku bočnim i frontalnim
udarima divizija i armija. Frontovske udarne grupe mogle
su u tom slučaju s više uspeha ispunjavati operativne za-
datke na bokovima.

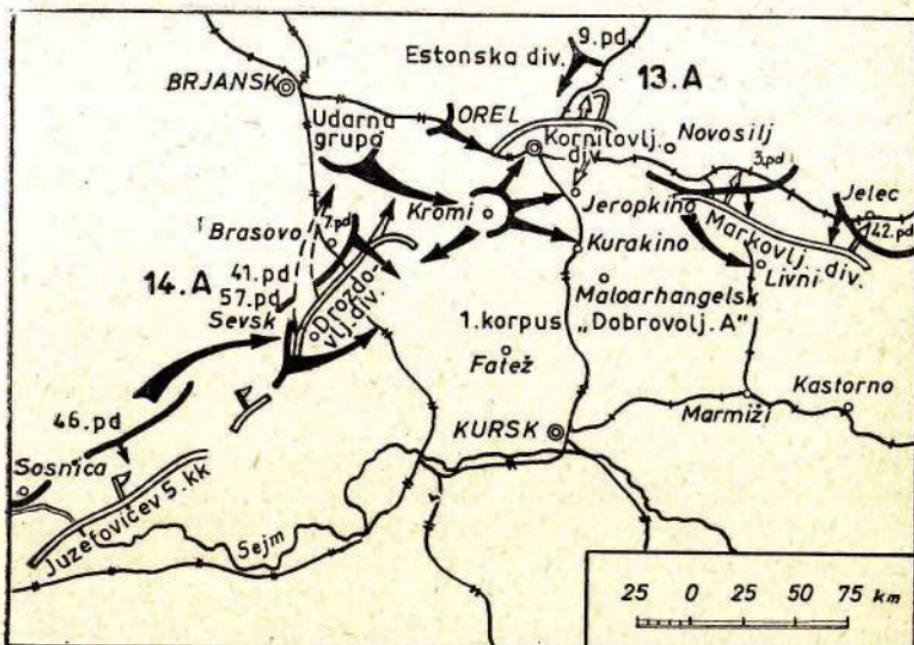
ORELSKO-KROMIJSKA OPERACIJA

(Skica 12)

Orelsko-kromijsku operaciju su izvele snage udarne grupe (Letonska divizija, Pavlovljeva Samostalna pešadijska brigada i Konjička brigada crvenih kozaka), 14. armija (46, 57, 41. i 7. pešadijska divizija) i 13. armija (9, 60, 55, 3, 4. i Estonska pešadijska divizija). Ukupan broj sovjetskih snaga na aktivnom odseku fronta iznosio je više od 50.000 ljudi, 1.074 mitraljeza, 253 oruđa i 4 oklopna voza.

Prema tim snagama stajao je 1. korpus generala Kutepova (Drozdovljeva, Kornilovljeva i 1. mešovita divizija), deo snaga 5. konjičkog korpusa generala Juzefovića i rezerva »Dobrovoljačke« armije. Denjikinci su imali ukupno preko 45.000 ljudi, 403 mitraljeza, 93 oruđa, 15 oklopnih vozova, 8 tenkova i 6 oklopnih automobila.

Operacija je počela 10. oktobra 1919. žestokim bor-
bama, uglavnom susretnog karaktera. Denjikinove jedi-
nice su, od početka napada naše udarne grupe, na nekim
tačkama napale naše jedinice i uspešno napredovale u
pravcu Kroma i Orela. Neprijatelj je 13. oktobra prodro
u Orel i zauzeo ga. Udarna grupa, koja je bila pridata 13.
armiji, prilikom njenog pokreta ka Kromu ispoljila je
krajnju tromost i oprez u dejstvima, napadala je u raz-
vučenom linijskom borbenom poretku. U celini je naša

Skica 12. — Orelska-kromijska operacija Južnog fronta (oktobar 1919)

udarna grupa loše organizovala svoj bočni udar, ne vodeći brigu o tome što je direktiva fronta zahtevala energična manevarska dejstva prikupljenim snagama.

Kada je naša udarna grupa podišla rejonu Kroma i utvrdila da ga je neprijatelj već zauzeo, dobila je od armije zapovest da promeni pravac dejstva i glavni udar izvede ne u pravcu jugoistoka, kako je bilo ranije određeno, već na istok, u bok i pozadinu orelske neprijateljeve grupacije. No i ovoga puta je komandant udarne grupe ispoljio tromost i nedovoljnu snalažljivost. Umesto da napadne neprijatelja svim snagama, on je gotovo polovinu jedinica ostavio u rejonu Kroma, te bočni udar nije doneo potpun uspeh. Polovina snaga udarne grupe je s velikom mukom zauzela grad Kromi. Tako je udarna grupa rasparčala svoje snage: jedan njihov deo dejstvovao je prema istoku, a drugi prema jugoistoku.

Najteže i najžešće borbe u rejonu Kroma, Dmitrijevke i Orela vodile su se od 15. do 20. oktobra. Šest puta je grad Kromi prelazio iz ruku u ruke. Na svaki udar su naše jedinice odgovarale protivudarom, mada ne uvek uspešno. Ali to je bio i poslednji uspeh »Dobrovoljačke« armije belih. Naša udarna grupa je dovedena u red i prepotčinjena 14. armiji. U napad su prešle sve jedinice 14. i 13. armije.

Pošto je iz zaplenjene zapovesti Drozdovljeve divizije belih saznao neprijateljevu namjeru o nanošenju koncentričnog udara na našu udarnu grupu, komandant 14. armije je doneo odluku da sa snagama 56. i 46. divizije i delom snaga Letonske divizije odmah napadne i razbije Drozdovljevu diviziju. Taj je manevr uspeo, te je ova divizija belih pretrpela ozbiljne gubitke. I u rejonu Orela stvorila se situacija nepovoljna za neprijatelja. Komanda orelske neprijateljeve grupacije više nije imala rezervi, njene su bokove napadale jedinice 13. armije i udarne grupe, što je nateralo bele da odstope iz Orela na jug ka stanici Stiš.

Na liniji Jeropkino — južno od Dmitrovska i Sevska, denjikinci su pokušali da se učvrste i organizuju odbranu. Ali sovjetske snage su iz pokreta probile odbranu belih i otpočele brzo napredovanje na jug pravcem Fatež — Kursk. Konjička grupa 14. armije (Konjička brigada crvenih kozaka, Letonski i Kubanski armijski konjički puk), jačine 700 ljudi, sa 32 mitraljeza na karetama i 6 oruđa, uvedena je u probor i razvila dejstva u neprijateljevoj pozadini. Smeli prodor konjičke grupe 14. armije imao je velikog uspeha. Ona je 5. novembra zauzela Fatež, izazvavši paniku u neprijateljevoj pozadini, i porušila glavnu železničku magistralu Orel — Kursk. Ta konjička grupa je uništila komoru belih, potukla razbacane neprijateljeve jedinice u odstupanju i sadejstvovala jedinicama 4. armije koje su prodirale na jug.

U orelsko-kromijskoj operaciji nije došlo do jednovremenog udara, kako je bilo planom predviđeno. Bitka se raščlanila na mnogobrojne nepovezane žestoke bojeve, koji su imali isključivo manevarski karakter. Sporo dejstvo-

naše udarne grupe i slabo organizovan bočni manevar pružili su Denjikinovim snagama izvesni dobitak u vremenu i one su se, preduhitritvši napad naših jedinica, brzo okrenule prema Orelu i zauzele ga. Na spoju 14. i 13. armije stvorio se međuprostor, i da je neprijatelj na tom pravcu imao jaču konjičku grupu, ona bi mogla zaći u pozadinu naših armija. Međutim, neprijatelj nije raspolagao rezervama, i nije ih mogao obrazovati na račun drugih odseka fronta zato što se čitav front na tome pravcu nasaо prikovan aktivnim dejstvima sovjetskih snaga. Stoga komanda belih nije bila kadra da postignuti delimični taktički uspeh razvije u operativni.

Treba ukazati i na teškoće pred kojima se našla naša udarna grupa. Pre svega, ona je već odmah morala voditi borbu u susretu, što njena komanda nije očekivala. Osim toga, u toku bitke njoj je bilo četiri puta naređeno da menjaj pravac glavnog udara. Tako joj je 13. oktobra bilo naređeno da, umesto napada na Maloarhangelsk, krene na Kurakino, 15. oktobra — ka stanici Jeropkino, 17. oktobra ka Jugozapadnoj ivici Orela i, napisletku, 20. oktobra, bila je upućena na Fatež. Pošto je neprijatelj zauzeo Orel, udarna grupa je, u stvari, bila odsečena od 13. armije, što je primoralo komandu Južnog fronta da je potčini 14. armiji. Sasvim je očevidno da je to trebalo već odmah učiniti, jer bi rejon iz kojeg je trebalo da ona prvo bitno izvodi udar bio bliži 14. armiji. U tome bi slučaju komandant 14. armije mogao uspešnije komandovati udarnom grupom, što se docnije i potvrdilo.

VORONJEŠKO-KASTORNSKA OPERACIJA

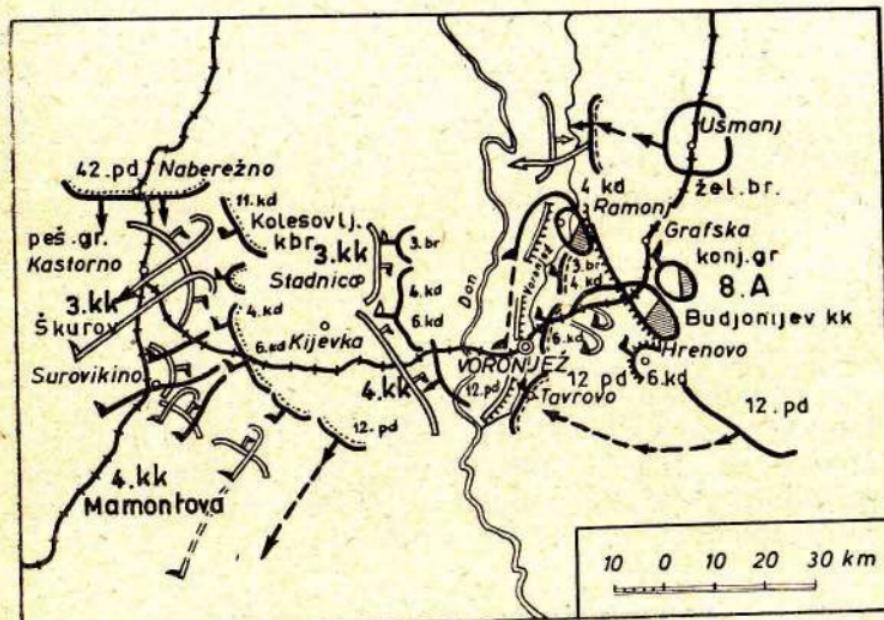
(Skica 13)

Operaciju na pravcu Voronjež — Kastorno izvele su snage konjičkog korpusa pod Buđonijevom komandom u isto vreme s 8. armijom. Prema direktivi vrhovnog komandanta, konjički korpus je, uoči opštег napada, bio prebačen na taj pravac s jugoistočnog fronta. U trenutku kada je ušao u zonu 8. armije, korpus je u svom sastavu imao

2 konjičke divizije (4. i 6), konjičku grupu 8. armije i železničku brigadu. Korpus je imao svega nešto preko 9.000 ljudi, 221 mitraljez (pretežno na karetama) i 26 oruđa.

Neprijatelj je raspolažao sa 2 konjička korpusa (general Škurova i Mamontova), koja su imala 11.500 ljudi, 235 mitraljeza, 42 oruđa i 7 oklopnih vozova.

Direktivom Južnog fronta od 12. oktobra, Budonijevom kojničkom korpusu postavljen je samostalan zadatak — da razbije konjicu belih u rejonu Voronježa i sadejstvuje napadu 8. armije i njenom izbijanju na Don.

Skica 13. — Voronješko-kastornjska operacija (od 15. oktobra do 15. novembra 1919)

Budoni je naredio: ušavši, 16. oktobra, u zonu 8. armije, privremeno preći u odbranu na 20 kilometara istočno i severoistočno od Voronježa, proceniti neprijateljevu grupaciju i utvrditi njene namere. On je primenio oštroman način da obmane neprijatelja — izdao je lažnu zapovest

za pripremu udara na Voronjež sa jugoistoka, to jest levim krilom korpusa. Tu je zapovest neprijatelj zaplenio i uzeo je kao istinitu.

Komanda belih, nastojeći da zadrži inicijativu u svojim rukama, donela je odluku da pređe u napad 19. oktobra nanoseći glavni udar na levo krilo 6. konjičke divizije opštim pravcem na jugoistok. Udarna grupa belih sastojala se od 12 konjičkih pukova i 1 pešadijskog puka.

Devetnaestog oktobra došlo je, prvi put u građanskom ratu, do sudara krupnih konjičkih masa. Šesta konjička divizija je smelo prihvatile neprijateljev udar i, povlačeći se lagano uz borbu, vukla je neprijatelja za sobom na istok i jugoistok. U to vreme 4. konjička divizija, pošto je uspešno izvela bočni manevr, zadala je sa severa protivudar u bok i pozadinu neprijateljevih snaga koje su bile u napadu. Došlo je do žestoke borbe, u kojoj su naše konjičke jedinice razbile Kubansku kozačku diviziju i pešadijski puk belih. Ostale neprijateljeve jedinice takođe su pretrpele gubitke i, ne izdržavši naš protivudar, užurbanio su odstupile ka istočnoj ivici Voronježa, gde su, na zapadnoj obali reke Voronježa, prešle u odbranu.

Konjički korpus je počeo da priprema napad na Voronjež. Plan dejstva se sastojao u ovome: sa istoka je trebalo da napada, uz podršku gotovo čitave artiljerije korpusa, 6. konjička divizija radi prikivanja što je mogućno većih neprijateljevih snaga; 4. konjička divizija je sa konjičkom grupom 8. armije i delom snaga železničke brigade sačinjavala udarnu grupu koja je imala zadatak da se prikriveno prebaci preko reke Voronježa i zada iznenadni udar snagama u gradu sa severa i severozapada, to jest na neprijateljev levi bok i pozadinu; u isto vreme je 12. pešadijska divizija 8. armije dobila zadatak da napada na jugoistočnu i južnu ivicu Voronježa.

Napad je počeo 21. oktobra. Šesta konjička divizija, koja je napadala sa istoka, forsirala je, pod zaštitom vatre 40 mitraljeza i 20 oruđa, reku Voronjež i prodrla u istočni deo grada prikovavši osnovne neprijateljeve snage. Razvila se žestoka borba. U to vreme udarna grupa korpusa,

pošto je prešla reku, izvela je udar na grad sa severa i severozapada. Neprijatelj se našao u veoma složenoj situaciji. Njemu je pretila realna opasnost da bude odsečen i uništen od sovjetske konjice između ušća reke Voronježa i reke Dona. Uvidevši to, komanda belih je pohitala da toga istoga dana organizuje odstupanje na zapad i jugozapad.

Ne dopuštajući neprijatelju da se učvrsti na zapadnoj obali Dona, konjički korpus je nastavio nadiranje na zapad. Jedinice korpusa su 28. oktobra uspešno forsirale Don i zadale još jedan poraz konjici belih. Neprijatelj je bio primoran da odstupi u rejon Kastorna i tamo organizuje odbranu. U tome području prikupili su se svi ostaci jedinica konjičkih korpusa Škurova i Mamontova, kojima je pridošla u pomoć pešadijska grupa generala Postovskog, ojačana jedinicama Markovljeve divizije. Ukupna jačina neprijateljevih snaga bila je: 13.000 ljudi, 40 oruđa, 7 oklopnih vozova i 4 tenka.

Buđonijev konjički korpus dobio je u to vreme kao ojačanje 11. konjičku diviziju i Kolesovljevu konjičku brigadu. U korpusu je bilo ukupno 7.600 ljudi, 200 mitraljeza i 26 oruđa.

Naš konjički korpus je 8. novembra neposredno podišao rejonu stanice Kastorna, ali ga je tu neprijatelj iznenadno napao. Nastojeći da sovjetsku konjicu uhvate u klešta, beli su u isto vreme preduzeli napad od Kastorna na severoistok s 8 pešadijskih pukova i 4 tenka radi obuhvata desnog boka naših snaga, a sa konjičkom udarnom grupom (4.000 ljudi) izvršili su napad iz rejona južno od Kastorna (takođe na severoistok), težeći da obuhvate levi bok Buđonijevog konjičkog korpusa. Borbe su trajale tri dana i naša konjica je uspela da odbije sve neprijateljeve napade. Beli su bili odbačeni na polazne položaje.

Otpočela je priprema napada na Kastorno. U takvim prilikama sovjetsko komandovanje je donelo odluku da izvede frontalni udar južno od Kastorna, podeli snage belih na dva dela i uništi ih. Stoga je bilo potrebno da se prethodno razbije konjica belih južno od Kastorna, a zatim, obezbedivši se sa juga i jugozapada, zada udar pe-

šadijskoj grupi u rejonu Kastorna. Trebalо je da korpus napada u sadejstvu s jedinicama 13. i 8. armije. Četrdeset druga pešadijska divizija 13. armije dobila je poseban zadatak da zajedno s 11. konjičkom divizijom napada na Kastorno sa severa, a 12. pešadijska divizija 8. armije da nastupa na jugozapad, obezbeđujući levi bok našeg konjičkog korpusa.

Petnaestog novembra počela je snažna mećava. Koristeći se tim povoljnim preimcućtvom, naša je kojnica iznenadno napala neprijatelja. Bela konjica je bila razbijena i odbačena na jugozapad. U isto vreme su 42. pešadijska i 11. konjička divizija napale na Kastorno i razbile pešadijsku grupu belih koja je tamo bila ostala. U bici je zarobljeno oko 3.000 neprijateljevih vojnika i zadobiven veliki plen: preko 100 konja, 4 oklopna voza, 22 oruđa, 100 mitraljeza i 4 tenka.

S izbijanjem naših snaga u Kastorno i sa zauzimanjem Kurska bile su završene dve istovremene operacije Južnog fronta: orelsko-kromijska i voronješko-kastornska. Zatim su snage Južnog fronta preuzele operativno-strategijsko gonjenje neprijatelja.

Iskustvo voronješko-kastornske operacije pokazalo je da su velike konjičke jedinice, ako se ispravno upotrebe, sposobne da samostalno izvršavaju operativne zadatke u sklopu frontovske operacije. Konjička grupa 14. armije uspešno je dejstvovala u neprijateljevoj pozadini, čime je znatno doprinela napredovanju pešadijskih jedinica ka Kursku. U tim operacijama naša je konjica veštvo izvodila bočne borbe, počesno tukući brojno nadmoćnijeg neprijatelja; ona je spretno kombinovala odbrambena dejstva na jednom odseku fronta sa odlučnim napadom na drugom. Osim toga, dejstva naše konjice su se odlikovala: vođenjem kombinovane borbe peške i na konjima, za šta se konjica belih pokazala slabije pripremljenom; organizacijom operativnog i taktičkog sadejstva konjice i pešadije; upotrebom mitraljeza na karetama i artiljerije u napadu i u odbrani. Sve je to potvrđivalo porast vojnog majstorstva sovjetske konjice i njeno preimcućstvo nad konjicom neprijatelja.

Stoga je novembra 1919. odlukom sovjetskog komandovanja, a po odobrenju Centralnog komiteta RKP (b), bila obrazovana — na osnovi konjičkog korpusa — 1. konjička armija pod komandom S. M. Buđonija i člana Revolucionarnog vojnog saveta K. J. Vorošilova. U sastav armije prvobitno su ušle 3 konjičke divizije, a dognije ona je već imala 2 konjička korpusa.

Čim su zauzeti Kastorno i Kursk, komanda Južnog fronta je organizovala gonjenje Denjikinovih armija u pravcu Harkova i Donbasa. Radi izvršenja toga zadatka obrazovana je udarna grupa sastavljena od 1. konjičke armije kojoj su pridate 2 pešadijske divizije (9. i 12).

Udarna grupa je dobila zadatak da duboko prodre u neprijateljevu pozadinu, na spoju »Dobrovoljačke« i Donske armije belih, i da u sadejstvu s jedinicama 13. i 8. armije uništi neprijatelja.

Zadatak 14. i 13. armije bio je da nadiru na pravcu ka Harkovu i Kupjansku, a 8. armije da napada jugoistočnim pravcem ka Pavlovsku i Lugansku, obezbeđujući levo krilo fronta.

Dvanaesta armija, koja je ušla u sastav Južnog fronta, nastupala je na kijevskom pravcu, obezbeđujući desno krilo fronta.

U isto vreme su iz rejona Caricina nastupale snage Jugoistočnog fronta u pravcu Novorosijska i južno, radi sadejstva jedinicama Južnog fronta u izvršavanju osnovnog zadatka.

U toku gonjenja neprijatelja jedinice Južnog fronta izvele su tri uzastopne operacije: harkovsku, donbasku i rostovsku.

Brzo nadiranje 1. konjičke armije, gotovo sve vreme kroz neprijateljevu pozadinu, omogućilo je napredovanje jedinica 14. i 13. armije. Koristeći se uspehom napada udarne grupe, 8. armija je takođe napredovala relativno brzo. Kada se udarna grupa približila Harkovu, jedinice 14. armije su već obuhvatale grad sa zapada. Pokušaj komandanta belih da na prilazima Harkovu organizuje protiv-

udar završio se bezuspešno. Bočnim udarima naše konjice i pešadije neprijatelj je bio odbačen na jug i 12. decembra operacija se završila zauzimanjem Harkova.

Narednih decembarskih dana sovjetske snage su nastavile da gone neprijatelja. Denjikin je, na prilazima ka Donbasu, ponovo pokušao da organizuje odbranu i izvrši protivudar na naše snage ne bi li zaustavio njihov napad. To je bio poslednji njegov pokušaj da spase »Dobrovoljačku« armiju njenim odvođenjem na jugoistok.

Dvadest petog decembra počela je bitka za Donbas. Došlo je do borbe u susretu jedinica 1. konjičke armije sa udarnom grupom generala Ulagaja. U trodnevnim borbama sovjetske konjičke jedinice su smelim manevrom razbile neprijateljevu udarnu grupu, a njene ostatke odbacile na jug. Do 1. januara 1920. Donbas je bio potpuno oslobođen od denjikinaca. U bici za Donbas (od 25. do 31. decembra) bilo je ubijeno oko 3.000 vojnika belih, zarobljeno 5.000 ljudi i zaplenjeno 24 oruđa, 170 mitraljeza i 5 oklopnih vozova.

Posle poraza u Donbasu Denjikin je glavninu svojih snaga koncentrisao na prilazima Rostovu i poseo odbranu na frontu širokom 80 kilometara. Oslanjajući se na blagovremeno pripremljene položaje severno od Rostova, on je računao da će tu ne samo zaustaviti nadiranje sovjetskih snaga već im i naneti poraz jakim bočnim protivudarima. Pa ipak, ni ovoga puta Denjikinovi proračuni nisu bili osnovani. Udarima sa severa i severoistoka, 1. konjička armija je, uz podršku oklopnih vozova, zauzela Taganrog i definitivno razdvojila Denjikonove snage na dva dela. Zatim je 1. konjička armija, nastupajući ka Rostovu, zajedno sa 8. armijom razbila Denjikinove jedinice. I u toj bici, kao i u prethodnim bitkama, od odlučujućeg značaja bio je bočni manevar. Četvrtu konjičku diviziju je ostvarila poseban uspeh izbijanjem u neprijateljevu pozadinu, što je i odlučilo o ishodu bitke za Rostov. Kod Rostova je došlo i do krupnog boja u susretu 6. konjičke i 33. pešadijske divizije s protivnapadnom grupacijom denjikinaca; on

se završio potpunim neprijateljevim porazom. Naše su jedinice 9. januara 1920. zauzele Rostov. Time je bila završena strategijska operacija Južnog fronta.

ZAKLJUČCI

Ka ciljevima, snagama i sredstvima upotrebljenim za njen ostvarenje, po zamahu i rezultatima, napadna operacija Južnog fronta imala je strategijski značaj. Ona se razvija na širokom frontu, gotovo neprekidno, na dubini oko 700 kilometara. Ta je operacija poslužila kao uzor sovjetskim jedinicama za izvođenje dubokih udara u sledećem periodu građanskog rata i u borbi s intervencionistima, a posebno u ratu s belopoljacima u letu 1920. godine. Ta strategijska operacija sastojala se od nekoliko istovremenih i uzastopnih armijskih i frontovskih operacija.

U orelsko-kromijskoj i voronješko-kastornskoj operaciji snage Južnog fronta, kada su iz odbrane prešle u napad, imale su, kao bliži zadatak, da istrgnu operativno-strategijsku inicijativu iz neprijateljevih ruku, uklone opasnost koja je pretila Moskvi, razbiju najjače neprijateljeve grupacije u rejonu Orela i Voronježa i time stvore mogućnosti za prelazak u opšti napad na veliku dubinu. Dubina tih operacija od Orela do Kurska iznosila je 150 kilometara.

Drugi zadatak je ostvarivan u harkovskoj operaciji, zatim u operaciji za oslobođenje Donbasa i, naponsetku, u rostovskoj operaciji. Te su operacije izvedene u toku operativno-strategijskog gonjenja. Njihova opšta dubina iznosila je 550 kilometara.

Prilikom napada snaga Južnog fronta mogli su se zapaziti izraziti primeri znalačkog rešenja strategijskih, operativnih i taktičkih zadataka. Strategijski cilj je bio potući Denjikinove snage i osloboditi teritoriju koju je neprijatelj bio zauzeo. U dатој operaciji taj je cilj bio postignut zahvaljujući, u prvom redu, ispravnom izboru pravca odlučujućeg udara i uspešnom izvođenju međuoperacija armijskog i frontovskog značaja. Prema tome, operativna

veština je uspešno rešavala svoje zadatke u interesu strategije. Taktika je uzastopno postizala na bojištu krupne uspehe, koji su, u sklopu borbenih dejstava nižih i viših taktičkih jedinica,*) najčešće dovodili do značajnih operativnih rezultata.

Strategijsko rukovodstvo je u ovoj operaciji određivalo pravac glavnog udara i grupisanje snaga i sredstava u skladu s planom napada, usmeravalo tok borbenih dejstava, unosilo ispravke u plan operacije, koristilo se rezervama radi povećavanja siline udara pri izvršavanju operativnih međuzadataka.

U tome periodu oružane borbe operativna veština Sovjetske armije obogatila se novim načinima i oblicima borbenih dejstava. Prvih godina građanskog rata sovjetske jedinice su bile naučene da vode operacije i borbe u liniskom rasporedu, što je bilo nasleđeno od stare vojske. To je bilo teško preodoleti, naročito u manevarskom ratu. Zbog toga je komanda Južnog fronta, u toku svojih napadnih dejstava, uporno zahtevala od armija i divizija da vode borbu i operacije snagama prikupljenim na važnim pravcima, manevrišući njima, ako je to neophodno potrebno, i po frontu i po dubini. Pri tome je osnovu operativnog i taktičkog manevra, gotovo u svim operacijama, činio sistem bočnih udara, što je bilo veoma važno za razvoj sovjetske operativne veštine i taktike. U operativnim razmerama može se razmatrati bočni manevar udarne grupe kod Orela, Buđonijevog konjičkog korpusa, a docnije 1. konjičke armije kod Voronježa, Harkova, u rejonu Donbasa i Rostova.

Zone dejstva u napadu bile su i u tim operacijama široke kao i ranije. Tako je, u oktobarskom napadu, 14. armija dejstvovala u zoni širokoj 225 kilometara; 13. armija 200 kilometara; 8. armija — 120 kilometara. Na desnom krilu fronta dejstvovala je 12. armija u zoni širokoj 800 kilometara. Široku zonu napada dobivale su i peša-

*) Vidi napomene na str. 10. Sovjeti ubrajaju i korpus u taktičke jedinice. — Prim. red.

dijske divizije, koje su, najčešće, dejstvovalе na samostalnim pravcima, bez neposrednog dodira sa susednim divizijama.¹⁶⁾

Operativno gonjenje Denjikinovih armija u odstupanju, gonjenje koje je umešno organizovala komanda Južnog fronta, bilo je, kao i na Istočnom frontu, gotovo neprekidno i dobio je širok zamah. Odlučujuću ulogu u njemu imala je sovjetska konjica. Gonjenje je izvedeno na dužini 120—130 kilometara. Bilo je kraćeg zaustavljanja samo u rejonu Harkova i Donbasa. Najveći tempo koji su postigle konjičke jedinice u gonjenju bio je 30—50 kilometara za 24 časa, a tempo pešadije 20—30 kilometara za isto vreme.

Jedna od karakteristika gonjenja neprijatelja bila je u tome što gonjenje nije dovodilo do iscrpljivanja snaga i sredstava armija u napadu, ni do gubitaka njihove nadmoći nad neprijateljem. Naprotiv, neprijateljeve snage su se neprekidno smanjivale, dok su se snage Južnog fronta, za to vreme, brojno stalno povećavale na račun stanovništva iz oslobođenih područja, a naoružanje — na račun plena. Valja, takođe, imati na umu da je naše nastupanje bilo praćeno akcijama partizanskih odreda koji su dejstvovali u neprijateljevoj pozadini, naročito u rejonu Donbasa. Komanda fronta je upotrebljavala sovjetsku konjicu kao osnovno pokretno sredstvo za rešavanje različnih operativnih zadataka. U napadnoj operaciji Južnog fronta bilo je dosta poučnoga u tome kako treba masovno upotrebiti konjicu u vreme manevarskih dejstava. Iskustva 1. konjičke armije, naročito njena iskustva iz harkovske, donbaske i rostovske operacije, daju stoga pravo da se konjička armija smatra začetkom pokretnih operativnih jedinica u velikom otadžbinskom ratu.

Iskustvo tih operacija je pokazalo da je konjica, ojačana pešadijom i vatrenim sredstvima, bila kadra da, u ono vreme, uspešno reši velike operativne i taktičke za-

¹⁶⁾ Treba imati na umu da je formacijski sastav divizije iz toga vremena obuhvatao 3 brigade i da je brojno stanje divizije iznosilo preko 50.000 ljudi.

datke. Naša konjica — što nije bio slučaj s Denjikinovom konjicom — dejstvovala je aktivnije i celishodnije. Ona je svoje manevre u pozadini ostvarivala u skladu sa zamislju i planom operacije, uzimajući u obzir okolnosti u kojima se rešavao ovaj ili onaj borbeni zadatak — odvojeno od glavnih snaga fronta ili u sadejstvu s njima. Razumna inicijativa i smeli manevar kombinovan s moćnim udarima obezbeđivali su našoj konjici uspeh u borbi protiv neprijatelja koji je u konjici bio brojno nadmoćniji. Kao primer mogu poslužiti dejstva konjičkog korpusa kod Vronježa i u rejonu Kastorna.

Potreba da se konjica ojača pešadijom bila je izazvana mnoštvom okolnosti. Pešadija je vršila probaj neprijateljeve odbrane i stvorila mogućnosti za manevarska dejstva konjice u neprijateljevoj pozadini. Na odmoru je pešadija obezbeđivala konjicu ili je to činila kada je konjica izvodila bočni manevar. Pešadija je učvršćivala njene uspehe i obezbeđivala joj bokove. Vatrenu snagu konjice činili su mitraljezi na karetama, konjička artiljerija, oklopni automobili i oklopni vozovi.

U operacijama Južnog fronta već je bilo dosta slučajeva stvaranja artiljerijskih grupa. Artiljerijske grupe su bile obrazovane u divizijama koje su u oreško-kromskoj operaciji dejstvovalle na važnim pravcima. Armilska artiljerijska grupa obrazovana je u 8. armiji, a takođe u 12. armiji prilikom njenog napada na Kijev. Sve ovo svedoči o nastavljanju primene operativnog principa masovne upotrebe tehničkih borbenih sredstava.

Na južnom pravcu, radi zadavanja udara iz vazduha neprijateljskoj konjici, bila je koncentrisana i sovjetska avijacija. Lenjin se lično zanimalo za dejstva avijacije u operacijama. Između ostalog, on je insistirao na primeni masovnih udara avijacije na Denjikinovu konjicu s malih visina. Po Lenjinovom nalogu, za borbu protiv Denjikinove konjice koja se probila u našu pozadinu bila je obrazovana posebna avijacijska grupa od 17 aviona. To je označilo početak jurišnih dejstava avijacije u operacijama građanskog rata.

U celini, analiza operacija koje je izvela Crvena armija radi nanošenja poraza Kolčaku, Judeniču i Denjikinu pokazuje ove karakteristične crte sovjetske operativne veštine toga vremena:

- prelazak od dejstava jedinica na samostalnim izlovanim pravcima s ograničenim snagama, što je bilo tipično za 1918. godinu, na velike frontovske operacije, koje su se razvijale u isto vreme na nekoliko operacijskih pravaca i bile usklađene i objedinjene opštom zamišljju i jedinstvenim ciljem;
- postizanje strategijskih i velikih operativnih ciljeva u operacijama fronta, a u izvesnim slučajevima i u armijskim operacijama;
- stvaranje udarnih grupa i masovnije grupisanje borbenih sredstava na glavnim pravcima na račun što većeg slabljenja neaktivnih odseka fronta;
- široka primena udara na bok glavnih neprijateljnih snaga velikim napadačevim grupacijama.

6. SOVJETSKA OPERATIVNA VEŠTINA U KAMPANJI 1920. GODINE

BORBA SA BURŽOASKO-VELEPOSEDNIČKOM POLJSKOM

Lenjin je ukazivao da je rat s belopoljacima bio »... neposredni rat protiv Antante negoli prethodni ratovi«.¹⁷⁾ U novom, trećem pohodu težište borbi protiv Sovjetske Republike Antanta je prenela sa juga na zapad. Glavna udarna snaga toga pohoda bila je Poljska. Vrangelove snage, koje su se posle Denjikinovog poraza ukopale na Krimu, imale su pomoćnu ulogu.

Valja istaći da je Antanta snabdela Poljsku raznovrsnim naoružanjem, borbenom tehnikom, odećom i drugim vojnim materijalnim sredstvima. Poljaci su 1920. godine dobili 20.000 mitraljeza, preko 2.000 oruđa, 200 tenkova, 650 aviona i mnogo drugog naoružanja, municije i odeće.

¹⁷⁾ В. И. Ленин. Сочинения, т. 31, стр. 280.

To je omogućilo Pilsudskome da već u maju 1920. godine stvori vojsku od 738.000 ljudi, a u avgustu su poljske oružane snage porasle na 1,200.000 ljudi.

Operativno-strategijski plan belopoljske vrhovne komande predviđao je da se sa 3 armije (3, 2. i 6) izvede glavni udar na kijevskom pravcu radi zauzimanja teritorije Ukrajine do Dnjepra i uspostavljanja veze s Vrangelovom armijom. Pretpostavljalo se da se posle toga, zajedno s Vrangelom, preduzme napad na Moskvu. Na polockom pravcu izvođen je pomoćni udar sa dve armije Severoistočnog fronta (1. i 3) radi sigurnog obezbeđenja daljnih prilaza Varšavi.

Plan sovjetskog glavnog komandovanja sastojao se u tome da se obezbedi razvijanje oružanih snaga na zapadnom vojištu radi izvođenja glavnog udara na Zapadnom frontu opštim pravcem Vilnjus — Lida i pomoćnog udara snagama Jugozapadnog fronta ka Brestu i Lublinu (dodnije je pravac pomoćnog udara izmenjen i upravljen na Lavov).

Ocenjujući događaje u sovjetsko-poljskom ratu 1920. godine s gledišta budućeg razvoja sovjetske operativne veštine, zaustavićemo se na julskoj operaciji Zapadnog fronta i kijevskoj operaciji Jugozapadnog fronta.

OSOBOBNOSTI JULSKKE NAPADNE OPERACIJE ZAPADNOG FRONTA

(Skica 14)

Julskoj operaciji je prethodilo nastupanje Zapadnog fronta u maju 1920. godine. Majska operacija je, usled mnogih grešaka koje je učinio glavni komandant i komanda Zapadnog fronta, imala ograničeni uspeh: donekle je poboljšan operativni položaj desnog krila fronta.

Osnovni nedostatak majske operacije bili su: neusklađenost dejstva Zapadnog i Jugozapadnog fronta; odsustvo jedinstva misli glavnog komandanta i komande Zapadnog fronta (Tuhačevski, Smilga) prilikom izbora pravca glav-

nog udara i rejona koncentracije udarne grupacije snaga; slaba priprema operacije; nemanje rezervi, linijski operativni raspored snaga.

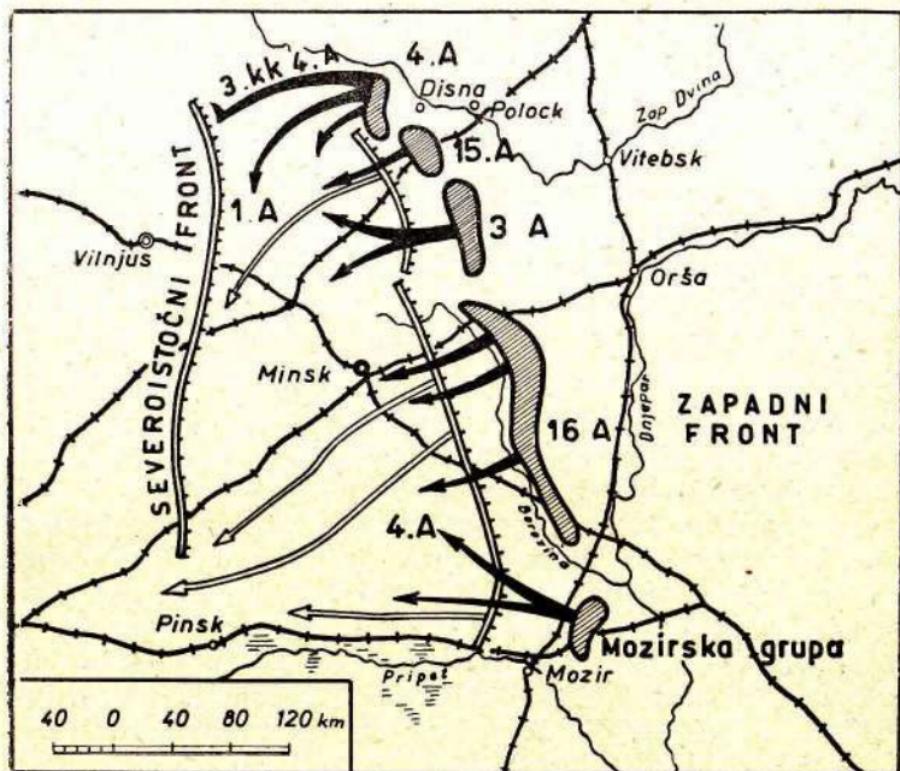
Kada su jedinice Zapadnog fronta, maja 1920. godine, prešle u napad, pokazalo se da pravac glavnog udara (iz rejona Polocka ka Vilnjusu) nije bio obezbeden, pošto je najveći deo rezervi, artiljerije, avijacije i sredstava veze bio prikupljen na centru fronta — na minskom pravcu. Za prebacivanje tih snaga i sredstava na sever nije bilo više vremena. Sve je to dovelo do propasti majske operacije.

Bila je potrebna odlučna intervencija Centralnog komiteta Partije i lično Lenjinova da bi se razmrsila ta zbrka i pripremila nova operacija. Situacija je nalagala neodložan i brz prelazak u napad protiv belopoljaka.

Centralni komitet Partije usvojio je varijantu izvođenja glavnog udara desnim krilom Zapadnog fronta; varijantu je razradio načelnik Operativne uprave Vrhovne komande Crvene armije B. M. Šapošnjikov. Taj pravac glavnog udara imao je velikih prednosti. Udar desnim krilom fronta je omogućavao da se grupacija poljskih snaga u Belorusiji obuhvati i nabaci na močvarni rejon Poljesja, što je rešavalo i sudbinu Minska. Udar iz rejona Polocka u pravcu Rovna dopuštao je širok manevar velikim sнагама i snabdevanje jedinica razvijenom železničkom mrežom. Uspeh naših snaga na tome pravcu odmah bi ugrozio središna područja Poljske. To je primoravalo Pilsudskog da odustane od plana zauzimanja dela Ukrajine do Dnjepra i spajanja poljskih jedinica s Vrangelovom armijom.

Po Lenjinovom nalogu, u sastavu Zapadnog fronta bile su naknadno formirane 2 armije. Uoči julske operacije front je imao u svom sastavu 4, 15, 3. i 16. armiju i Mozirsku grupu jedinica — ukupno 95.000 ljudi (protiv 70.000 ljudi 1. i 4. armije poljskog Severoistočnog fronta). Opšta širina fronta napada iznosila je 450 kilometara.

Zamisao julske operacije bila je: izvođenje glavnog udara desnim krilom Zapadnog fronta iz rejona Polocka opštim pravcem Vilnjus — Molodečno, sa zadatkom da se

Skica 14. — Julska operacija Zapadnog fronta (jul 1920)

glavne snage neprijateljeveg Severoistočnog fronta odabace ko pošumljenom močvarnom rejonom Poljesja i tamo unište; zatim da se nastavi napad ka Molodečnom i središnjim područjima Poljske.

Da bi se ta zamisao ostvarila, bilo je potrebno najpre okružiti i uništiti najjaču, 1. poljsku armiju (33.000 ljudi), koja je dejstvovala na levom krilu neprijateljeveg Severoistočnog fronta, a zatim i ostale protivničke snage u rejoni Poljesja. Radi toga je obrazovana udarna grupa fronta sastavljena od 3 armije (gotovo 13 pešadijskih divizija i 1 konjički korpus), sa ukupno 60.000 ljudi (1.200 mitraljeza i 500 oruđa). Prema neprijatelju je bila stvorena gotovo

dvostruka nadmoć u snagama. Opšta širina fronta napada udarne grupe naših snaga iznosila je skoro 120 kilometara.

Da bi se ostvarila zamisao bližeg zadatka fronta, trebalo je da desnokrilna armija, zadajući neprijatelju jak udar s fronta, brzo izbije na bok i u pozadinu 1. poljske armije. Ali događaji su se razvijali drugčije. Sve tri udarne armije, pošto su se postavile u jednu liniju, pošle su u isto vreme u napad na čitavom frontu od 120 kilometara, napredujući podjednakim tempom. Frontalnim napadom neprijatelj nije mogao biti okružen i uništen; jedinice 1. poljske armije jednostavno su potiskivane sa položaja.

Prema tome, u julskom napadu Zapadnog fronta grupisanje udarnih armija nije u potpunosti odgovorilo zamisli izvršenja bližeg zadatka fronta. Osim toga je bilo slabo organizovano sadejstvo između armija i nije bilo dovoljno proučeno komandovanje jedinicama. Bez obzira na te nedostatke, našim armijama je pošlo za rukom da postepeno razviju frontalno napredovanje, pa su snage poljskog Severoistočnog fronta ubrzo bile primorane da počnu opšte odstupanje. Operacija je počela 4. jula, a već 11. jula su sve snage Zapadnog fronta preuzele operativno gonjenje neprijatelja koji se povlačio.

Snage fronta su u toku gonjenja morale izvesti tri bitke na međulinijama: 1. Vilnjus — Novogrudok — Baronovići; 2. na rekama Njemenu i Šari u rejonu Grodna i Slonima; 3. na rekama Narevu i Zapadnom Bugu u rejonu tvrđava Brest-Litovsk i Osovec. Prema svojoj sadržini, te su bitke bile posebne frontovske operacije.

Za 35 dana operacije, jedinice Zapadnog fronta napredovale su na zapad gotovo 600 kilometara, sa srednjim tempom 17—20 kilometara za 24 časa. Za to vreme armije u sastavu fronta nisu nijedanput promenile pravac dejstva, mada je situacija zahtevala da se snage pregrupišu i promene pravac glavnog udara. Usled takvog pravolinijskog nastupanja neprijatelj je stalno uspevao da umakne okruženju i nekažnjeno izvuče svoje jedinice ispod bočnih udara. Zbog duge pripreme jednog te istog operativnog

rasporeda snaga, grupisanje armije i fronta u celini nije bilo tajna za neprijatelja.

Jedinice armije nisu u toku napredovanja nijedanput dobole popunu iako se raspolagalo ljudstvom. U trenutku kada su naše snage izbile na Vislu, u pozadini fronta bilo je oko 60.000 ljudi određenih za popunu armijskih jedinica, ali to ljudstvo nije uzelo nikakvog učešća u julskoj operaciji. Pozadinske jedinice armija i divizija razvukle su se i zaostale iza svojih jedinica 150—300 kilometara. Municija se doturala jedinicama s velikim vremenskim razmacima, a pred završetak operacije dotur je bio potpuno obustavljen. U jedinicama je, u to vreme, ostalo najviše 10—12 metaka na vojnika i 2—3 granate na bateriju. Ni u frontu, ni u armijama nije bilo stvoreno dovoljno rezervi. Važni objekti i područja koje su naše snage zauzele nisu bili učvršćeni. Izviđalo se slabo. Kada su naše jedinice izbile na Vislu, štab fronta i štabovi armija nisu imali potpune podatke o grupaciji neprijateljevih snaga u rejonu Varšave i južno od nje. Komanda Zapadnog fronta bila je čvrsto uverena da je neprijatelj pretrpeo velike gubitke i da nije sposoban da u skorije vreme preduzme ma kakva aktivna dejstva sa odlučujućim ciljem.

O tome da je Vrhovna komanda Crvene armije precenila svoje a potcenila neprijateljeve mogućnosti svedoči i to što se, posle izbijanja jedinica Zapadnog fronta na Vislu, pokazalo da je neprijatelj dva puta jači od naših snaga. U julu i u prvoj polovini avgusta Pilsudski je uspeo da poveća svoju operativnu vojsku na 100.000 ljudi.¹⁸⁾ Pored toga, Poljaci su za to vreme dobili od Antante 200 oruđa, 1.000 mitraljeza, 22.000 konja i mnogo drugog vojnog materijala.¹⁹⁾

Međutim, snage Zapadnog fronta, koje su počele napad sa 95.000 ljudi, izašle su na Vislu s gubicima u ljud-

¹⁸⁾ Полковник С. Н. Шишкин. Общий курс истории военно-го искусства, выпуск четвертый, раздел I. Изд. военной академии имени М. В. Фрунзе, 1952, стр. 336.

¹⁹⁾ Ibid.

stvu od 40%. Uoči bitke na Visli odnos snage je bio otprilike ovaj:

	Ljudi	Mitraljezi	Oruđa
Zapadni front . . .	56.646	2.192	614
Poljske snage . . .	96.613	1.950	672

Lenjin je u izveštaju na X kongresu RKP (b) rekao: »Prilikom našeg nastupanja, odveć brzog prodiranja gotovo do Varšave, nesumnjivo je učinjena greška... Precenili smo nadmoć naših snaga«.²⁰⁾

U našoj vojnoistorijskoj literaturi poklonjeno je mnogo pažnje celishodnosti zaustavljanja naših snaga na liniji reke Buga. Predviđalo se da se na toj liniji jedinice fronta srede, popune ljudstvom, da se u armijama sprovedu potrebna pregrupisavanja, utanače budući zadaci, iznova organizuju sadejstvo i sistem komandovanja jedinicama, da se privuku pozadinske jedinice i potrebne materijalne rezerve. Ali to nije značilo da treba i obustaviti gonjenje. Moguće je bilo organizovati pretežno od konjičkih jedinica — armijske udarne grupe koje bi nastavile da gone neprijatelja i koje bi, u trenutku dolaska glavnih snaga, imale podatke o neprijatelju.

Krupniji nedostaci julske operacije takođe su bili: nemanje jakih frontovskih rezervi u toku gonjenja i prilikom izbijanja naših snaga na reku Vislu; slaba organizacija izviđanja, nedostajanje čvrstog komandovanja jedinicama, usled čega je štab fronta izgubio vezu s 4. armijom i sa zakašnjenjem saznavao promene u situaciji. Odsustvo čvrstog komandovanja od strane komande i štaba fronta dovelo je do toga da se armije razvuku na širokom frontu s rasporedom jedinica koji nije odgovarao situaciji i sa loše organizovanom vezom. Za vreme bitke na Visli štab fronta je bio u Minsku — 500 kilometara daleko od svojih jedinica.

²⁰⁾ В. И. Ленин. Сочинения, т. 32, стр. 149.

I pored svih tih velikih nedostataka, juliska operacija snaga Zapadnog fronta ipak je bila veoma značajna i u vojnom i u političkom pogledu. Sovjetske snage, podstakнуте visokim revolucionarnim ciljem — odbranom Sovjetske Republike od inostranih intervencionista, ispoljile su izvanredni ofanzivni duh, brzo su razbile čitav poljski Severoistočni front i preduzele odlučno gonjenje neprijatelja na njegovoј teritoriji. Pobedno nastupanje Crvene armije osetno je oslabilo poljske oružane snage, što je i potpomoglo zaključenju primirja.

ZAKLJUČCI

Julska operacija Zapadnog fronta je po broju snaga koje su u njoj učestvovali, po dubini na kojoj se razvijala, zamahu, tempu nastupanja i rezultatima imala veliki strategiski značaj. Ali ona nije izvedena do kraja. Pa i pored toga, uspešno napredovanje sovjetskih snaga u letu 1920. godine primoralo je Poljsku da sa Sovjetskom Rusijom zaključi mir. Poraz snaga Zapadnog fronta na Visli bio je posledica pogrešnog metoda organizovanja i izvođenja operacije u celini, a naročito operativnog gonjenja neprijatelja na poljskoj teritoriji.

Osnovnom greškom glavne komande Crvene armije treba smatrati nedovoljnu brigu o organizovanju sadejstva između Zapadnog i Jugozapadnog fronta.

Prema planu komandanta, planu koji je odobrio Centralni komitet RKP(b), bilo je predviđeno da snage Jugozapadnog fronta nastupaju opštim pravcem Brest—Ljubin, što je davalо mogućnost da se ostvari tesno operativno sadejstvo dvaju frontova. Ovo je bilo to važnije što je trebalo da na spoju tih frontova dejstvuje naša 1. konjička armija. Međutim, 22. jula 1920. komandant Jugozapadnog fronta Jegorov i član Revolucionarnog vojnog saveta Staljin obratili su se glavnoj komandi Crvene armije s predlogom »o promeni pravca glavnog udara fronta i njegovom prenošenju sa severozapadnog, brestskog, pravca na

jugozapadni, lavovski, to jest u Galiciju«.²¹⁾ Glavna komanda Crvene armije je, precenivši početni uspeh naših snaga na oba fronta, odobrila 23. jula novi plan dejstava Jugozapadnog fronta. Svaki je front nadirao na samostalnom strategijskom pravcu. To je neizostavno moralo dovesti do dekoncentracije snaga sovjetskih jedinica u borbi protiv jakog neprijatelja koga je podržavala Antanta.

Sve te greške i propusti išli su naruku belopoljacima. Pilsudski je uz pomoć Antante uspeo da sredi jedinice koje su se povukle preko Visle i stvorile nove formacije. Neprijatelju je pošlo za rukom da na varšavskom pravcu grupiše gotovo dva puta veće snage i sredstva nego što ih je imao Zapadni front. On je uspeo da organizuje moćnu grupaciju za protivudar i da izvede bočni udar na levom krilu Zapadnog fronta. Rezultat je bio taj da su naše jedinice otpočele opšte odstupanje, dok je deo snaga neprijatelj odsekao i odbacio u istočnu Prusku, u kojoj su te jedinice bile internirane od nemačkih vlasti. Tako se završila juljska operacija Zapadnog fronta.

KIJEVSKA OPERACIJA JUGOZAPADNOG FRONTA

(Skica 15)

Među operacijama koje su izvele jedinice Jugozapadnog fronta, po obliku i sadržini najzanimljivija je kijevska operacija. Zamisao te operacije predviđala je okruženje glavnih snaga poljske 3. armije u rejonu Kijeva i zapadno od njega. Posebna je karakteristika kijevske operacije pre svega u tome što se izvodila protiv nadmoćnijeg neprijatelja i što je u njoj došlo do originalne upotrebe 1 konjičke armije.

U sastavu Jugozapadnog fronta bile su 12. armija, Fastovska operativna grupa, 1. konjička armija i 14. armija. Protiv tih snaga stajale su poljske 3., 2. i 6. armija. Poljaci

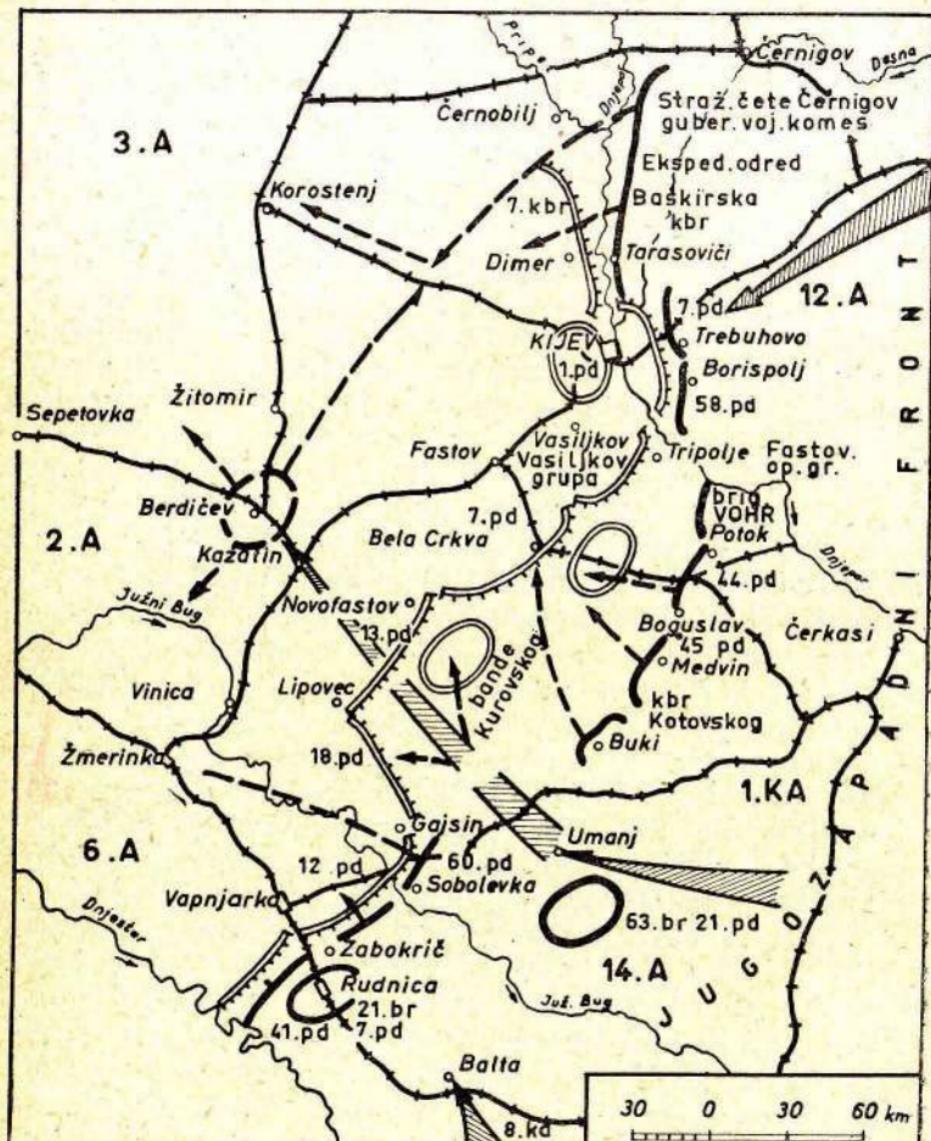
²¹⁾ Журнал „Коммунист“, № 12, 1956, стр. 68.

su imali: 48.618 pešaka i konjanika, 1.101 mitraljez, 335 oruđa, a jedinice Jugozapadnog fronta: 46.464 pešaka i konjanika, 1.440 mitraljeza i 245 oruđa. Treba, takođe, napomenuti da do trenutka napada fronta nisu sve nje-gove jedinice uspele da se koncentrišu. To je davalо izvesne prednosti neprijatelju, koji je pred početak napada raspolagao gotovo sa jedan i po put jačim snagama.

Zamisao kijevske operacije sastojala se u ovome: glavni udar izvode snage 1. konjičke armije iz rejona Umanja ka Kazatinu i Berdićevu; zatim, 1. konjička armija, obezbeđujući se zaslonom prema zapadu, orientiše glavne snage ka Kijevu i zajedno s 12. armijom i Fastovskom operativnom grupom okružuje i uništava glavnu neprijateljevu grupaciju (skica 15); pomoćni udar izvodi 12. armija severno od Kijeva opštim pravcem Teterev — Korostenj; Fastovska operativna grupa prikuplja svoje glavne snage na levom krilu i obrazuje udarnu grupu od 2 divizije i konjičke grupe Kotovskog.

Valja istaći da je pravac udara 1. konjičke armije bio srećno izabran. On je preko spoja Fastovske operativne grupe i 14. armije izvodio na spoj dve poljske grupacije — kijevske i odeske. U slučaju da se neprijateljev front uspešno probije, naša bi konjica imala mogućnost da iz rejona Kazatina i Berdićeva zadaje naredne udare pozadini i kijevske i odeske neprijateljeve grupacije, da preseče neprijateljeve komunikacije i dezorganizuje pozadinu poljskih snaga, njihovo snabdjevanje i komandovanje jedinicama. Otuda su dejstva 1. konjičke armije obećavala postizanja odlučujućih rezultata operacije.

Ne ulazeći u pojedinosti toka operacija, treba reći da se ona završila odlučnim slomom čitavog ukrajinskog fronta belopoljaka. Prilikom proboga neprijateljevog fronta naša 1. konjička armija savladala je i razbila poljsku 2. armiju. Međutim, poljska 3. armija nije bila u potpunoći okružena i više od polovine njenih jedinica užurbano se povuklo na zapad. To se uglavnom dogodilo stoga što su neki komandanti armija učinili mnoštvo većih propusta. Tako je, na primer, komandant 12. armije loše organizovao

Skica 15. — Kijevska operacija Jugozapadnog fronta (jun 1920.)

udar i armija nije imala uspeha. Prema naređenju komande fronta, na odseku probroja bila je organizovana jaka grupacija snaga, ali je vreme već bilo izgubljeno; neprija-

teljeve snage su odstupile ka Korostenju. Osim toga, Jugozapadni front nije imao dovoljno operativnih rezervi kojima bi mogao uticati na tok operacije i njen ishod.

Prva konjička armija je bila primorana da za vreme napada organizuje na nekim linijama proboj duboke neprijateljeve taktičke odbrane. Između ostalog je armija, posle izbijanja u rejon Novofastova, organizovala proboj odbrane belopoljaka, proboj čija je dubina iznosila 5—7 kilometara. Čitava je armija bila postrojena u 3 ešelona: prvi je sačinjavala 4. konjička divizija, razvijena na frontu od 5. kilometara; u drugom ešelonu bile su 14. i 11. konjička divizija postavljene uglom nazad, iza krila 4. divizije, na frontu od 10 do 12 kilometara; u trećem ešelonu bile su 6. konjička divizija i specijalna konjička brigada. Opšti front probaja, sudeći prema rasporedu 14. i 11. konjičke divizije, iznosio je 10—12 kilometara. Srednja operativna gustina na 1 kilometru fronta probaja iznosila je 5 eskadrona, 18 mitraljeza, 3 oruđa i 2 oklopna automobila.

Operacija okruženja kijevske neprijateljeve grupacije sprovodila se izvođenjem dvostrukog obuhvatnog udara uz istovremeno uvođenje konjičke operativne jedinice u operativnu dubinu radi dejstva iz pozadine. Posle te operacije usledile su rovnjenska, brodijska i druge operacije Jugozapadnog fronta, sa namenom razbijanja neprijatelja u zapadnoj Ukrajini. Za te operacije takođe je bila karakteristična uspešna primena obuhvatnog manevra i široka upotreba 1. konjičke armije radi izvođenja manevra.

Treba napomenuti da je majske napad snaga Zapadnog fronta znatno doprineo uspehu kijevske operacije Jugozapadnog fronta, i to uglavnom time što se neprijatelj nije mogao koristiti rezervama radi ojačanja svoga fronta u Ukrajini. Štaviše, neprijatelj je bio primoran da deo jedinica povuče sa toga pravca i prebaci u Belorusiju. Pored toga, kijevska operacija je, iz istih razloga, doprinela uspešnom razvoju julske operacije Zapadnog fronta.

Kijevska operacija Jugozapadnog fronta je karakteristična i zbog sasvim novog načina upotrebe konjice. Poznato je da se u prvom svetskom ratu konjica upotreb-

ljava, uglavnom, za izvršavanje taktičkih zadataka (izviđanje, osiguranje bokova). Svi pokušaji uvođenja konjičkih korpusa u probor radi razvijanja napada u operativnoj dubini bili su bezuspešni. Osim toga, tadašnja konjica nije raspolagala dovoljnim vatrenim mogućnostima, slabo je dejstvovala peške, a njeno naoružanje je sasvim nedovoljno.

Na Jugozapadnom frontu dejstvovala je u punom sastavu 1. konjička armija, samostalno probijajući neprijateljevu odbranu u zoni koja je bila dodeljena za napad.

Prva konjička armija bila je opremljena oklopnim automobilima, oklopnim vozovima i, u to vreme, moćnim vatrenim sredstvima — mitraljezima i artiljerijom. Osim toga, svaki je puk imao najmanje jedan eskadron izvrsno obučen vođenju borbe peške. Svi konjanici su dobro rukovali puškom i imali su dovoljnu količinu ručnih bombi. Divizije konjičke armije su se postrojavale u više ešelona, a front armije bio je u celini linijski i nije imao dovoljno operativnih rezervi.

OPERACIJA JUŽNOG FRONTA RADI OKRUŽENJA VRANGELOVE ARMIJE U SEVERNOJ TAVRIJI

(Skica 16)

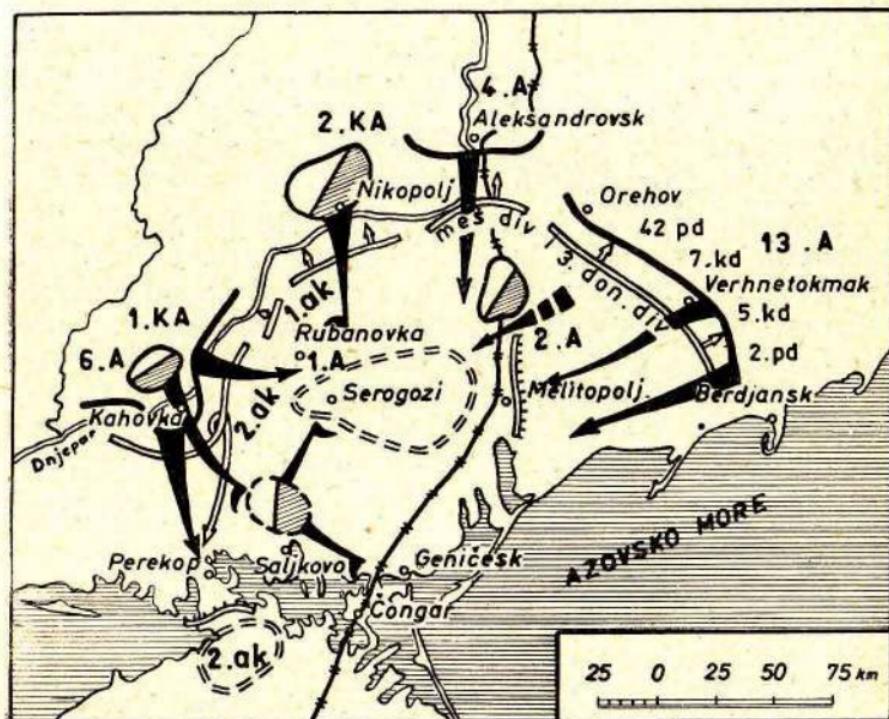
Posle razbijanja glavnih Denjikinovih snaga, deo neprijateljevih jedinica povukao se pod udarom naših snaga na Krim (2.000—2.500 ljudi, 50 oruđa, 6 tenkova i 5 oklopnih vozova) i tamo obrazovao jezgro oko kojega se kasnije formirala armija generala Vrangela. Sovjetska komanda nije preduzela odlučne mere radi brzog uništenja kirmske neprijateljeve grupacije. To je omogućilo neprijatelju da se utvrdi na kirmskim zemljouzima i da, pošto je naknadno dobio pojačanja, organizuje na Krimu čvrstu odbranu.

Pokušaji našeg komandovanja da organizuje napad na Krim nisu imali uspeha. U operacijama preduzetim protiv belopoljaka učestvovalo su glavne snage Jugozapadnog fronta. Vrangel je to iskoristio, pa su njegove jedinice, u letu 1920. godine, prešle u napad, prodrle u severnu

Tavriju i ugrozile Donbas. U septembru je bio obrazovan Južni front pod Frunzeovom komandom. Lenjin je lično dao Frunzeu direktivu da ubrza napad na Vrangela, kako bi do početka zime na jugu Krim bio povraćen.

Krajem oktobra 1920. jedinice Južnog fronta preduzele su operaciju sa namerom da okruže i potuku glavne Vrangelove snage u severnoj Tavriji (skica 16).

U to vreme su u sastavu Južnog fronta bile: 6, 4. i 13. armija, 1. i 2. konjička armija — više od 133.000 ljudi (2.664 mitraljeza, 527 oruđa i 45 aviona). U rezervi je Južni front imao oko 14.000 ljudi. U sastav fronta ušla je i takozvana Mahnova armija, ali ona nije sudelovala u operaciji.

Skića 16. — Operacija okruženja u severnoj Tavriji (od 28. oktobra do 3. novembra 1920)

Prema tim snagama Južnog fronta stajale su Vrangelove snage koje su se sastojale od 1. armije generala Kutepova i 2. armije generala Abramova — oko 35.000 ljudi (1.663 mitraljeza, 213 oruđa i 42 aviona). U Vrange-lovoj rezervi bilo je 17.000 ljudi (68 oruđa i 11 aviona).

Tada je prvi put u građanskom ratu bila izvedena frontovska operacija u kojoj su sovjetske snage imale odlučujuću brojnu nadmoć nad neprijateljem.

U Francuskoj zapovesti od 26. oktobra 1920, snagama Južnog fronta postavljen je ovaj opšti zadatak: »Nikako ne dopustiti da se neprijatelj povuče na Krim i, usklađenim koncentričnim napadom svih armija, uništi njegove glavne snage koje se grupišu severno i severoistočno od zemljouzâ preseći mu pravce odstupanja na Krim i nastojati da se na leđima neprijatelja koji beži ovlada zemljouzima«.²²⁾

Trebalо je da glavni udar, sa kahovskог mostobrana pravcem Askanija—Nova — Perekop, izvodi 1. konjička armija zajedno sa 6. armijom. Zatim su te snage imale da zadadu udar s juga ka Serogozima.

Šestoj armiji je bio postavljen zadatak da, sigurno obezbeđujući kahovski mostobran i bokove 1. konjičke armije, ujutro 28. oktobra pređe u odlučni napad glavnim snagama na jug i razbijе jedinice 2. armijskog korpusa belih. Frunze je naredio: »Armijsku konjicu odlučno uputiti ka Čapljinki u neprijateljevu pozadinu, sa zadatkom da neprijatelju preseće odstupnicu i na njegovim leđima upadne u Perekop. Imati u rezervi najmanje jednu diviziju. Levim krilom armije, zajedno sa 2. konjičkom armijom, preći 29. oktobra u odlučni napad pravcem Rubanovka — Seregozi, uništavajući neprijatelja koji se povlači od Nikopolja i obezbeđujući rejd. 1. konjičke armije.«²³⁾

²²⁾ М. В. Фрунзе, Избранные произведения. Воениздат, 1951, стр. 121—122.

²³⁾ М. В. Фрунзе. Избранные произведения, Воениздат, 1951, стр. 122—123.

Zadatak 2. konjičke armije sastojao se u tome da 29. oktobra ujutro, iz rejona Nikopolja, krene u energični napad opštim pravcem ka Serogozima i zajedno sa 6. i 1. konjičkom armijom okruži i uništi glavne neprijateljeve snage grupisane u tome rejonu.

Cetvrtoj armiji je naređeno da iz rejona Vasiljevke (južno od Aleksandrovska) probije neprijateljevu odbranu i, nadirući duž železničke pruge na jug, najkasnije do 30. oktobra izbije u rejon stanice Fedorovke, gde bi stupila u vezu s jedinicama 2. konjičke armije. Komandantu 4. armije je u zapovesti naročito naglašeno: »Osobitu pažnju pokloniti osiguranju svog levog krila, radi čega pozadi njega držati najmanje jednu diviziju u rezervi. Prilikom proboga utvrđenih položaja u najvećoj se meri koristiti oklopnim i avijacijskim jedinicama koje su pridate armiji«.²⁴⁾

Trinaestoj armiji je postavljen zadatak da iz rejona Orehov — Verhnetokmak krene u napad na zapad i jugo-zapad, ne dopuštajući neprijatelju da se odlepi od jedinica armije. Pošto razbije jedinice Donskog korpusa, armija mora najkasnije do 30. oktobra ovladati melitopolskim položajima, a armijsku konjicu (oko 3 konjičke divizije) upotrebiće za gonjenje neprijatelja ako on bude potučen i počne da odstupa.

Sve avijacijske snage 1. konjičke i 6. armije bile su objedinjene pod jednu komandu radi upotrebe po naređenu komandanta fronta, a u svim ostalim armijama avijacija je ostala u rukama komandanata armija.

Na taj način je komanda fronta izabrala odlučujući oblik operacije: udar sa dve strane na neprijateljeve bokove i pozadinu u kombinaciji sa istovremenim frontalnim udarima. Na čitav izbočeni luk borbenog fronta izdvojena su dva frontalna i dva bočna udara, a pri tome je glavni udar izvođen u pravcu Serogoza. Osnovni cilj operacije je bio — okruženje neprijatelja. Operativna

²⁴⁾ М. В. Фрунзе. Избранные произведения, Воениздат, 1951, стр. 122.

situacija i raspored snaga Južnog fronta, a takođe prelazak u napad u trenutku kada su Vrangelove jedinice bile počele pregrupisavanje, potpomogli su uspešnom ostvarenju toga zadatka. Snaga i sredstava za to bilo je, isto tako, dovoljno.

Vrangelova komanda je pokušavala da likvidira kahovski mostobran koji se nadneo nad levim krilom i pozadinom bele armije, ali uspeha u tome nije imala. Udar sovjetskih snaga sa toga mostobra na mogao je uslediti u svako doba. Zbog toga je Vrangel doneo odluku da se utvrdi na dostignutoj liniji, da na desnoj obali Dnjepra i istočno od Melitopolja organizuje čvrstu odbranu, grupišući jake snage (uglavnom konjicu) u rejonu Serogoza.

Operacija Južnog fronta nije se u svemu razvijala prema odluci komandanta. Već 26. oktobra je 2. korpus belih, koji je imala da razbije 6. armija, počeo da odstupa na perekopske položaje, što komandantu 6. armije nije bilo poznato. Izviđanje je, i armijsko i frontovsko, bilo slabo organizovano. Nemanje podataka o neprijatelju negativno je uticalo na dejstva armija Južnog fronta.

Druga konjička armija uspela je da potuče Markovljevu diviziju belih. Štab armije, koji nije znao kakve se neprijateljeve snage nalaze pred armijom i koji nije imao jasnu predodžbu o situaciji, izvestio je front da je konjička armija razbila elitni korpus belih i da je neprijatelj počeo odstupati na jug. U stvari, neprijatelj je ostao na mestu, a povukli su se samo prednji njegovi delovi. Posle toga se slabo organizovani napad 2. konjičke armije razvijao sasvim sporo.

Prva konjička armija počela je 29. oktobra nadiranje na jugoistok i istok. Dva dana je dejstvovala na neprijateljevoj pozadini — delom snaga na jugoistok, a delom na severoistok. Armija je uspela da 30. oktobra izbije na obalu Azovskog mora u rejonu Geničeska i tako završi okruženje neprijatelja. Operativno okruženje glavnih Vrangelovih snaga bilo je ostvareno. Uspeh daljih dejstava je zavisio od stvaranja čvrste odbrane na južnom delu fronta okruženja i od tempa napredovanja ostalih armija.

Međutim, 2. konjička, 4. i 13. armija nastupale su sporo i neodlučno. Komandant 13. armije aktivirao je dejstva desnog krila armije pošto ga je ojačao sa 2 divizije i organizovao je napad kojim je presecao pravac dejstva jedinica 4. armije. Usled toga su se, 30. oktobra, jedinice dveju armija pomešale, te je bilo potrebno izvesno vreme da se to razmrsi i nastavi nastupanje. U isto vreme je levo krilo 13. armije napredovalo sporo, a konjica nije ni učestvovala u borbama, već se stalno kretala za pešadijom.

Koristeći se sporošću dejstava sovjetskih armija, neprijatelj je organizovao udarne grupe i noću 30/31. oktobra otpočeo proboj radi izlaska iz okruženja u pravcu Saljkova.

Bitka je trajala tri dana. Premda je pretrpeo velike gubitke, neprijatelj je ipak uspeo da se sa delom snaga probije ka Saljkovu i skloni u utvrđenja krimskih zemljouza. Sovjetske snage su zarobile preko 20.000 neprijateljih vojnika i oficira, zaplenila više od 100 oruđa, mnogo mitraljeza, lokomotiva, vagona i drugog vojnog materijala.

U celini, prilikom izvođenja operacije okruženja glavnih Vrangelovih snaga ispoljili su se veliki operativni i taktički nedostaci.

Zaključci: Borbena dejstva jedinica Južnog fronta u severnoj Tavriji protiv Vrangelovih snaga vodila su se oktobra 1920. godine u obliku operacije okruženja. Takva je operacija, načelno, najodlučnija i donosi najveće rezultate. Ispravno izvođenje operacije moglo je, u datim uslovima, dovesti do potpunog razbijanja Vrangelovih snaga i, prema tome, do završetka kampanje na južnom pravcu. Za uspeh takve operacije bili su potrebni: njena umešna priprema, nadmoć nad neprijateljem u snagama i sredstvima i visok moral jedinica. Sve te uslove su snage Južnog fronta uglavnom imale. I samo zbog toga što, u toku operacije, neki komandanti armija nisu izvršili zadatak koji im je bio postavljen i što su učinili više grešaka, operacija se nije u potpunosti završila kako je zamišljeno.

Snage Južnog fronta imale su, prema neprijatelju, veoma pogodan operativni položaj. Od velikog je značaja

bilo to što su naše jedinice držale kahovski mostobran, sa kojeg je izvodio glavni udar u bok i pozadinu osnovne grupacije Vrangelovih snaga, koja se nalazila severno od krimskih zemljouza. Odnos snaga na početku operacije bio je, očevidno, povoljan za nas — gotovo 4 : 1. Vrangel nije raspolagao jačim rezervama i nije bio kadar da pruži neku značajniju pomoć svojim jedinicama u severnoj Tavriji.

Osnovni rejon prema kojem su gotovo sve armije bile upravile svoje udare bili su Serogozi. U početku nastupanja je širina fronta iznosila 350 kilometara, ali se front u toku koncentričnog nadiranja postepeno sužavao. To je omogućavalo našim armijama da neprekidno povećavaju silinu udara do potpunog razbijanja neprijatelja. Armije na levom krilu fronta (4. i 13), isto tako kao i 2. konjička armija, imale su zadatak da budu i u stalnom dodiru s neprijateljem i da ga neprekidno, uporno i smelo napadaju.

U dатој operaciji veliku ulogu odigrala sovjetska konjica. Ona je, u suštini, rešila osnovni zadatak operativnog okruženja neprijateljevih snaga, a pešadija je imala da to okruženje završi, pretvarajući ga u taktičko. Radi toga je bilo potrebno brzo i neprekidno napredovanje armija koje su nastupale od Nikopolja i Melitopolja. Međutim, u stvarnosti to nije bilo potpuno izvršeno, usled čega su i rezultati operacije bili smanjeni.

Prisustvo 2 konjičke armije u sastavu fronta davalо je mogućnost komandi Južnog fronta da ih objedini pod zajedničku komandu radi zadavanja glavnog udara sa kahovskog mostobrana. Objedinjena konjička grupa mogla bi ne samo osigurati obrazovanje stabilnog fronta okruženja na odseku istočno od Kahovke već i izvesti odlučujući udar na Serogoze. U tom slučaju bi glavne Vrangelove snage bile potpuno razbijene. Odluka da se 2. konjička armija upotrebi za frontalni udar iz rejona Nikopolja ne može se oceniti kao srećna.

Operacija okruženja zahtevala je precizno organizovanje sadejstva, čvrsto komandovanje jedinicama, uzornu operativnost u radu štabova, naročito u štabovima armija i fronta. Te zahteve štabovi armija i fronta nisu sasvim

ispunili. Štab fronta je bio u Harkovu, to jest 250—400 kilometara udaljen od štabova armija. Štabovi 2. konjičke i 13. armije slabo su poznavali borbenu situaciju u zoni svojih jedinica, nisu osigurali organizovano i neprekidno komandovanje jedinicama, nisu uvek istinito izveštavali front o situaciji u toku napredovanja. Između ostalog, štab 2 konjičke armije je 28. oktobra izvestio da je razbijen elitni korpus belih, čime je komandant fronta bio doveden u zabludu. U stvari, bile su razbijene samo jedinice jedne divizije toga korpusa. Štab 13. armije je preuveličao opasnost za svoje desno krilo i bok, zbog čega je tamo bilo naknadno upućeno nekoliko divizija, koje su izvodile udar presecajući pravac dejstva jedinica 4. armije. Usled toga je došlo do mešanja jedinica dveju armija.

U toj bici, na frontu od 350 kilometara, sudelovalo je sa obe strane preko 200.000 ljudi. Dubina napredovanja se razlikovala i bila je kod svih armija drugačija: kod 1. konjičke armije iznosila je 100—130 kilometara; kod 2. konjičke armije — 140—150 kilometara; kod 6. armije 60—80 kilometara. Operacija je, u celini, trajala samo 7 dana. Srednji tempo nastupanja iznosio je oko 25 kilometara dnevno.

PEREKOPSKO-ČONGARSKA OPERACIJA SNAGA JUŽNOG FRONTA

(Skica 17)

Od 7. do 16. novembra 1920. godine snage Južnog fronta izvele su perekopsko-čongarsku operaciju. Njeno izvođenje bilo je u vezi s probojem blagovremeno pripremljene odbrane na Prekopskoj prevlaci i kod Čongara. Baš se u tome, uglavnom, i sastoji njena suštinska razlika od drugih operacija koje su izvele sovjetske jedinice u građanskom ratu.

Kakva je to bila odbrana krimskih prevlaka i čime se ona razlikovala od ondašnje odbrane u normalnim uslovima?

Perekopska prevlaka, koja spaja Krimsko poluostrvo s kopnom, široka je oko 12 kilometara. Preko nje se pro-

tezao stari turski bedem visok 8—10 metara. Ispred nasipa belogardejci su izgradili dva jaka pojasa žičanih prepreka sa 3—5 redova žice svaki. Treći pojas žičanih prepreka bio je postavljen na severnom nagibu samoga rova. Sve inžinjerijske prepreke bile su pod bočnom mitraljeskom vatrom iz specijalno izgrađenih betonskih mitraljeskih zaklona. Neprijateljeva artiljerija je bila već ranije pripremila elemente za otvaranje vatre na prilaze nasipu.

U pozadini, na daljini 15—20 kilometara od turskog bedema, bio je organizovan drugi odbrambeni pojas, takozvani jušunjski položaji, koji su se sastojali od šest linija rovova i zatvarali sve prolaze za Krim.

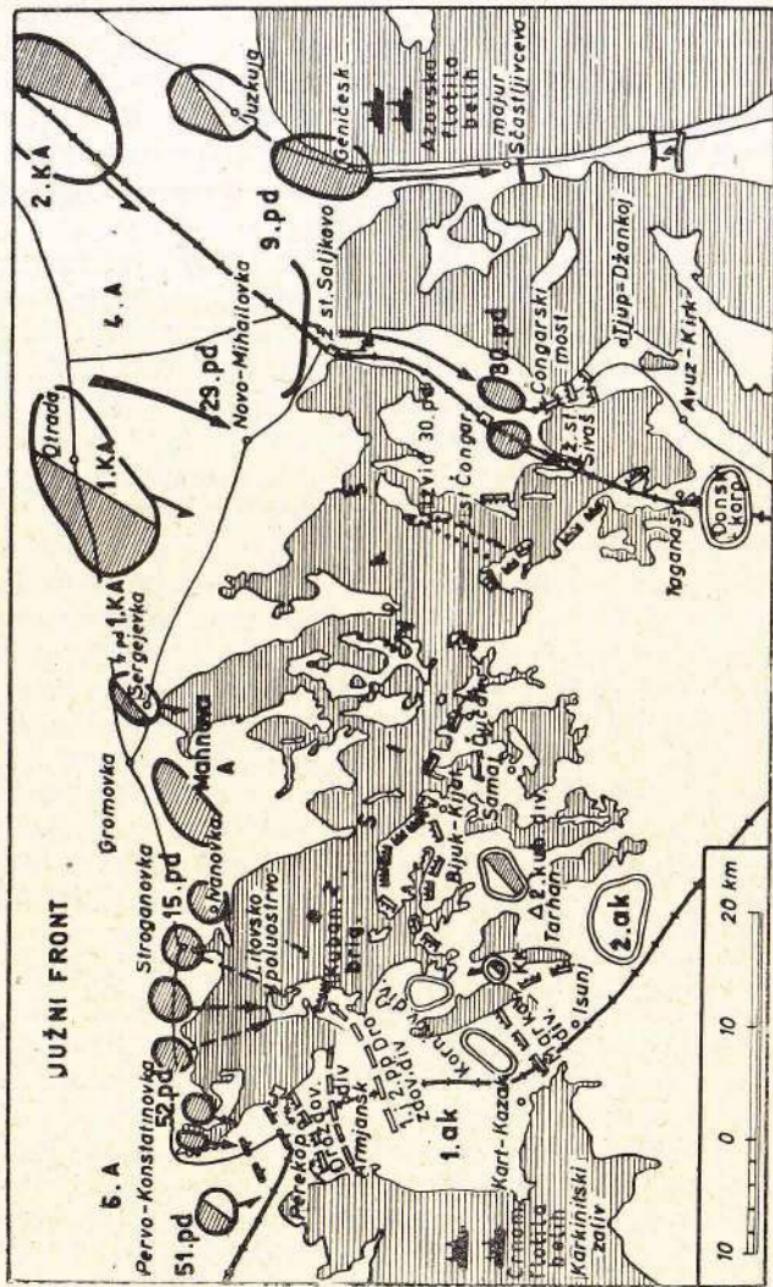
Na čongarskom pravcu neprijatelj je porušio i spalio železničke i drumske mostove, a takođe je jako utvrdio severnu obalu Krimskog poluostrva.

Obilazeći utvrđenja na krimskim prevlakama, Vrangel je s ushićenjem izjavio: »Mnogo je učinjeno, predstoji još dosta da se učini, ali je Krim već i sada nepristupačan za neprijatelja.«²⁵⁾

Snage belih bile su raspoređene na velikoj operativnoj dubini. Na Perekopskoj prevlaci prikupljen je borbeno najspasobniji 1. armijski korpus belih: Drozdovljeva divizija bila je na turskom bedemu, a Markovljeva i Kornilovljeva divizija — u drugom ešelonu na jušunjskim položajima. Na 13 kilometara severozapadno od stanice Džankoja prikupljena je operativna rezerva sastavljena od konjičkog korpusa, koji se mogao upotrebiti prema situaciji. Deo snaga Donskog korpusa belih postavljen je na čongarskom odseku fronta. Za drugi operativni ešelon određen je 2. armijski korpus belih. Osim toga, u neprijateljevoj pozadini privodilo se kraju formiranje 15. pešadijske divizije koju je, kako se predviđalo, trebalo upotrebiti na perekopskom ili čongarskom pravcu.

Komanda Južnog fronta je, praveći plan proboga jako utvrđene neprijateljeve odbrane na krimskim prevlakama,

²⁵⁾ Н. Датюк. Штурм Перекопа. Воениздат, 1939, стр. 39.

Skica 17. — Perekopsko-čongarska operacija (novembar 1920)

s početka bila sklona da glavni udar izvede na čongarskom pravcu. Nameravalo se da se tim pravcem upute glavne snage 4. armije uz istovremeni obuhvat neprijatelja, sa delom snaga, preko Arabatskog spruda. U toj varijanti ešelon koji bi imao razviti uspeh bila bi 1. konjička armija.

Ta je varijanta plana probaja neprijateljeve odbrane podsećala, svojim oblikom, na primer iz istorije — na prođor ruske vojske na Krim u letu 1732. godine pod komandom general-feldmaršala Lasija. Tada su ruske snage vešto obmanule krimskoga hana, čije su glavne snage bile na turskom bedemu na Perekopu. Preduzevši, radi obmane, pokrete prema Perekopu, Rusi su počeli napad čongarskim pravcem, a preko Arabatskog spruda izbili su u pozadinu snaga krimskoga hana. Tim manevrom su relativno brzo razbili turske jedinice i ovladali Krimom.

Arabatski sprud je širok svega 3 kilometra, ali se u dužini proteže oko 120 kilometara. Potpuno je razumljivo što je uspeh manevra i udara na sprud zavisio od sigurnog obezbeđenja prema Azovskom moru. Ali Južni front nije raspolagao potrebnim sredstvima. Zbog toga je morala otpasti varijanta koja je predviđala udar na Arabatski sprud. Komanda Južnoga fronta je donela odluku da se 6. armijom izvede glavni udar iz rejona Stroganovke preko Sivaškog zaliva na Litovsko poluostrvo u pozadinu belogardijskih porekopskih položaja. Predviđalo se da se bočni manevar kombinuje s jednovremenim frontalnim napadom na turski bedem.

Komandi Južnoga fronta bilo je jasno da uspeh operacije može biti osiguran ne samo brzim probojem odbrane na krimskim zemljouzima već i odlučnim razvijanjem uspeha u operativnoj dubini. To je potvrđilo i iskustvo operacije u severnoj Tavriji, u kojoj su sovjetske snage, pošto nisu raspolagale rezervama, dopustile da se znatan deo belih povuče na kimske prevlake. Zbog toga je ovoga puta operativni raspored snaga Južnog fronta bio duboko ešeloniran. Front je svoje armije rasporedio u 3 ešelona. U prvom operativnom ešelonu bile su 6. i 4. armija; njihov zadatak je bio da probiju čitavu dubinu odbrane belih.

Drugi operativni ešelon sačinjavale su 1. i 2. konjička armija; one su bile namenjene razvijanju udara u operativnoj dubini. Treći operativni ešelon (operativne rezerve fronta) sastojao se od 13. armije.

Na perekopskom pravcu napadala je 6. armija u ovakovom operativnom pokretu:

— u prvom ešelonu bile su 2 brigade 51. pešadijske divizije, a napadale su neposredno na turski bedem;

— udarnu grupu armije sačinjavale su 15. i 52. pešadijska divizija, 153. pešadijska brigada i konjička brigada 51. pešadijske divizije; udarna grupa je nanosila udar preko Sivaškog zaliva na Litovsko poluostrvo.

Opšti zadatak 6. armije bio je da se najkasnije do 8. novembra 1920. prebaci s glavnim snagama preko Sivaša, udari u neprijateljevu pozadinu na Perekopskoj prevlaci i da u isto vreme napadne neprijatelja s fronta od Perekopa, a zatim da, u sadejstvu s konjičkim armijama, energično nastavi nadiranje ka Evpatoriji, Simferopolju i Sevastopolju.

Četvrtoj armiji je bio postavljen zadatak da se na čongarskom pravcu probije u protivničku pozadinu i da na neprijateljevim leđima upadne na Krim, potpuno spremna da razvije napredovanje ka Simferopolju i Feodosiji. Glavni udar je izvodila 30. irkutska pešadijska divizija, koja se prilikom prebacivanja koristila sivaškim i čongarskim mostovima. Odmah posle toga uvedena je 23. pešadijska divizija, a za njom 46. pešadijska divizija, koja je bila u trećem ešelonu armije. Na tom pravcu bilo je predviđeno uvođenje u probor 3. konjičkog korpusa u svojstvu jedne od pokretnih grupa fronta.

Prvu i Drugu konjičku armiju trebalo je uvesti u bitku posle probora čitave taktičke dubine belih, probora koji su izvodile pešadijske armije.

U 22 časa 7. novembra 1920. godine počela je perekopsko-čongarska operacija jedinica Južnog fronta. Evo kako su se razvijala borbena dejstva.

Udarna grupa 6. armije počela je forsiranje Sivaškog zaliva u pravcu Litovskog poluostrva. Prebacivanje preko

Sivaša trajalo je oko 3 časa i bilo je izvedeno pod veoma teškim okolnostima. Mada je u to vreme bila oseka, neprohodno blato gutalo je ljudi i konje, a slana voda nagrizala ranjave noge boraca. Uz to je bilo veoma hladno, mraz je spustio živu na 15 stepeni ispod nule, mokra odeća namah se prekrivala ledenom korom. Točkovi na oruđima i karama nisu se mogli okretati i trebalo ih je prosto vući.

Beli nisu očekivali tako brz i snažan udar preko Sivaškog zaliva. Uvereni da nisu u opasnosti, oni su u to vreme pregrupisavali svoje snage i vršili smenu jedinica. Litovsko poluostrvo obezbeđivale su jedinice kubanske brigade generala Fostikova; one su otkrile da jedinice 6. armije prelaze preko Sivaša tek u trenutku kada je naša divizija neposredno podišla odbrambenim položajima belih. Tek onda je komanda belih naredila da se reflektorima osvetli sav Sivaški zaliv i otvori artiljerijska vatrica. Ali je to već bilo kasno — sovjetske jedinice su se ustremile napred.

Ujutro 8. novembra jedinice 15. i 52. divizije izbile su na severnu ivicu Litovskog poluostrva, savladale žičane prepreke i započele žestoke borbe. Specijalno obrazovana jurišna kolona, koja se sastojala gotovo od samih komunista, prva je izvršila udar bajonetom. Već oko 8. časova je gotovo čitavo Litovsko poluostrvo bilo očišćeno od neprijatelja.

Napad jedinica 51. pešadijske divizije na turski bedem zastao je zbog magle, a docnije se razvijao pod teškim okolnostima. Neki pukovi te divizije imali su do 60% gubitaka u ljudstvu. Ali i pored toga, turski bedem je posledan i po borbe bio zauzet, a neprijatelj je u žurbi odstupio.

Na pravcu glavnog udara sovjetske jedinice su bile šestostruko nadmoćnije nad neprijateljem. Međutim, kako su bile primorane da nastupaju preko uskih prevlaka, koje je neprijatelj bio jako utvrdio u inžinjerijskom smislu, naše jedinice nisu mogle potpuno iskoristiti brojnu nadmoć. Samo je bočni udar preko Sivaša i mogao doprineti brzoj pobedi naših jedinica u toj operaciji.

Na čongarskom pravcu su jedinice 4. armije s velikim naporom napredovale uskim zemljšnjim odsecima u borbenom poretku veoma razvučenom po dubini. Na tome pravcu bili su upotrebili veću količinu teške artiljerije brodskog tipa. Da bi olakšao dejstva 4. armiji, Frunze je čitavu frontovsku avijaciju usmerio na čongarski pravac.

U perekopsko-čongarskoj operaciji ostvarivana je dovoljno velika gustina artiljerije i avijacije. Masovnije grupisanje artiljerije na odsecima proboga odbrane (na odsecima 51. i 30. pešadijske divizije) vršila je komanda Južnog fronta na račun artiljerije divizija drugog i trećeg ešelona. Ali zbog nedostajanja artiljerije, i njena je gustina bila ispod potrebine norme.

Valja reći da je izbor glavnog udara preko Sivaša na Litovsko poluostrvo bio ispravan u svakom pogledu. Prvo, postizalo se operativno iznenadenje; drugo, taj pravac je najkraćim putem izvodio glavne snage fronta u pozadinu neprijateljevih utvrđenja i samim tim osiguravao mogućnost proboga jako utvrđenog fronta belih. Aktivna dejstva 51. pešadijske divizije na pravcu turskog bedema i jedinica 4. armije na čongarskom pravcu odvlačila su neprijateljeve rezerve s pravca glavnog udara sovjetskih jedinica i vezivala znatne snage belih na širokom frontu.

ZAKLJUČAK GLAVE II

CINIOCI KOJI SU DOVELI DO POBEDE SOVJETSKE ARMII U GRADANSKOM RATU

Građanski rat koji su vodili radni ljudi Sovjetske Rusije bio je revolucionaran, pravedan rat. Politika sovjetske vlasti izražavala je interes naroda, i narod je takvu politiku podržavao kao svoju.

Sovjetska armija — čedo naroda, borila se za interes naroda, a belogardejci i intervencionisti su išli protiv naroda. Baš je ta okolnost omogućila narodnim masama, premorenim četvorogodišnjim imperijalističkim ratom, da građanski rat, besprimeran po teškoćama, dovedu do potpune pobeđe.

Najvažniji činilac koji je omogućio pobedu Crvenoj armiji u građanskom ratu bio je novo društveno i državno uređenje Sovjetske Republike, koje se od samog svog početka zasnovalo na čvrstom savezu radnika i seljaka i na prijateljstvu naroda. Ekonomski osnovica toga saveza, u tome periodu, bila je u tome što su seljaci dobili od radničke države svu zemlju i što im je pružena zaštita od veleposednika, od kulaka, a radnici su, sistemom otkupa, dobivali od seljaka životne namirnice. Pored toga je i iskustvo samih masa, koje su osetile sve užase intervencije i belogardejske vlasti, neposredno doprinelo učvršćenju saveza radnika i seljaka.

Ispravna nacionalna politika sovjetske vlasti bila je, takođe, među uzrocima pobeđe sovjetske države. U građanskom ratu konačno se očeličio savez narodâ, koji su se rame uz rame borili u redovima Crvene armije.

Veliku podršku Crvenoj armiji pružili su partizani koji su dejstvovali u neprijateljevoj pozadini. Partizanski odredi, koje je organizovala i vodila Komunistička partija, stvarali su neprijatelju nepodnošljivu situaciju: kidali su veze, uništavali živu силу i borbenu tehniku, rušili aparat vlasti intervencionista i belogardejaca. Privlačeći na sebe znatne neprijateljeve snage, partizani su samim tim olakšavali borbena dejstva regularnih jedinica Crvene armije. Naročito veliku ulogu odigrali su partizani prilikom razbijanja Kolčaka i Denjikina.

Među mnogobrojnim uzrocima koji su osigurali pobedu Crvenoj armiji valja istaći sovjetsku spoljnu politiku. Sovjetska vlada, kojom je neposredno rukovodio Centralni komitet Komunističke partije, dosledno je sprovodila politiku ravnopravnosti svih, i velikih i malih naroda, vešto se koristila dubokim protivrečnostima među imperijalističkim zemljama, greškama protivnika, pa je time jačala pozicije sovjetske države.

Za pobedu Crvene armije vrlo je značajna bila aktivna podrška koju su našoj revoluciji pružili radni ljudi sveta. Lenjin je pisao: »... baš ta podrška, baš saosećanje s nama radnih masa — i radničkih i seljačkih, zem-

lјoradničkih masa — u čitavom svetu, čak i u državama nama najviše neprijateljskim — baš ta podrška i to saosećanje bili su poslednji, najodlučniji izvor, odlučujući uzrok što su se svi pohodi upravljeni protiv nas završili krahom...»²⁶⁾

Odlučujući uslov pobeđe Crvene armije nad intervercionistima i belogardejcima u građanskom ratu bilo je rukovođenje Komunističke partije.

Centralni komitet, sa Lenjinom na čelu, rukovodio je čitavom borbom u građanskom ratu. Sva pitanja podjele snaga, snabdevanja, izrade strategijskih planova, planiranja osnovnih strategijskih operacija — rešavao je Centralni komitet. Partija se odlučno borila protiv svih podmuklih pokušaja kontrarevolucije, budno čuvajući redove Crvene armije od tuđih elemenata među boračkim i komandnim sastavom.

U godinama građanskog rata Komunistička partija je podigla tako istaknute vojne rukovodioce novoga tipa kao što su S. M. Buđoni, K. E. Vorošilov, J. V. Staljin, N. V. Frunze i drugi. U toku toga rata pojavila se plejada darovitih sovjetskih komandanata: V. K. Bliher, V. N. Boženko, S. S. Vostrecov, O. I. Gorodovikov, P. E. Dibenko, G. I. Kotovski, P. S. Kutjakov, S. G. Lazo, A. J. Parhomenko, S. K. Timošenko, J. F. Fabricijus, I. F. Feđko, V. I. Čapajev, N. A. Šcors, I. E. Jakir i mnogi drugi.

Mnogi bivši generali i oficiri stare vojske koji su se stavili u službu radnom narodu uspešno su rukovodili operacijama Crvene armije. Među njima je bilo zapaženih vojnih rukovodilaca: S. S. Kamenjev, A. I. Jegorov, M. N. Tuhačevski, B. M. Šapošnjikov i drugi.

Mnogi istaknuti rukovodioци naše partije bili su u ratnim godina ma članovi vojnih saveta, komesari većih jedinica i obavljali su razne druge dužnosti. Među njima su bili: A. S. Bubnov, F. E. Đeržinski, S. M. Gusev, R. S. Zemljačka, S. M. Kirov, S. V. Kosjor, V. V. Kujbišev,

²⁶⁾ В. И. Ленин. Сочинения, т. 33, стр. 119.

A. I. Mikojan, A. F. Mjasnjikov, G. K. Ordžonikidze, N. I. Podvojski, V. P. Potjemkin, J. V. Staljin, I. S. Unšliht i mnogi drugi.

MEĐUSOBNI ODNOŠ NAPADNIH I ODBRAMBENIH OPERACIJA

Za vreme borbe protiv intervencionista i belogardejaca 1918-1920. godine jasno se pokazala uzajamna veza između napadnih i odbrambenih operacija.

Crvena armija je izvodila velike napadne operacije, uglavnom uzastopnog karaktera i s odlučujućim ciljevima, u složenim situacijama. Aprila 1919. godine bila je izvedena napadna operacija radi razbijanja Kolčaka, a na ostalim frontovima su u to vreme vođene odbrambene, pa čak i odstupne operacije. Zatim su neophodno potrebne snage i sredstva bili upućeni najpre za razbijanje Denjikina i Judeniča, a onda protiv belopoljaka i, napisetku, protiv Vrangela.

Vešto prenošenje strategijskog težišta protiv glavnog neprijatelja i naizmenično smenjivanje napadnih i odbrambenih operacija u svakoj kampanji građanskog rata bili su krupno dostignuće sovjetske ratne veštine koja se tek oblikovala.

ZAMAH OPERACIJA

U periodu inostrane vojne intervencije i građanskog rata u našoj zemlji svi krupni zadaci na vojništima rešavali su se sprovođenjem sistema operacija. One su se, po pravilu, delile na frontoske međuoperacije međusobno povezane opštom operativno-strategijskom zamišljju i jedinstvenim ciljem. Tako su, u aprilu 1919. godine, snage Južne grupe izvele bočni manevar koji je imao veliki operativni značaj. Buguruslanska, belebejska i ufska operacija bile su karike jedne opšte operacije Južne grupe, operacije koja je prerasla operativne okvire i slila se u strategijsku protivofanzivu svih snaga Istočnog fronta. Kampanja radi razbijanja Denjikina raščlanila se na fron-

tovske međuoperacije (orelsko-kromsku, voronješko-kastornsku, harkovačku, donbasku i rostovsku).

Napadne operacije sovjetskih snaga su prema manevarskim operacijama iz prvog svetskog rata imale, po svojem karakteru, sadržini i konačnim rezultatima, znatno veći zamah. Taj zamah se za vreme građanskog rata postepeno povećavao, dok je broj snaga sa obe strane neprestano rastao (vidi tabelu).

Operacije	Sovjetske jedinice		Neprijateljeve jedinice	
	Brojno stanje snaga	Oruda	Brojno stanje snaga	Oruda
Operacija razbijanja kontrrevolucionarnih snaga u Donbasu (decembar 1917)	20.000	60—70	—	—
Bočni udar jedinica Južne grupe (april 1919)	49.000	152	40.000	160—170
Operacija razbijanja Denjikina	80.680	473	59.280	259
Majska operacija Zapadnog fronta (maj 1920)	72.500	342	60.000	—
Operacija Južnog fronta u severnoj Tavriji (oktobar 1920)	133.185	—	34.86ç	—

Prema tome, sovjetske jedinice su jedino u operaci-

jama protiv Vrangela bile znatno nadmoćnije nad neprijateljem u snagama i sredstvima. U ostalim operacijama snage i sredstva nisu ni jednoj protivničkoj strani davali uočljiviju nadmoć. U postizanju uspeha u napadnim operacijama od velike je važnosti bila veština masovnog grupisanja snaga i sredstava na odlučujućim pravcima i izvođenje bočnih udara.

U većini slučajeva operacije sovjetskih jedinica izvodile su se na širokom frontu, a glavni udari — na užim

odsecima fronta. Na primer, opšta ofanziva snaga Južnog fronta u buguruslanskoj operaciji (april 1919) razvijala se na frontu širokom 200 kilometara, a glavni udar je izveden na odseku širokom oko 50 kilometara. Širina strateškog fronta prilikom razbijanja Denjikina iznosila je 1.400 kilometara. Međutim, glavni udar je izvodila udarna grupa na odseku širokom 20 kilometara. Širina fronta armija iznosila je: 14. armije — 225 kilometara; 13. armije — 200 kilometara; 8. armije — 120 kilometara, a 12. armije, koja je dejstvovala na pomoćnom pravcu, — 800 kilometara. U operacijama Južnog fronta protiv Vrangela širina zone napada iznosila je 250—350 kilometara.

Dubina operacija je takođe neprekidno rasla. Dubina udara je, u svakoj operaciji, zavisila od snaga i sredstava kojima se raspolagalo, od širine fronta napada, od izbora oblika operativnog manevra i od cilja date operacije. U buguruslanskoj operaciji dubina napada je iznosila 120—150 kilometara i bila je određena zadatkom uzastopnog razbijanja korpusa Zapadne armije belih. Srednji tempo napada u toj operaciji nije prelazio granicu od 8 do 10 kilometara za 24 časa. Orelska-kromska operacija, u oktobru 1919. godine, razvijala se na dubini od 150 kilometara (od Orela do Kurska). Opšta dubina sistema operacija Južnog fronta iznosila je gotovo 700 kilometara (od Orela do Rostova). Srednji tempo napada kretao se oko 12—15 kilometara za 24 časa. Julska operacija Zapadnog fronta, protiv belopoljaka (1920), razvijala se na dubini od blizu 600 kilometara, sa srednjim tempom 16—20 kilometara za 24 časa.

ODBRAMBENE I ODSTUPNE OPERACIJE

Iskustvo iz borbi protiv intervencionista i belogardejaca 1918—1920. godine pruža mnogobrojne primere ne samo napadnih i odbrambenih već i odstupnih operacija. Odbranu je sovjetska komanda smatrala privremenim, nametnutim vidom borbenih dejstava, u toku

kojih su se prikupljale snage i sredstva i pripremali uslovi za prelazak u protivofanzivu. Naše snage su izvodile odbrambene operacije na svim frontovima. Crvena armija je 1918. i u prvoj polovini 1919. godine, zbog nedostajanja snaga, vodila pretežno odbrambena dejstva. Napadne operacije su u kampanji bile ređa pojava.

U građanskom ratu ne baš retko su se odbrambena dejstva naših snaga završavala neuspešno, pa su sovjetske jedinice bile primorane da izvode odstupne operacije. Odstupanje naših jedinica uvek je bilo praćeno težnjom da se snage učvrste na jednoj od pogodnih operativnih linija i neprijateljevo napredovanje zaustavi. Ali odstupne operacije se nisu uvek izvodile organizovano. Bilo je slučajeva kada se odstupalo neorganizovano i u neredu. Prilikom takvih odstupanja, jedinice su se obično mešale s komorama i zajedno s njima povlačile. To se dogodilo, na primer, prilikom odstupanja jedinica Istočnog fronta početkom 1919., Zapadnog i Jugozapadnog fronta u jesen 1920. godine.

U odbrambenim operacijama vođenim radi držanja neke važne linije ili objekta, ogroman je značaj pridavan sistemu puščano-mitraljeske i artiljerijske vatre u kombinaciji s manevrom snagama i sredstvima radi izvođenja protivnapada i protivudara. U svakoj odbrambenoj operaciji jedinice su svojom aktivnošću omogućavale da se uspešno izvode odbrambena dejstva, jer se poljska fortifikacija nije uvek mogla široko primeniti, naročito 1918.-1919. godine. Tek u drugoj polovini građanskog rata naše su se jedinice naučile da primenjuju razne objekte poljske fortifikacije. To su naročito pokazale prilikom odbrane kahovskog mostobrana i na zapadnom vojištu u jesen 1920. godine.

Za odbranu kahovskog mostobrana karakteristično je to što su na njemu sovjetske jedinice prvi put obrazovale protivtenkovsku odbranu u kojoj se kombinovala vatra oruđa sa inžinerijskim preprekama — protivtenkovskim rovovima i improvizowanim minama.

SADEJSTVO I KOMANDOVANJE JEDINICAMA

Iskustvo građanskog rata je pokazalo da se uspeh u napadnoj operaciji može postići samo ako armije izvode borbena dejstva u tesnom sadejstvu. Dejstvujući na širokim frontovima i vodeći manevarske operacije ograničenim snagama i sredstvima, armije su ispoljavale izvesnu samostalnost u dejstvima. Ali već operacije Južnog fronta radi razbijanja Denjikina i operacije Zapadnog fronta protiv belopoljaka pokazale su da dejstva armija na samostalnim pravcima, naročito protiv jakog neprijatelja, nisu imale želenog učinka. Armije za to nisu raspolagale sa dovoljno snaga i sredstava. Tako su u majskoj operaciji Zapadnog fronta obe armije napadale na samostalnim pravcima ne sadejstvujući među sobom. Zbog toga je uspeh te operacije imao, uglavnom, taktički značaj. U julskoj operaciji dejstva armija bila su više usaglašena, pa su zbog toga i njeni rezultati bili bolji.

Armija je u svojim dejstvima postala više zavisna od dejstava susednih armija i od komandovanja od strane frontovske komande. Što je uticaj fronta na organizovanje i usmeravanje dejstava bio određeniji, to su i dejstva armije bila skladnija i to je veće rezultate postizala svaka od njih.

Pri oskudici snaga i sredstava, metod masovne upotrebe rodova vojske imao je najvećeg učinka.

Masovna upotreba snaga i sredstava zahtevala je precizno sadejstvo među njima. Prilikom vođenja obrane pred Caricinom, na jednom mestu je koncentrisana gotovo sva artiljerija armije (200 oruđa), svi mitraljezi i oklopni vozovi. To je omogućilo da se odbiju tri uzastopna napada nadmoćnijih neprijateljevih snaga.

Poučniji primer masovne upotrebe rodova vojske i sadejstva među njima dale su operacije razbijanja Denjikina, belopoljaka i Vrangle. Koncentraciju maksimalnih snaga i sredstava na račun neaktivnih odseka fronta prvi put je primenila Južna grupa prilikom izvođenja bočnog udara na Kolčakove jedinice. U svim tim operacijama

koncentrisani su ne samo pešadija, artiljerija, mitraljezi i oklopni vozovi već i konjica.

Na taj način su pozitivno rešenje sadejstva između rodova vojske i u svakom rodu vojske, a takođe čvršća centralizacija komandovanja u odnosu front-armija bili dragocen doprinos sadržini mlade sovjetske operativne veštine.

Operativno rukovođenje jedinicama uglavnom se ostvarivalo preko frontovske komande, koja je rešavala strategijske i operativne zadatke. Armija, koja je u početku rata imala relativno veliku samostalnost, docnije je, uglavnom, dejstvovala u sklopu frontovske opracije. Osnovna operativno-taktička organizacija i usmeravajuća instanca bila je armija. Komandant fronta je rukovodio jedinicama preko armija i operativnih grupa.

Osnovno sredstvo komandovanja jedinicama bili su telegraf, telefon, kuriri (koji su se kretali peške i na konju) i lični dodir. U nekim slučajevima su za uspostavljanje veze ili prenošenje hitnih borbenih naređenja upotrebljani avioni.

Valja istaći da su do 1919. godine operativne direktive i borbene zapovesti bile odveć uopštene, da nisu sadržavale određena upustva i da se ne retko prilikom njihovog razrađivanja nisu uzimali u obzir svi podaci koji su se ticali situacije. Zbog toga su se često morale unositi bitne popravke i izmene u sadržini tih dokumenata ili su se ona morala i opozivati.

Operativne directive, borbene zapovesti i borbena naređenja bili su glavni oblik operativnog rukovođenja i komandovanja jedinicama. Sasvim je razumljivo što operativno-taktički dokumenti opšte sadržine nisu mogli odgovoriti potrebama građanskog rata, potrebama operacije koja je imala manevarski karakter i težila krupnim strategijskim i operativnim ciljevima. Stoga je Centralni komitet naše partije bio primoran da preko Revolucionarnog vojnog saveta Republike izda uputstvo o uklanjanju tih nedostataka, zahtevajući da se u svim borbenim dokumentima postavljaju jedinicama određeni i realni zadaci.

OBLICI OPERACIJA

U građanskom ratu su primenjivani različni oblici operacija. Širokoj njihovoj primeni doprineo je sam manevarski karakter rata.

U kampanji radi razbijanja Kolčaka jedinice Južne grupe su se najvećma koristile bočnim manevrom. Tome je doprinela konfiguracija fronta i veliki međuprostor između Kolčakovih korpusa. U buguruslanskoj, belbejskoj i ufskoj operaciji, koje su uzastopno izvedene, takođe su primenjena obuhvatna dejstva.

Napadne opracije Južnog fronta radi razbijanja Denjikina u celini su predstavljale dubok frontalni udar usmeren na razdvajanje »Dobrovoljačke« i Donske armije. Ali u svakoj uzastopnoj i naporednoj frontovskoj i armijskoj operaciji izvođeni su bočni udari. Na primer, udari u orelsko-kromskoj i voronješko-kastornskoj operaciji izvedeni su na bokove glavnih Denjikinovih grupacija. Harkovska operacija je završena uspešnim obilaskom grada sa zapada.

Kijevska operacija Jugozapadnog fronta može poslužiti kao primer dvostranog dubokog obuhvata glavne neprijateljeve grupacije uz istovremeni proboj fronta odbrane. Udari na bokove neprijatelja radi njegovog okruženja izvedeni su u operaciji Južnog fronta u severnoj Tavriji.

Iskustvo građanskog rata je pokazalo da su jedinice, prilikom manevarskih operacija, primenjivale sve oblike operativnog manevra u svim mogućim kombinacijama. Tome su doprineli povećana pokretljivost jedinica i ogromna vojišta, koja su dopuštala izvođenje bilo kojeg manevra. Pri tome se moglo zapaziti da belogardejske armije teže da izvode frontalne udare na širokom frontu. Linearnost je bila karakteristična crta gotovo u svim napadnim operacijama belih armija.

Glava III

TEORIJA SOVJETSKE OPERATIVNE VEŠTINE U VREMENU IZMEĐU DVAJU SVETSKIH RATOVA

1. REORGANIZACIJA I PREORUŽAVANJE ARMIIA

RAZVOJ RATNE TEHNIKE

Posle prvog svetskog rata ratna tehnika je moćno koraknula unapred. Ogromna dostignuća mogla su se zapaziti u streljačkom naoružanju, artiljeriji, tenkovskoj proizvodnji, avijaciji, hemijskim borbenim sredstvima, inžinjerijskoj borbenoj tehničici i sredstvima veze. Ali vojske evropskih zemalja preoružavale su se dvadesetih godina vrlo slabo. To se objašnjavalo uglavnom time što je u skladištima bilo preostalo mnogo oružja iz prvog svetskog rata. Samo su SAD manje-više potpuno iskoristile rezultate razvoja ratne tehnike, preoružavši svoju vojsku dvadesetih godina. U zapadnim državama bila je preoružana avijacija i uvedeni su u naoružanje novi tipovi tenkova. Ostala nova tehnička sredstva pojavljivala su se samo kao prototipovi, a masovnoj njihovoј proizvodnji mnoge su države pristupile tek tridesetih godina — posle dolaska na vlast nemačkih fašista.

Razvoj u preoružavanju Crvene armije bio je izazvan krajnje slabim stanjem naše vojne industrije. U referatu na III svesaveznom kongresu Sovjeta, 19. maja 1925. godine, Frunze je rekao: »Za sav materijalni deo naše armije može se reći da je znatno dotrajao a delom ga jednostavno i nema. To se tiče i osnovnih rodova vojske i, naročito, na-

ših specijalnih, tehničkih jedinica. Ako bismo stanje u našoj vojsci u toj oblasti uporedili sa stanjem u vojskama buržoaskih zemalja, onda bismo, naravno, morali sebi zabeležiti određeni minus. Podizanje tehničkog nivoa Crvene armije na veliku visinu jeste naš osnovni i najnasušniji zadatak.¹⁾ U isto vreme Frunze je naglasio da je stanje naše vojne industrije do toga vremena takođe bilo izvanredno teško.

Posle vojne reforme sprovedene po uputistvima Partije i sovjetske vlade 1924-1925. godine, opremljenost Crvene armije borbenom tehnikom naglo je porasla. Samo u godinama vojne reforme količina artiljerijskih oruđa u Crvenoj armiji povećana je za 140,2%, a u pešadijskim divizijama — preko 3 puta. Na svaku hiljadu bajoneta dolazilo je do 8,6 oruđa (ranije i 3—4 oruđa).²⁾

Ratno vazduhoplovstvo je dobilo znatno više novih aviona nego što ih je bilo do nove reforme. Tako je već oktobra 1925. godine naš avijacijski park imao 485 aviona, od kojih su 257 bili savremeni borbeni aparati. Obnovljena i slabo razvijena avijacijska industrija uspela je da već oktobra 1924. godine dâ Crvenoj armiji preko 250 aviona.³⁾ I pored toga, ona je u tehničkom pogledu zaostajala iza vojsaka glavnih kapitalističkih zemalja. Bila su potrebna gotovo tri predratna petogodišnja plana (pjatiljetke) da bi se stvorila moćna sovjetska odbrambena industrija, koja je u tim godinama uspela da dâ našoj armiji nove tipove streljačkog naoružanja, oruđa, tenkova, aviona i drugih ratnih tehničkih sredstava. Tako se samo od 1930. do 1939. godine tenkovski park povećao za 43 puta, a proizvodnja aviona za 6,5 puta.⁴⁾

U godinama predratnih petogodišnjih planova bila je stvorena materijalna tehnička osnovica koja je doprinela usavršavanju organizacije formacijskih jedinica Crvene

1) М. В. Фрунзе. Статьи и речи. Госвоениздат, 1936, стр. 397.

2) Отчет Наркомвоенмора за 1923—1924 гг., стр. 37.

3) Ibid., стр. 37.

4) И. Ф. Побежимов. Устройство Советской Армии. Воениздат, 1954, стр. 79.

armije i razvoju sovjetske operativne veštine. U naoružanju Crvene armije nalazili su se potpuno savremeni tenkovi, artiljerijska oruđa i avioni. Pa ipak, uoči velikog otadžbinskog rata neka borbena sredstva, od odlučujućeg značaja, pokazala su se zastarelim. Između ostalog je veći deo naših tenkova i aviona po svojim taktičko-tehničkim osobinama zaostajao za nemačkim.

Uoči rata u naoružanju sovjetskih jedinica bili su tenkovi T-26-mitraljeski, T-28, T-35, T-37, T-38, BT-2, BT-5. To su bili tenkovi staroga tipa koji se, u stvari, već nisu proizvodili i koji su zamjenjivani novim savremenim teškim tenkovima KV i srednjim tenkovima T-34, koji su pristizali u jedinice vrlo sporo mada su se počeli proizvoditi krajem 1940. godine. Prema svojim borbenim osobinama, oni nisu imali sebi ravnih, ali ih je u jedinicama bilo sasvim malo.⁵⁾

To se isto može reći i za stanje naše avijacije. Prvih meseci rata naši avioni su osetno zaostajali za nemačkim u brzini i manevarskim mogućnostima. U naoružanju ratnog vazduhoplovstva nalazili su se u to vreme avioni tipa I-15, I-16, I-153, SB, R-5, R-10 i dr. Svi ti avioni su po svojoj konstrukciji već bili zastareli i takođe su zamjenjivani novim tipovima aviona Mig-1, Mig-3, Jak-1, Il-2, Il-4 i dr. Novi avioni ni u čemu nisu zaostajali za nemačkim, ali ih je, na žalost, u jedinicama bilo veoma malo, naročito u pograničnim okruzima. Uz to letački sastav nije do početka rata još bio savladao novu borbenu tehniku.⁶⁾

Zaoštrene imperijalističke protivrečenosti, agresivna politika vladajućih klasa kapitalističkih država, i naročito, dolazak fašista na vlast u Nemačkoj naglo su podstakli preoružavanje vojsaka kapitalističkih država. U drugoj polovini tridesetih godina gotovo sve te države povećale su zasićenost vojsaka teškim pešadijskim i artiljerijskim naoružanjem, oklopnim automobilima, motociklima, tenkovima različnih tipova, raznovrsnim avionima i drugim

⁵⁾ Вторая Мировая война 1939 — 1945. гг. Воениздат, 1958, стр. 177—178.

⁶⁾ Ibid.

vrstama ratnih tehničkih sredstava. Pri tome su sve krupne kapitalističke zemlje dostigle u proizvodnji borbenih tehničkih sredstava visok stepen razvoja, što nije bio slučaj uoči prvog svetskog rata (vidi tabelu).⁷⁾

Vrste oružja	D i v i z i j a					
	Francuska	Nemačka	Engleska	1918.	1938.	1918.
Puške u hiljadama	8,5	3,8	7,0	3,2	9,0	4,5
Mitraljezi (laki i ručni)	576	430	216	351	336	472
Teški mitraljezi	108	196	108	133	64	252
<u>Minobacači</u>	18	71	18	141	16	36
Bataljonska oruđa 25—47 mm	12	27	—	16	—	32
Oruđa 75 mm	36	36	24	20	54	12
Oruđa 105 i 155 mm	8	24	24	56	22	36

Vatrenu moć pešadijske divizije karakterišu ovi pokazatelji divizijskog plotuna:

	1918.	1939.	Porast u procentima prema 1918.
Francuska pešadijska divizija	8.250	16.139	195
Engleska pešadijska divizija	8.140	13.109	162
Nemačka pešadijska divizija	6.731	29.754	293

U kapitalističkim zemljama nastavlja se brz razvoj proizvodnje tenkova i aviona. Do početka drugog svetskog rata Nemačka je po broju i kvalitetu tenkova, a naročito avijacije, znatno nadmašivala Francusku, Englesku i SAD.

⁷⁾ Данные заимствованы из книги „История военного искусства“. Изд. Военно-исторического отдела Военно-научного управления, 1953 г.

ORGANIZACIJA VOJSKE

Na razvoj ratne veštine utiče promena ratnih tehničkih sredstava. Zbog toga i sadržina posebnih njenih elemenata odgovara određenoj istorijskoj epohi. Te iste zakonitosti tiču se i organizacije vojske. Ako se, na primer, menjaju vrste oružja i uvode nova tehnička usavršavanja koja menjaju uslove oružane borbe, onda se, zajedno s tim, menja organizacija vojske i metodi njenog vođenja u kampanjama, operacijama i boju.

U predratnim godinama organizacija vojske se menjala pod uticajem motorizovanja i mehanizovanja trupa, koji su sprovedeni u oružanim snagama raznih država u različnim oblicima — prema ekonomskim mogućnostima i usmerenosti vojnih doktrina. Reorganizacija zapadnoevropskih vojsaka, na primer, dovela je do pojačavanja artiljerije i automatskog oružja. Artiljerija je bila prevedena na mehaničku vuču. Nemačka fašistička armija je u mehanizaciji pretekla gotovo sve vojske sveta.

Organizacijske mere u Crvenoj armiji sprovođene su u prilikama drukčijim od onih u vojskama kapitalističkih zemalja. Sve buržoaske zemlje imale su ustaljenu organizaciju oružanih snaga, pa se ona posle prvog svetskog rata samo u ovom ili onom stepenu, brže ili sporije poboljšavala. Crvena armija se stvarala u građanskom ratu i njena organizacijska struktura je gotovo do 1924. godine bila neodređena.

Naredbom Revolucionarnog vojnog sovjeta Republike od 17. novembra 1918. utvrđena je tipična formacija pešadijske divizije, i ostala je gotovo neizmenjena do prve vojne reforme, 1924. godine. Prema toj formaciji, trebalo je da pešadijska divizija ima u svom sastavu: 3 streljačke brigade (po 3 puka u svakoj), 3 laka, 1 olakšani, 2 haubička i 2 teška artiljerijska diviziona, protivavionski artiljerijski divizion (od 2 do 3 odreda), konjički divizion, odred oklopnih automobila, inžinjerijski bataljon i bataljon veze. Pored toga se predviđao velik broj pozadinskih ustanova. Opšte brojno stanje takve divizije bilo je: starešinskog sastava 1.657 ljudi, boračkog sastava 56.668 ljudi, 24.338

konja, 382 mitraljeza, 116 oruđa, 54 minobacača. U stvari, pešadijske divizije su imale najraznovrsniji sastav i organizaciju.

Posle završetka građanskog rata Komunistička partija i sovjetska vlada preduzele su mere radi učvršćivanja naših oružanih snaga i dovođenja njihove organizacije u sklad sa zahtevima vremena. Deseti kongres RKP (b) doneo je specijalnu odluku o vojnom pitanju, u kojoj se ukazivalo na to da je potrebno »... obratiti naročitu pažnju na sve specijalne tehničke jedinice (artiljerijske, mitraljeske, oklopnih automobila, avijacijske, inžinjerijske, jedinice oklopnih vozova i dr.); snabdeti te jedinice svim neophodnim sredstvima borbenih i materijalno-intendantских потреба.«⁸⁾

Prva vojna reforma u Crvenoj armiji bila je sprovedena po odluci naše partije 1924-1925. godine. Ona je zahvatila ne samo organizaciju rodova vojske već sistem izgradnje i vojnog rukovođenja od vrha do dna. Smanjeno je brojno stanje Crvene armije. Neke su divizije prešle na teritorijalni sistem popune i obučavanja jedinica. Ali bez obzira na smanjivanje opštег broja vojske, broj divizija je znatno porastao. Tako je 1. novembra 1923. godine u nas bilo 49 streljačkih divizija, a aprila 1925. godine — 77, od kojih 46 teritorijalnih.⁹⁾ Sumirajući rezultate vojne reforme, Frunze je rekao: »Mi nismo smanjili broj združenih jedinica; naprotiv, u mnogim divizijama smo povećali broj jedinica, pretežno specijalnih rodova vojske.¹⁰⁾

Za vreme reforme bila je sređena organizacija svih rodova vojske i utvrđen odnos između njih, pri čemu su uzeti u obzir iskustvo prošloga rata i predviđanja budućeg razvoja ratne veštine.

Prema novoj formaciji, pešadijska divizija se sastojala od: 3 pešadijska puka, 1 artiljerijskog puka, samostalnog

⁸⁾ КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференции и пленумов ЦК, ч. I, 1953, стр. 569.

⁹⁾ ЦГАКА, ф. 9, оп. 1, д. 58, л. 30.

¹⁰⁾ М. В. Фрунзе. Статьи и речи. Госвоениздат, 1936, стр. 145.

konjičkog eskadrona i mnogobrojnih drugih jedinica i ustanova. Korpus se smatrao višom taktičkom opštevojnom združenom jedinicom.*). U njegov sastav su ulazile: 2—3 pešadijske divizije, korpusni delovi i jedinice (samostalni divizion teške poljske artiljerije, pionirski bataljon, četa veze i dr.). Došlo je, takođe, do povećanja artiljerijskih jedinica i porasta njihovog broja za jedan i po put, a njihov lični sastav je povećan za 40%. Svojim kvalitetom, naša artiljerija uglavnom nije zaostajala za artiljerijom buržoaskih država, ali je količinski još nije bilo dovoljno.

Avijacijske jedinice su takođe bile organizovane u niže i više jedinice i one su postojale kao utvrđene, formacijom propisane jedinice. Mnogi avioni u tim jedinicama bili su potpuno savremeni.

Od 1924. do 1925. godine velika se pažnja poklanjala poboljšanju organizacije i opšteg tehničkog stanja inžinjerijskih i drugih specijalnih jedinica. Te su jedinice bile samo kadrovske, popunjene ličnim sastavom najmanje 80% od ratne formacije.¹¹⁾

Poboljšanje organizacijsko-formacijske strukture naših jedinica sprovodilo se sistematski, uporedo s porastom sovjetske ekonomike. Već tridesetih godina pešadijske divizije su raspolagale sa po 2 artiljerijska puka i jakim tenkovskim bataljonima. U to isto vreme bile su organizacijski formirane i u borbenom pogledu uređene tenkovske, mehanizovane, konjičko-mehanizovane i motorizovane združene i niže taktičke jedinice, a takođe avijacijske jedinice (lovačke, jurišne, bombarderske i dr.). Osim toga, formirane su manje i veće padobranske jedinice, koje su već početkom tridesetih godina sudelovale u manevrima i raznim vežbama. Sovjetska pješadija i konjica imale su do toga vremena potpuno savremeno naoružanje, opremu i, donekle, transportna sredstva.

Ipak, valja ukazati na neke bitne nedostatke u organizaciji sovjetskih snaga iz toga vremena. Sredinom tridesetih godina u nas su bili formirani tenkovski i meha-

*) Соединение стрелковых войск. — Prim. red.

¹¹⁾ ЦГАКА, ф. 9, оп. 1, д. 58, л. 30.

nizovani korpus čiji su organizacija i naoružanje bili potpuno u skladu sa zahtevima toga vremena. Međutim, pod uticajem ratnog iskustva iz Španije, ti su korpsi transformirani i zamenjeni samostalnim tenkovskim i motorizovanim brigadama. I tek uoči velikog otadžibinskog rata, kada su se uzela u obzir iskustva iz prve godine drugog svetskog rata, ponovo su bili formirani tenkovski i mehanizovani korpsi. Ipak se, pred početak rata, pokazalo da su ti korpsi u borbenom pogledu slabo sastavljeni i da su u materijalno-tehničkom pogledu već bili zastareli. To je, naravno, u početnom periodu velikog otadžbinskog rata uticalo na karakter borbenih dejstava oklopnih i mehanizovanih jedinica.

Raznovrsnost i brzi razvoj borbene tehnike povukli su za sobom i organizacijske promene u inostranim vojskama. Tih godina brojno stanje pešadijskih divizija poraslo je na 15—18 hiljada ljudi. Međutim, broj bajoneta se znatno smanjio i u proseku je iznosio 20—25% od opštег brojnog stanja divizije. Brojno stanje pešadijskih divizija u vojskama buržoaskih zemalja raslo je na račun povećanja rodovskih jedinica (tenkovskih, protivavionskih, protivtenkovskih, pukovske i bataljonske artiljerije itd.). Takvo povećanje divizije, do kojeg je došlo s pojmom novih jedinica u njenom sastavu, moglo se zapaziti i u našoj armiji.

U nemačkoj vojsci su se tridesetih godina pojavili u velikom broju tenkovski pukovi i bataljoni koji su pridavani pešadijskim divizijama. Veće tenkovske, mehanizovane i motorizovane jedinice koje su Nemci stvorili smatrane su sredstvom Vrhovne komande za rešavanje operativnih zadataka. U Nemačkoj su uoči drugog svetskog rata bili obrazovani mehanizovani i motorizovani korpsi.

U stranim zemljama pojatile su se krupne avijacijske jedinice. U Nemačkoj je takva jedinica bila vazdušna flota, u čijem se sastavu moglo nalaziti prosečno do 1.000 aviona; u Engleskoj — avio-grupa od 100 do 150 aviona; u Francuskoj — vazduhoplovna divizija koja se sastojala od 300 do 400 aviona.

Među buržoaskim zemljama Nemačka je imala najcelishodniju organizaciju vojske. Pobede koje je nemačka fašistička vojska postigla u početku drugog svetskog rata omogućile su ne samo vojno-politički i ekonomski činiovi već i velik broj tenkova i aviona kojima je ona raspola-gala, a takođe nešablonski način operativne i taktičke nji-hove upotrebe.

2. TEORIJA SOVJETSKIE OPERATIVNE VEŠTINE IZMEĐU DVAJU SVETSKIH RATOVA

O METODIMA PRILAŽENJA PROBLEMIMA OPERATIVNE VEŠTINE

Napredna vojna teorija unosi u sebe sve što je bolje i savremeno, sve što pruža iskustvo minulih ratova; ona se veštoto i dobro koristi poukama iz vojne istorije. Međutim, da bi se teorija ratne veštine, pa prema tome i teorija operativne veštine, pravilno formirale, nije dovoljno samo vojnoistorijsko iskustvo; naročito je to nedovoljno u savremenim prilikama. U doba masovnih vojsaka i izvanredno brzog razvoja ratne tehnike, ocenjivanja karaktera i sadržine budućih operacija samo na osnovi iskustva prošlih ratova ne mogu biti onako ubedljiva i tačna kao što su bila u prošloj epohi. Ukoliko se ratna tehnika brže razvija, utoliko je manja potreba za korišćenjem neposrednog iskustva prošlog rata.

Razvoj ratne veštine u celini zavisi od materijalno-tehničke osnovice određene države. Ratna veština, sa svoje strane, može na osnovi naučne analize i predviđanja ukazati na to kakve grane ratne tehnike treba razvijati, koje rodove vojske i u kojem pravcu valja menjati, kakva poboljšanja i usavršavanja sprovesti u sistemu oružanih snaga zemlje.

U doba visoko razvijene tehnike teorija operativne veštine može se razvijati samo ako se vojnoistorijsko isku-stvo prepiće sa stvaralačkim uočavanjem promena nastalih u naoružanju i organizaciji vojske i s delotvornim sagledavanjem drugih činilaca koji utiču na promene načina i oblika vođenja oružane borbe.

Za ispravan razvoj vojnoteorijske misli vrlo je značajno imati utvrđenu »jedinstvenu vojnu doktrinu«, to jest pravac razvoja vojne nauke koja u celini i potpuno odražava društveno ekonomski sistem, život i nacionalne osobenosti date države. Frunze je 1921. godine ovako definisao »jedinstvenu vojnu doktrinu: »Jedinstvena vojna doktrina« jeste učenje — usvojeno u vojsci date države — koja utvrđuje karakter izgrađivanja oružanih snaga zemlje, metode borbene pripreme jedinica, komandovanja njima na osnovu pogleda koji u toj državi vladaju o karakteru i načinu rešavanja vojnih zadataka koji stoje pred jedinicama, a koji proizlaze iz klasne suštine države i koji su određeni stepenom razvoja proizvodnih snaga zemlje.«¹²⁾ Frunze je naglašavao da ta informacija ne može pretendovati na to da bude definitivna, da bude bez prigovora. Važno je odrediti sadržinu pojma »jedinstvene vojne doktrine«.*)

Dvadesetih godina još nije bilo izgrađene vojne doktrine ni u našoj armiji, ni u stranim armijama. Razvoj sovjetske operativne misli tih godina tekao je u oštroj raspravi između vojnih stručnjaka stare škole i mlađih vojnih starešina koji su se istakli u građanskom ratu. Na stranicama vojne štampe (u časopisima »Vojno delo«, »Rat i revolucija«, u zborniku radova Vojnonaučnog udruženja Crvene armije) razvila se razmena misli o karakteru budućih ratnih operacija. Rezimirajući tu diskusiju, Frunze je kazao: »Karakteristična je u tom pogledu različnost mišljenja i pogleda koja se zapazila u člancima naših starih vojnih stručnjaka. Izašlo je bukvalno kao u poslovici: Koliko glava, toliko i umova... To potvrđuje »krajnje siromaštvo vojnoteorijskog prtljaga koji nam je ostavljen u nasleđe od stare vojske...«¹³⁾

U svojim rasuđivanjima o karakteru budućih operacija, stari vojni stručnjaci nisu dovoljno uzimali u obzir

¹²⁾ М. В. Фрунзе. Статьи и речи. Госвоениздат, 1936, стр. 17.

*). „единой военной доктрины“.

¹³⁾ М. В. Фрунзе. Статьи и речи. Госвоениздат, 1936, стр.

društveno-klasnu prirodu država koje će se naći u ratu i brzi razvoj borbenih tehničkih sredstava. Oni su se oslanjali samo na iskustva prvog svetskog rata i drugih minulih ratova, gubeći iz vida da će budući rat po svom karakteru i sadržini biti sasvim drukčiji.

Neki mladi vojni teoretičari Sovjetske armije stali su na pozicije precenjivanja iskustva iz operacija građanskog rata, ne uzimajući dovoljno u obzir njegove bitne odlike; pored toga su potcenjivali iskustvo prvog svetskog rata. Oni su pokušavali da mehanički prenose iskustvo vođenja operacija građanskog rata na budućnost, uzimajući donekle u obzir — pretežno količinske — mogućnosti savremene ratne tehnike. Sasvim je očevidno da na osnovi takve jednostrane teorije nije bilo moguće u potpunosti pravilno rešiti operativne probleme. Pa ipak, kako je rekao Frunze, pored svih zanesenosti, grešaka i zabluda, ponekad i prilično ozbiljnih, taj deo našeg starešinskog sastava stajao je bliže istini i razvijao je progresivnije misli na području operativne veštine nego vojni stručnjaci stare škole.

Tridesetih godina je teorija sovjetske operativne veštine još preživljavala period svog nastajanja. Mađa je naša vojska već imala gotovo sva pravila i uputstva, a takođe velik broj cenjenih teorijskih radova o operativnim pitanjima (Trijandafilova, Koljenkovskoga, Isersona i dr.), ipak još nije bilo konačno razrađene teorije koja bi na naučnoj osnovi razmatrala sve elemente operativne veštine. Zbog toga se nastavilo izučavanje iskustva prvog svetskog rata i dostignuća u oblasti razvoja ratne tehnike. Najaktuelnija pitanja tih godina bila su: motorizacija armije, odnos robova vojske i vidova oružanih snaga, stvaranje krupnih mehanizovanih jedinica, razrada načela njihove upotrebe u operaciji, načina i oblika pripreme i vođenja armijskih i frontovskih operacija, materijalno obezbeđenje operacija. Sovjetska teorija o dubokoj napadnoj operaciji oblikovana je i izražena u izdatoj instrukciji; izrađena je Ratna služba RKKA 1936, zatim Projekt ratne

službe 1939. godine. U njima je bio teorijski rešen važan problem operativne veštine — proboj operativne neprijateljeve odbrane.

U inostranstvu su takođe proučavana i uopštavana iskustva prošlih ratova i, s obzirom na razvoj ratne tehnike, traženi su najcelishodniji načini i oblici vođenja budućih operacija. Već dvadesetih godina su gotovo u svim većim buržoaskim državama u mnogim teorijskim radovima izlagani pogledi na karakter operacija u budućem ratu.

Talijanski general Duet istupio je svojim pogledima na karakter budućih operacija, zasnovanim, prema njegovom mišljenju, na superiornom položaju avijacije prema drugim rodovima vojske i vidovima oružanih snaga. Precenjujući moć i operativno-strategijske mogućnosti bombarderske avijacije i avijacije uopšte, general Duet je predlagao da se oružana borba vodi u obliku vazdušne operacije. Kopnena vojska i ratna mornarica izvršavale bi pomoćne zadatke na kopnu i moru. U toku vazdušnih operacija trebalo je u najkraćem roku naneti najveće gubitke neprijateljevim vazdušnim snagama, a takođe važnim industrijskim (pre svega vojnim) objektima. Moćni vazdušni udari, prema Duetovom mišljenju, brzo bi doveli do neprijateljeve kapitulacije, još pre nego što protivnik potpuno razvije svoje oružane snage.

Buržoaski vojni teoretičari Euler (Engleska), Sekt (Nemačka), Mičel (SAD) i drugi takođe su stajali na pozicijama negiranja masovnih vojsaka. Oni su smatrali da je, s obzirom na savremena tehnička sredstva, mogućno držati malobrojnu ali dobro naoružanu i tehnički opremljenu vojsku. Da bi te potpuno motorizovane vojske raspolagale potrebnom udarnom snagom i sposobnošću manevrovanja, trebalo je da u svojem sastavu imaju dovoljan broj tenkovskih jedinica i mehanizovane artiljerije. Zamišljalo se da se operacija vodi na ovaj način: u isto vreme s moćnim udarima avijacije na važne objekte u neprijateljevom rasporedu ostvariti dubok prodor na neprijateljevu teritoriju sa snagama mehanizovanih armija.

Neki sovjetski vojni pisci takođe su bili pristalice teorije »malih vojsaka«. Tako je A. Verhovski, u knjizi *Osnovi naše taktike* (str. 231), pisao »Razumljivo je da će pri takvom karakteru organizacije buržoaskih snaga masovna vojska iščeznuti i nju će zameniti mala vojska ritera, koju će biti mogućno stvoriti prema klasnom načelu. Tako su se stvarale riterske jedinice, u kojima su samo riteri sudjelovali u borbi i bili naoružani, a sva ostala masa bila je obavezna da prihvati rezultat riterske borbe i da se bez pogovora potčinjava«.

Sve te teorije o vođenju operacija »malim vojskama« nisu mogle zaustaviti razvoj masovnih vojsaka. Vladajući krugovi zapadnoevropskih zemalja i SAD shvatili su da je u budućem ratu neizbežno učešće mnogomilionskih vojsaka i da će se operacije i bitke voditi u isto vreme na kopnu, u vazduhu i na moru. Zbog toga te teorije nisu bile priznate ni u jednoj zemlji.

Prema tome, na razvoj teorije sovjetske operativne veštine u miru uticali su iskustvo prošlih ratova, pronalasci i usavršavanje u oblasti naoružanja i ratne tehnike i prakse operativne i taktičke obuke jedinica. Između dvaju svetskih ratova bilo je naučno uopšteno iskustvo prošlih malih i velikih ratova. Razmenjena su mišljenja o svim pitanjima vojnog dela,* između ostalog i o operativnim pitanjima; proučavane su operativno-taktičke mogućnosti savremenih tehničkih sredstava borbe. Uporedo s tim jedinice su usavršavane u organizacijskom pogledu, a lični sastav je obučavan u vojnom delu.

SUŠTINA POJMA »OPERATIVNA VEŠTINA«

Termin »operativna veština« počeo se primenjivati u našoj zvaničnoj i nezvaničnoj literaturi posle građanskog rata, otprilike od 1922. godine. Pojava tога termina bila je

*) Военное дело је усlovni термин који у ширем смислу захватава војну вештину (стратегију, оперативну вештину и тактику), војну технику, војну администрацију, све војне припреме и друга питања која се тичу средстава и начина водења рата и војних дејстава (BCE, t. 8). — Prim. red.

u vezi s tim što se posle ispitivanja i uopštavanja iskustava vođenja operacija za vreme prvog svetskog rata i građanskog rata ispostavilo da su operacije dobine znatno veći zamah i što je njihova sadržina postala drugačija. U razmatranom periodu naša je vojna misao upila u sebe sve ono najbolje što je dalo iskustvo tih dvaju ratova i mnogih malih ratova; ona je uzela u obzir razvoj vojne tehnike i praksi operativno-taktičke obuke jedinica. To je omogućilo našoj vojnoj misli da dođe do ispravnih vojnonaučnih uopštavanja i zaključaka.

Bilo je, pre svega, utvrđeno da se tok savremene operacije ne može određivati s jednom bitkom, pa čak ni sa dve bitke, kao što je to bilo u prošlim ratovima, već da se on karakteriše mnogim bitkama i krupnim bojevima koji vremenski i prostorno stoje u uzajamnoj vezi. Oružana borba, koja se u ratovima XIX veka sprovodila u obliku strategijske operacije i koja se, u stvari, izjednačavala s kampanjom ili pohodom, postala je u XX veku znatno složenija. Na bojnim poljima javila su se sredstva armijskog i frontovskog komandovanja. Strategijska operacija se usled novih objektivnih prilika podelila na nekoliko posebnih ili etapnih operacija armijskih i frontovskih razmera. Polazeći od toga i rukovodeći se postavkama marksizma-lenjinizma, naša vojna misao je došla do zaključka da je nastajanje operativne veštine zakonomerna pojava, dovedena u život samom stvarnošću, to jest s razvojem ratne veštine.

Na taj način su pojava i razvoj operativne veštine bili uslovljeni masovnošću armija, razvijanjem oružane borbe na velikim prostranstvima po frontu i u dubini, nemogućnošću da se strategijski ciljevi operacija postignu jednim kratkotrajnim naporom, postankom složenih načina i oblika oružane borbe, nastajanjem posebnih operacija u sklopu strategijskih operacija.

Bilo je utvrđeno da svaka operacija, nezavisno od njenog vida i razmera, ima crte i zakonomernosti koje samo njoj pripadaju i po kojima se ona razlikuje od boja, kampanja i rata u celini. Takav, naučno zasnovan zaklju-

čak omogućio je našoj vojnoj misli da operaciju razmatra kao relativno samostalnu pojavu oružane borbe.

Operativna veština, sama po sebi, jeste teorija i praksa u kojima se, na osnovi poznavanja specifičnih objektivnih zakonomernosti, razrađuju osnovi pripreme, planiranja i vođenja operacija svih vidova i razmera kao i celishodna upotreba u njima združenih jedinica i većih sastava.*)

U vojnem delu se pod pojmom objektivne zakonomernosti podrazumevaju one neophodne, suštinske unutrašnje veze u vojnim pojmovima koje određuju karakter i sadržinu borbenih dejstava, a takođe smernice budućeg njihovog razvoja u datom periodu. Ma koja grana ratne veštine bila posredi — strategija, operativna veština, taktika — zapažaju se zakonomernosti koje se pojavljuju, razvijaju i menjaju nezavisno od saznanja i volje čovekove. Kako te zakonomernosti proističu iz same stvarnosti, čovek je kadar da ih saznaje i da se njima koristi u teoriji i praksi, ali ih ne može menjati ili ukinuti, kao, na primer, što je mogućno ukinuti pravne zakone koje su ustanovili sami Ijudi.

Karakter i sadržinu objektivnih zakonomernosti u ratnoj a naročito operativnoj veštini određuju istorijske, političke, ekonomske i vojne prilike. U opšte zakonomernosti koje se tiču borbenih dejstava bilo kojih razmera idu, na primer, zavisnost načina i oblika vođenja borbenih dejstava od razvoja proizvodnih snaga i tehnike, zavisnost promena u organizaciji oružanih snaga od promena u načinima i oblicima vođenja rata itd.

Uporedo s tim postoje i specifične zakonomernosti, koje su karakteristične samo za određene pojave u ratu. Kao što je poznato, postoje zakonomernosti rata i njegovih kampanja (strategije), zakonomernosti operacija (operativne veštine) i zakonomernosti boja (taktike).

Objektivni faktori operacije su naoružanje, borbena tehnika, zemljište, godišnje doba i vremenske prilike.

*) Vidi napomenu na str. 10 — Prim red.

Svesna aktivnost komandanata i starešina koji se u operacijama koriste tim činiocima da bi postigli pobedu ide u subjektivne faktore. Prema tome, u operaciji postoje objektivne zakonomernosti, koje nastaju i razvijaju se nezavisno od volje i svesti ljudi, i subjektivni činioci, koji zavise od svesne aktivnosti starešinskog sastava.

TEORIJA NAPADNE OPERACIJE

Teorija sovjetske operativne veštine bila je tridesetih godina produbljena i konkretizovana uglavnom za dejstva operativnih jedinica — armije i fronta. To je našlo svog odjeka u razradi instrukcije za pripremu i vođenje duboke napadne operacije, u pravilima i uputstvima Crvene armije i u mnogim izdanjima vojnoteorijskih radova iz operativne oblasti, izdanjima koja su, u to vreme, bila koristan materijal za naše starešine. U te radove idu govor i radovi M. V. Frunzea, istupanja J. V. Staljina u vojnim pitanjima, radovi V. Trijandafilova, A. Kolenkovskoga i dr. Pitanja napadne operacije takođe su osvetljavana i u periodičnoj vojnoj štampi.

U osnovi naše teorije operativne veštine toga vremena bila je konstatacija da će buduće napadne operacije, za razliku od operacija prošlih ratova (imperijalističkog i građanskog), imati aktivniji karakter, da će težiti odlučnjim ciljevima i razvijati se u vidu moćnih uzastopnih udara na čitavu operativnu dubinu neprijateljeve odbrane.

Bez obzira na očekivano povećanje operativne i taktičke gustine jedinica i znatno pojačanje vatrene moći i stepena inžinjerijskog utvrđivanja odbrane, verovalo se da savremena tehnička sredstva pružaju mogućnost probaja operativne odbrane i vođenja odlučnih dejstava radi neprijateljevog uništenja u dubini.

Teorija napadne operacije razrađivana je na osnovi analiza vojnoistorijskog iskustva, a u prvom redu analiza uzroka koji su ograničavali dubinu napadnih operacija u prvom svetskom ratu. Smatralo se da je pozicioni karakter prvog svetskog rata bio izazvan ne samo ravnotežom

snaga, do koje je tada došlo, i odsustvom dovoljno efikasnih udarnih sredstava već i nesposobnošću vojne misli zaraćenih strana da pronađe ispravno rešenje osnovnih pitanja probaja operativne odbrane. Nisu bili pronađeni celishodni načini i oblici probaja i razvoja uspeha u operativnoj dubini, a takođe ni metodi upotrebe u operaciji i boju tehničkih sredstava kojih je tada bilo.

Teorija napadne operacije razmatrala je suštinu operativnog probaja, načine probaja, pitanja u vezi sa obrazovanjem udarne grupacije, operativne i taktičke gustine, norme i dr.

Suština operativnog probaja. U našim pravilima i uputstvima, a takođe u vojnoteorijskim radovima iz toga vremena bilo je, uglavnom, postignuto jedinstvo pogleda na karakter napadnih operacija u budućem ratu. Računalo se da će napadne operacije biti u vezi s prethodnim probojem pripremljene odbrane. Pri neprekidnom frontu neprijateljeve odbrane moralo se pribeci dubokom probaju na posebnim pravcima radi razdvajanja protivničke odbrane i stvaranja uslova za bočna dejstva sopstvenih jedinica. Zbog toga se proboj fronta smatrao u to vreme osnovnim načinom borbenih dejstava prilikom izvršavanja zadataka ma u kojoj frontovskoj napadnoj operaciji.

Stajalo se na gledištu da se suština operativnog probaja neprijateljeve odbrane sastoji: u probodu fronta taktičke odbrane na određenim odsecima, u razvoju taktičkog probaja u operativni sa njegovim širenjem u stranu bokova; u razbijanju bližih operativnih rezervi branioca pre nego što one uspeju da podiđu odseku probaja; u savlađivanju neprijateljevih odbrambenih linija u operativnoj dubini.

Za rešenje tih zadataka bilo je potrebno imati, prvo, potrebna udarna sredstva (artiljeriju, tenkove i avijaciju) radi neutralisanja neprijateljeve taktičke odbrane i to u isto vreme na čitavoj njenoj dubini, i drugo, sredstva za razvoj probaja u operativnoj dubini. U svojstvu sredstava za razvoj uspeha u dubini moraju se upotrebiti velike mehanizovane (konjičko-mehanizovane) jedinice koje bi

podržavala avijacija. Treće, nužno je raspolagati sredstvima za zadržavanje i razbijanje rezervi koje neprijatelj dovlači iz dubine; smatralo se da su takva sredstva velike mehanizovane (konjičko-mehanizovane) grupe i avijacija.

Uništavanje neprijateljevih snaga i sredstava valjalo je izvesti postepeno, njihovim okruživanjem i raščlanjivanjem grupacija i uništenjem tih grupacija po delovima. Smatralo se da je osnovni zadatak operativnog proboga postignut ako je neprijatelju nanesen takav poraz posle kojeg on ne bi bio kadar da organizuje nov front odbrane u vlastitoj pozadinskoj zoni.

Načini proboga. Pretpostavljalo se da ako neprijatelj nema otkrivene bokove, onda napadnu operaciju treba sprovoditi u obliku frontalnog udara s ciljem proboga fronta. Imalo se na umu da se neprijatelju može zadati odlučujući poraz u napadnoj operaciji samo kombinovanjem frontalnog udara s obuhvatom i obilaskom. Frontalno potiskivanje neprijatelja u operacijama prvog svetskog rata nije moglo dati efikasne rezultate u ostvarivanju operativnog proboga. U projektu Ratne službe RKKA 1939. godine taj zahtev je bio formulisan ovako: »Cilj proboga fronta nije potiskivanje, već okruženje i uništenje neprijateljeve žive sile na bojnom polju i zaplenjivanje materijalnih sredstava.«

Potreba proboga neprijateljeve odbrane može se pojaviti u različnim prilikama. Proboju može prethoditi podilaženje ka pojasu neprijateljeve odbrane, koju je protivnik blagovremeno organizovao, ali proboj može početi iz neposrednog dodira s neprijateljem, a takođe prilikom dejstva u operativnoj dubini, kada je, na primer, protivnik organizovao odbranu na jednoj od međulinija i kada je prestao da se povlači.

Na vojništima i bojištima na kojima je stvaranje neprekidnog odbrambenog fronta otežano (brdsko-planinsko, pošumljeno i močvarno zemljište, pustinjska područja itd.), najčešći način borbenih dejstava prilikom izvršavanja bližeg zadatka u frontovskoj operaciji takođe se

smatrao probaj duž osnovnih puteva i kombinacija sa širokom primenom obuhvata i obilazaka.

Naša pravila i uputstva su ukazivala na to da probaj zahteva nadmoć u snagama i sredstvima, naročito u artilleriji, tenkovima i avijaciji, a takođe posebnu pripremu. Uspeh probaja zavisi od usklađenih dejstava pešadije, tenkova, artiljerije i avijacije. Prilikom prikrivene koncentracije većine snaga i sredstava na pravcu glavnog udara, a na račun drugih delova fronta, mogućan je uspešni probaj neprijateljeve odbrane bez opšte nadmoćnosti u snagama.

Radi ostvarenja probaja predviđali su se različni metodi borbenih dejstava jedinica, već prema odnosu snaga na datom pravcu, karakteru neprijateljeve odbrane, zemljištu, godišnjem dobu i atmosferskim prilikama. Na načine probaja veoma je uticala i zamisao operacije. U našoj vojnoj literaturi je najveća pažnja poklanjana dvama načinima probaja.

1. *Probaj taktičke zone odbrane* pešadijskim združenim jedinicama, ojačanim artiljerijom i tenkovima i podržanim avijacijom, jeste najsloženiji i najteži način borbenih dejstava koji se primenjuje kada se neprijatelj brani na blagovremeno uređenim položajima koji su posednuti i utvrđeni na čitavom frontu i jako razvijeni po dubini. Probaj tako jake odbrane smatrao se najtipičnijim za napadne operacije. Prilikom primene toga načina probaja, pešadija savlađuje odbrambeni pojas bez smene. Drugi (treći) ešeloni ne smenjuju, već ojačavaju prve ešelone, povećavajući silinu udara iz dubine. Posle probaja prvog odbrambenog pojasa i zahvata drugog, uvode se mehanizovane (konjičko-mehanizovane) jedinice radi razvoja taktičkog uspeha u operativni. Pešadijske jedinice u to vreme proširuju front probaja u stranu bokova, okružujući i uništavajući neprijatelja u taktičkoj zoni njegove odbrane. Nastupanje u operativnoj dubini razvija se uvođenjem u borbu korpusnih i armijskih drugih ešelona (rezervi). Time se postiže probaj čitave

dubine neprijateljeve odbrane jednim dubokim udarom bez bitnih promena operativnog postrojavanja jedinica. Ako je neprijateljeva odbrana pripremljena na vodenoj prepreci, probaj će biti znatno složeniji, jer će se morati forsirati vodena prepreka. To može uticati na metode borbenih dejstava.

2. Proboj utvrđenih rejona. Načini probaja se određuju, u prvom redu, stepenom fortifikacijskog uređenja utvrđenih rejona, karakterom odbrambenih objekata i njihovom gustinom po frontu i dubini. Radi savlađivanja takve odbrane potrebno je raspolagati znatno većom gustinom artiljerije i tenkova i inžinjerijskim ojačanjima.

Proboj utvrđenih rejona razlikuje se od prethodnog metoda savlađivanja odbrane time što se on izvodi postepenim ovlađivanjem pojedinačnim otpornim tačkama, čvorovima odbrane i odbrambenim pojasevima. Svaki napad na pojedinu otpornu tačku u dubini mora biti posebno pripremljen vatrom artiljerije. Tenkovi, među njima i teški, upotrebljavaju se za neposrednu podršku pešadije. Inžinjerijske jedinice kreću se zajedno s prvim ešelonom, pozadi jedinica koje napadaju, i otklanjaju sve prepreke obezbeđujući napredovanje glavnih snaga pešadije i tenkova i prebacivanje artiljerije na nove vatrene položaje.

Pri takvom metodičkom nastupanju, kada se svaki deo utvrđenog rejona bukvalno »nagriza«, posebni značaj dobiva duboko operativno postrojavanje jedinica, raspolažanje opštim rezervama i specijalnim rezervama — za specijalnu namenu. U toku probaja neophodno je potrebno neprekidno pothranjivanje napada živom silom, inžinjerijskim jedinicama, tenkovima i municijom.

Pre napada podvrgavaju se rušenju svi neprijateljevi teški bunkerji (mitraljeski i artiljerijski) na određenom odseku utvrđenog rejona. Radi toga se privlači artiljerija naročite moći i teška bombarderska avijacija. Zatim se izvodi artiljerijska priprema. Napad počinje pokretom

jurišnih grupa, koje imaju zadatku da zauzmu i razruše teške bunkere — ako ih artiljerija nije u potpunosti razrušila.

Posle proboga čitave dubine dugotrajne odbrane mogu se u boj i bitku uvesti mehanizovane (konjičko-mehanizovane) jedinice radi dejstva u operativnoj dubini.

Na taj način napadna operacija je svagda, u svim prilikama, bila u vezi s neophodnom potrebom proboga neprijateljeve odbrane u obliku dobro pripremljenog i moćnog frontalnog udara.

Oblici operativnog proboga. Uoči velikog otadžbinskog rata u teritoriji sovjetske operativne veštine stvorili su se određeni pogledi na primenu različitih oblika operativnog proboga u operacijama fronta i armije. Najcelishodniji su se, u to vreme, smatrali ovi oblici operativnog proboga.¹⁴⁾

1) Moćni udar snagama od nekoliko armija na jednom, relativno uskom odseku fronta. Pri tome se imalo na umu da je grupisanje znatnijih snaga fronta na jednom odseku proboga celishodno u slučaju kada je neophodno potrebno nastupati na jako utvrđenu neprijateljevu odbranu. Primena toga oblika proboga pruža mogućnost brzog savlađivanja neprijateljevog otpora u taktičkoj zoni odbrane, a zatim širenja obrazovane breše u stranu bokova sa snagama opštevojne armije, a u dubinu — pokretnim grupama.

2) Dopolniljivo se mogućnost i napada s nekoliko udarnih armija na širokom frontu radi brzog i potpunog razbijanja neprijatelja. Ali takav oblik proboga zahtevaće je angažovanje znatnih snaga i udarnih sredstava (tenkova, artiljerije i avijacije), naročito u slučajevima kada je neprijatelj blagovremeno organizovao odbranu.

3) Složeniji, ali veoma efikasan oblik operativnog proboga bili su udari sa nekoliko armija na raznim odseцима fronta. Uspešan i jednovremen probor na nekoliko pravaca drobio je čitav neprijateljev front na posebne,

¹⁴⁾ Вторая мировая война 1939 — 1945 гг. Военное издательство, 1958, стр. 172.

izolovane odseke i stvarao mogućnost da se neprijateljeve snage docnije okruže i unište po delovima.

U armijskim operacijama takođe se dopuštala primena različnih oblika probaja. Armija je mogla, na primer, nanositi udar centrom, jednim od krila, izvršiti udar na uskom frontu svim snagama i sredstvima i, napisletku, u izvesnim slučajevima naneti udare na oba krila po konvergentnim pravcima (koncentrični udar).

Udarna grupa. U pravilima i uputstvima se ukazivalo da je nemogućno na svakom mestu biti podjednako jak. Pobeda se postiže odlučnom nadmoćnošću nad neprijateljem na glavnem pravcu. Zbog toga najveći deo snaga i sredstava treba u napadu da bude upotrebljen na pravcu glavnog udara. Ta korenita postavka ratne veštine bila je potvrđena vekovnim ratnim iskustvom.

Udarna grupa, »namenjena dejstvima na pravcima glavnog udara, treba da bude takva da bi mogla svojim snagama sprovesti niz uzastopnih operacija od početka do kraja. Ona treba da raspolaže takvim sredstvima koja joj omogućuju savlađivanje svakog neprijateljevog otpora i u početku i u toku preduzetih operacija.¹⁵⁾ Taj se zahtev zasnivao na tome što u toku napada na važnom pravcu neizbežno dolazi i do ojačavanja neprijatelja, pa je čak mogućno i povećanje operativne gustine njegovog fronta na račun pridolaska rezervi iz dubine. Baš zbog toga je udarna grupa morala biti sposobna ne samo da probije neprijateljevu operativnu zonu, da okruži i uništi protivničke snage, već i da bez gubitka vremena organizuje uspešno nastupanje u neprijateljevoj pozadinskoj zoni na dubinu postizanja konačnog cilja date operacije.

Gustina artiljerije, tenkovc i avijacije. Početkom tridesetih godina gustina artiljerije bila je našim pravilima određena na osnovu potrebe neutralisanja pešadije i vatrenih sredstava u odbrani i borbi s neprijateljevom artillerijom. Srednje pravilske norme artiljerijskog obezbe-

¹⁵⁾ В. Триандафиллов. Характер операций современных армий. Госвоениздат, 1936, стр. 123.

đenja u napadnoj operaciji kretale su se do 50 oruđa na 1 kilometar fronta napada.¹⁶⁾ U sledećim godinama te su norme iznosile u proseku 60—75 oruđa na 1 kilometar fronta, a Francuzi su u to vreme kao normu artiljerijskog obezbeđenja smatrali oko 96 oruđa na 1 kilometar fronta.¹⁷⁾

Prema tome, što se tiče artiljerijskog obezbeđenja operacije, u nas se prilično zaostajalo. U nekim našim teorijskim radovima skretala se pažnja na to i predlagalo povećanje artiljerijske gustine najviše 1,5 do 2 puta.¹⁸⁾

Što se tiče tenkova za neposrednu podršku pešadije, naša su pravila i uputstva polazila od proračuna da na svakih 100 metara napadnog fronta bude u prvom ešelonu 1 tenk, što iznosi 10 tenkova na 1 kilometar fronta. Pretpostavljalo se da toliki broj tenkova treba imati i u drugom ešelonu borbenog poretku tenkova. Pored toga se predviđala tenkovska rezerva komandanta divizije i korpusa. U tom slučaju trebalo je da bude najmanje 25—30 tenkova na 1 kilometar fronta, što je i sačinjavalo taktičku gustinu u tenkovima. Predviđalo se da operativna gustina tenkova u operaciji bude najviše 35—45 tenkova na 1 kilometar fronta proboga.

Što se tiče avijacijske gustine za obezbeđenje operacije, računalo se da je potrebno imati 6—8 jurišnih aviona na svaki streljački korpus koji dejstvuje na glavnem pravcu. Pretpostavljalo se da će udarnoj armiji biti potrebno da raspolaže sa najmanje 1—2 eskadrile (30—50 aviona) izviđačke avijacije. Osim toga bi trebalo da avijacija obezbeđuje udarnu grupu jedinica, za šta je bila potrebna jedna eskadrila (30 aviona), sposobna da sigurno i jednovremeno obezbedi front širine 12 kilometara.¹⁹⁾ Međutim, to su bili teorijski proračuni, koji nisu dovoljno

¹⁶⁾ Боевой устав артиллерии. 1927. г., стр. 207.

¹⁷⁾ Ф. Кюльман. Общая тактика. Госиздат, 1928, стр. 319.

¹⁸⁾ В. Триандафиллов. Характер операций современных армий. Госвоениздат, 1936, стр. 98—99.

¹⁹⁾ В. Триандафиллов. Характер операций современных армий. Госвоениздат, 1936, стр. 98—99.

uzimali u obzir potrebe u bombarderskoj avijaciji koja je takođe obezbeđivala operaciju kopnenih snaga. U to vreme vazdušne snage gotovo svih armija, među njima i naše armije, bile su male. Avijacija se snažno razvila pred početak drugog svetskog rata, a naročito u prvoj njegовоj godini.

Širina fronta proboja. Operativne i taktičke norme razrađivane su tih godina ne samo s obzirom na iskustva prvog svetskog rata, već i prema novim napadnim i odbrambenim mogućnostima jedinica. Smatralo se da pri ogromnoj širini fronthova koje zauzimaju milionske armije i stabilnosti odbrane nije moguće izvršiti proboj fronta na uskom odseku i rezervi koje se nalaze u bližoj i dubljoj pozadini, ne samo obrazuje nov front odbrane već i da organizuje protivudar. O takvom razvoju događaja bilo je moguće suditi na osnovu operacija pozicijskog perioda prvog svetskog rata.

Neki predstavnici naše teorije operativne veštine su računali da početne udare treba izvoditi na širokom frontu i, po mogućnosti, u isto vreme na nekoliko pravaca. Svaki početni udar treba da zahvati najmanje polovinu, a u krajnjem slučaju jednu trećinu neprijateljevih snaga koje se brane. U takvom slučaju znatno se ograničavaju neprijateljeve mogućnosti manevra rezervama, a da bi obrazovao nov front, neprijatelju bi bile potrebne jake snage koje on u kratkom roku ne bi uspeo da sakupi. Takvo shvatjanje potvrđivali su primeri iz istorije.

Tako je udar nemačkih snaga avgusta 1914. godine bio izведен na frontu od 120 kilometara, pri opštoj širini fronta 340—400 kilometara, i njime su bile zahvaćene 3 francuske armije (od 5) i čitava engleska armija. Tada se pod udarom našlo više od polovine savezničkih snaga. Prilikom nastupanja sovjetskih snaga Zapadnog fronta u julu 1920. godine, front početnog udara iznosio je 140 kilometara, uz opštu širinu fronta od 500 kilometara, i zahvatio je polovinu poljskih snaga. U oba pomenuta slučaja front je bio probijen, ali operacija nije u potpunosti završena zbog mnogih drugih uzroka.

Prema našim pravilima, ojačana streljačka divizija mogla je napadati na frontu od, prosečno, 3 kilometra. Polazeći od tih normi, korpus sastava od 3 divizije, ojačan sa 3 artiljerijska puka i 3 puka tenkova, bio je kadar da izvrši probaj odbrane na čitavoj njenoj taktičkoj dubini, na frontu od 6 do 8 kilometara. Udarna armija (3 streljačka korpusa), dobivši odgovarajuće artiljerijsko ojačanje i do 8 tenkovskih bataljona, mogla je izvršiti početni udar na frontu od 25 do 30 kilometara. Smatralo se da frontovski sastav može izvesti udar u isto vreme na odseku širokom 60—80 kilometara. Do tih normi se dolazilo, uglavnom, na osnovi proračuna iznesenih u nekim teorijskim radovima (između ostalih i V. Trijandafilova).

Operativno postrojavanje armije. Pri proboru pripremljene neprijateljeve odbrane, a takođe ako prednji njen kraj zahvata zemljište neprohodno za tenkove (šuma, močvara, složeni reljef i sl.), predviđalo se da u prvom ešelonu budu pešadijske jedinice, a u drugom pokretne grupe. Trebalo je da pešadijske jedinice, podržane tenkovima, artiljerijom i avijacijom, ostvare probaj čitave dubine prvog odbrambenog pojasa i stvore povoljne prilike za uvođenje pokretne grupe armije radi dejstva u operativnoj dubini.

U nekim slučajevima se neprijateljeva odbrana može pokazati slabo razvijenom u inžinjerijskom smislu, pa se preporučivalo kao celishodno da tada u prvom ešelonu armije budu tenkovske i mehanizovane jedinice, a u drugom — pešadijske. U tom slučaju tenkovske i mehanizovane jedinice ne samo što probijaju taktičku zonu neprijateljeve odbrane već i razvijaju uspeh u operativnoj dubini. Streljačke jedinice napadaju odmah za pokretnim snagama i, u prisnom sadejstvu s njima, okružuju i uništavaju neprijateljeve jedinice.

Trajanje i dubina operacije. Trajanje operacije znatno zavisi od napadnih mogućnosti jedinica, tj. od njihove sposobnosti da savladaju neprijateljevu odbranu brzim tempom, a takođe od stepena otpora koji neprijatelj pruža. Odlučujuću ulogu u datom slučaju dobiva tempo operacije.

Što je viši tempo napredovanja, to je verovatnije da će napadač preduprediti neprijatelja da privuče rezerve i uspe da se utvrdi na zauzetom položaju. Usled toga neprijatelj će »biti samleven pre nego što uspe da pregrupiše svoje snage i uopšte da preduzme potrebne protivmere«.²⁰⁾ Važno je da početni udar ne slabiti u operativnoj dubini, pa ga zbog toga treba pothranjivati na račun uvođenja u bitku drugih ešelona i rezervi. Pri tome, tempo podilaženja napadačevih rezervi iz dubine treba da bude brži od tempa dovlačenja braniočevih rezervi ka rejonu probaja. Pri umešnoj primeni sredstava neutralizacije (artiljerije tenkova i avijacije) bilo je mogućno računati na izvođenje krupnih operacija s odlučujućim ciljevima u prilično kratkom roku (10—12 dana). Početkom tridesetih godina u našoj teoriji operativne veštine još je bilo izvesnog potcenjivanja mogućnosti povećanja tempa operacije i skraćivanja njenog trajanja. V. Trijandafilov je pisao: »Svi uslovi da će se ubuduće produžiti trajanje operacije... Pri sadašnjem odnosu među sredstvima odbrane i sredstvima neutralizacije uopšte, i sredstvima praćenja pešadije u boju posebno, broj neuspešnih napada, malaksalih nastupanja, bezuspešnih operacija skopčanih s velikim gubicima biće veći nego što ih je bilo čak u staroj carskoj vojsci u prvom svetskom ratu«.²¹⁾

Smatralo se da pešadijska divizija, ne menjajući, načelno, prvobitni svoj borbeni poredek, može savladati braniočev otpor na dubini 6—8 kilometara u toku prvog dana operacije. Pešadijski korpus je kadar da za 48 časova, a kadšto i prvog dana operacije izvrši probaj odbrane na njenoj čitavoj taktičkoj dubini (8—12 km). Za probaj čitave operativne dubine odbrane (40—60 km), udarnoj armiji je potrebno 72—120 časova. Dubina frontovske operacije, pretpostavljalo se, iznosila bi 200—250 kilometara, za šta su bile potrebne 3—4 nedelje.²²⁾

²⁰⁾ М. Галактионов. Темпы операций. Воениздат, 1936, стр. 320.

²¹⁾ В. Триандафилов. Характер операций современных армий. Госвоениздат, 1936, стр. 150—152.

²²⁾ Ibid., стр. 217.

Teorija vođenja napadne operacije inostranih armija. Od svih inostranih teorijskih pogleda na vođenje operacija najzanimljivije je nemačko shvatanje.

Nemačka vojna doktrina, koja se stavila u službu Hitlerove politike, glavnu je pažnju usredsredila na pripremu i vođenje pre svega napadnih operacija.

Suština nemačkog shvatanja vođenja napadne operacije sastojala se u ovome:

Početni udar izvodi se snagama grupe armija radi probaja odbrane na širokom frontu (40—60 km) na jednom pravcu. Prvi ešelon probaja sačinjavaju mehanizovane jedinice, a u osnovi toga oklopnoga »klina« kreću se pešadijske jedinice.

Predviđalo se da se nastupanje kombinuje sa spuštanjem vazdušnog desanta u neprijateljevu pozadinu na dubini 60—80 kilometara kako bi se zadržalo podilaženje braniočevih operativnih rezervi iz dubine, zauzeli i zadržali važni objekti (prelaz preko reka, aerodroma itd.) do izbijanja u taj rejon glavnih napadačevih snaga.

Posle probaja fronta neprijateljeve odbrane pešadijske jedinice, krećući u stepenastom poretku za krilima udarnih snaga prvog ešelona, proširuju probaj i obezbeđuju im bokove i pozadinu. S izlaskom u duboku pozadinu, kada neprijateljev front bude izrasecan, pešadijske jedinice i jedinice mehanizovanih snaga izvode obuhvatni manevar u stranu bokova radi okruženja rastavljenih neprijateljevih grupacija. Glavne snage prvog ešelona, podržane jakim avijacijskim snagama, razvijaju uspeh prodiranjem u dubinu neprijateljeve pozadinske zone.

U skladu sa izloženim pogledima ostvarivana su i dejstva nemačkih fašističkih snaga i protiv Poljske 1939, i protiv zapadnih država 1940, a zatim i protiv Sovjetskog Saveza 1941. godine.

TEORIJA ODBRAMBENE OPERACIJE

Zvanični pogled sovjetske vojne misli na pitanje teorije odbrambene operacije bio je izražen u projektu Ratne

službe RKKA 1939. godine. »Odbojna će biti neophodna svaki put kada je napad u dатoj situaciji nemogućan ili necelishodan... Ona treba da se sastoji u upornom davanju otpora kojim se iscrpljuju fizičke i moralne neprijateljeve snage... Prema tome je zadatak odbrane da s malim snagama zada poraz brojno nadmoćnjem neprijatelju«.

Smatralo se da sredstva kojima su tada raspolagale jedinice pružaju mogućnost stvaranja čvrste odbrane u kratkom roku i da se stabilnost odbrane osigurava upornošću snaga, njihovom dobrom obukom, organizovanim sistemom vatre, odlučnim protivnapadima i jakim protivudarima iz dubine, a takođe veštim iskorišćavanjem i uređenjem zemljišta.

Naša su pravila i uputstva naročito naglašavala da će se odbrana u većini slučajeva izvoditi ograničenim snagama, te da zbog toga nije uvek moguće imati na čitavom frontu veliku operativnu i taktičku gustinu. Vešto iskorišćavanje snaga i sredstava u odbrambenoj operaciji, s obzirom na karakter zemljišta, dobiva u tom slučaju odlučujući značaj. Ako napadač bude izvodio udar na čitavoj dubini odbrane nadmoćnjim snagama, sa većim brojem tenkova, pravila su zahtevala da odbrana bude duboka i protivtenkovska.

Odbambene operacije su u to vreme razmatrane kao mogućni vid borbenih dejstava uglavnom na sporednjim pravcima radi oslobođenja snaga za napadna dejstva na glavnim pravcima. Nije se isključivala mogućnost izvođenja odbrambenih operacija i na glavnim pravcima radi dobivanja u vremenu, radi iscrpljivanja neprijatelja, a takođe radi stvaranja prilika za prelazak snaga u odlučno nastupanje. Predviđalo se da operativno postrojavanje jedinica u odbrambenoj operaciji armije bude duboko; ono bi se sastojalo od nekoliko ešelona, opštevojnih rezervi i rezervi sa specijalnom namenom.²³⁾

²³⁾ Вторая мировая война 1939 — 1945 гг. Военное издательство, 1958, стр. 172—173.

Razmatrana su tri oblika vođenja odbrambenih dejstava: odbrana na normalnom frontu, odbrana na širokom frontu i pokretna odbrana.

1) *Odbrana na normalnom frontu* odlikovala se time što je taktička zona odbrane imala dovoljnu gustinu snaga i sredstava, postavljenih na neprekidnom frontu. Na ispresecanom zemljištu, na kojem je bilo nemogućno obrazovati neprekidni front odbrane, osnovni napori jedinica usred-sredivali su se na ugroženim pravcima dostupnim neprijatelju.

Taktička zona odbrane uključivala je u sebe ove elemente: pojas inžinjerijsko-hemijskih prepreka, koji je počinjao na 12—15 kilometara od prednjeg kraja glavnog (prvog) odbrambenog pojasa, a u nekim povoljnim slučajevima i dalje; glavni odbrambeni pojas, koji je uključivao svu dubinu borbenog poretka divizije (6—8 km); drugi odbrambeni pojas, koji se stvarao u pozadini na udaljenosti 12—15 kilometara od prednjeg kraja glavnog položaja, gde se, obično, postavljao drugi ešelon korpusa.

U operativnoj zoni odbrane, na dubini 25—35 kilometara od drugog pojasa odbrane, protezao se armijski odbrambeni pojas. U tom rejonu bile su armijske rezerve. Dalje u dubini mogle su se sa snagama fronta obrazovati odbrambene linije. Najveća dubina operativne zone odbrane mogla je iznositi 50—80 kilometara.

Inžinjerijsko uređivanje zemljišta planiralo se i izvelo prema određenom redu. Za lični sastav i vatrena sredstva izrađivani su rovovi sa saobraćajnicama i zaklonima. Rovovski sistem se u tome periodu nije predviđao, mada se on s uspehom primenjivao u prvom svetskom ratu. Pravila su naročito isticala potrebu stvaranja sistema protivtenkovskih prepreka na čitavoj dubini odbrane — rovovi, protivtenkovski stubovi, minska polja i dr. — i korišćenje takvih prepreka kao što su: jaruge, šumski masivi, reke, močvare, jezera, tesnaci. Ona su zahtevala stvaranje protivtenkovskih linija i rejona koje je trebalo obezbeđivati artiljerijskom vatrom.

Dejstva u odbrambenoj operaciji na normalnom frontu sastojala su se u tome da jedinice, koristeći se pogodnim zemljišnim prilikama, inžinjerijskim ojačanjem zemljišta i snagom savremene vatre, uporno drže posednuti front, nanoseći neprijateljevim snagama znatne gubitke i dovodeći neprijateljev napad do sloma, stvarajući tako povoljne uslove za prelazak u protivofanzivu s odlučujućim ciljem.

Međutim, treba ipak naglasiti da teorija operativne odbrane u periodu o kojem je reč nije definitivno formirana. Dok su pitanja taktičke odbrane bila potpuno razrađena, dotle pitanja operativne odbrane nisu bila dovoljno duboko ispitana. Naši vojni teoretičari nisu uspeli da obrade mogućnu dubinu operativne zone odbrane, da dadu karakteristike njenog inžinjerijskog uredenja, ešeloniranje jedinica u njoj i njihova dejstva u slučaju neprijateljevog probaja taktičke zone odbrane.

2) *Odbrambene operacije na širokom frontu.* Pretpostavljalo se da će do odbrambenih operacija dolaziti uglavnom na drugostepenim pravcima, a takođe na brdsko-planinskom ili pošumljenom i močvarnom zemljištu i u pustinjskim područjima. Trebalo je da se odbrana postrojava prema načelu posedanja i držanja odvojenih rejona, pogodnih u taktičkom i operativnom smislu.

Osnovu taktičke odbrane činio je bataljonski rejon, koji se u svim slučajevima posedao i uređivao kao i na normalnom frontu. Svi bataljonski rejoni morali su biti u međusobnoj vatrenoj vezi. Artiljerija se, po pravilu, decentralizovala.

U odbrani na širokom frontu predviđalo se stvaranje jakih udarnih grupa u puku, diviziji i korpusu. Trebalo je da armija i front izdvajaju jake rezerve i da ih postavljaju s takvim proračunom kako bi se mogle u pravi čas upotrebiti radi zadavanja protivudara neprijateljevim snagama koje se probiju.

U zavisnosti od širine fronta, karaktera zemljišta i snaga i sredstava kojima se raspolaže predviđene su različite norme gustine. U projektu Ratne službe 1939. godine

ukazivalo se, između ostalog, na to da streljački puk može dobiti odsek širine 6—8 kilometara, a korpus 50 kilometara i više. Armijski front odbrane mogao je iznositi do 200 kilometara.

3) *Primena pokretne (manevarske) odbrane* pretpostavljala se u slučajevima kada izrazita neprijateljeva nadmoć isključuje vođenje odbrane na normalnom ili na širokom frontu i kada situacija daje mogućnost da se deo prostranstva prepusti neprijatelju kako bi se sačuvale snage i sredstva i dobilo u vremenu.

Pokretna odbrana postrojavala se na osnovi kombinacije manevarskih dejstava jedinica, dejstava koja su se sastojala od brzih i iznenadnih protivudara, s upornim držanjem pojedinih linija. Broj linija i rok držanja svake od njih zavisili su od vremena koje je bilo neophodno potrebno za zadržavanje neprijatelja i od snaga i sredstava kojima se raspolagalo. Poslednjom linijom se smatrala krajnja granica na kojoj su jedinice morale preći u upornu odbranu ili u opštu ofanzivu.

Trebalo je da se borbena dejstva na linijama izvode ešelonski. Sastav svakog ešelona mogao se menjati u zavisnosti od zadatka, karaktera neprijateljevih dejstava, zemljišta i drugih činilaca. Artiljerija je pridavana divizijama, pukovima, pa čak i bataljonima. Tenkovi su upotrebljavani masovno i trebalo je da sačinjavaju glavno udarno sredstvo u rukama komandanata združenih jedinica.

Prilikom izvođenja odbrane na međupoložajima, trebalo je da prvi ešelon drži liniju sve dotle dok drugi ešelon ne posedne i organizuje odbranu na sledećoj liniji. Zatim je prvi ešelon, pod zaštitom vatre drugog ešelona, dobivao zadatak da se povuče na sledeću liniju i tu u što kraćem vremenu organizuje odbranu.

*

U sovjetskoj teoriji operativne veštine veliki se značaj pridavao komandovanju i sadejstvu. Smatralo se da se veština komandovanja u operaciji sastoji u umešnosti

komandanata operativnih jedinica i njihovih štabova da predvide razvoj događaja, izaberu najcelishodnije načine i postupke pripreme i vođenja operacije u svim prilikama, da stvore potrebnu nadmoćnost nad neprijateljem u sнагама i sredstvima na pravcu glavnog udara, a na račun neaktivnih odseka fronta, i da dobro organizuju njihovo sadejstvo. Sadejstvu između opшtevojnih operativnih jedinica, pokretnih grupa i avijacije poklanjana je velika pažnja u teoriji operativne veštine.

Veliki značaj u našoj teoriji operativne veštine pridavao se organizaciji u radu operativne pozadine, a takođe materijalno-tehničkom obezbeđenju. Smatralo se da za vreme operacije organizacija operativne pozadine treba da neprekidno, bez zastoja, osigura snabdevanje jedinica svim potrebama za život i vođenje operacije. Na osnovi iskustva prvog svetskog rata, uspeh svake operacije znatno je zavisio od dobro organizovanog rada operativne pozadine.

PRAKTIČKO PROVERAVANJE TEORIJE SOVJETSKE OPERATIVNE
VEŠTINE U RATNIM DEJSTVIMA 1939—1940.

(Skice 18 i 19)

Na granicama Sovjetskog Saveza došlo je 1939. godine do nekoliko oružanih sukoba, koji su po svojim razmerama i broju snaga i sredstava koji su u njima uzeli učešća odgovarali savremenim armijskim ili frontovskim operacijama. Sa gledišta operativne veštine najkarakterističnija je bila operacija koju su naše snage izvele u rejonu Halhin-Gola i na Karelkoj prevlaci.

1) *Napadna operacija sovjetsko-mongolskih snaga.* Japanci su 1939. godine, podsticani američko-engleskim imperijalistima, pokušali da zahvate deo Mongolske Narodne Republike kod Halhin-Gola, da bi, prvo, udaljili državnu granicu Mandžurije od železničke pruge, koja je bila u građenju i, drugo, što je bilo glavno, da zauzmu pogodan mostobran sa kojeg bi bilo mogućno u ma koje vreme upasti na sovjetsku teritoriju i preseći našu sibirsku železničku magistralu.

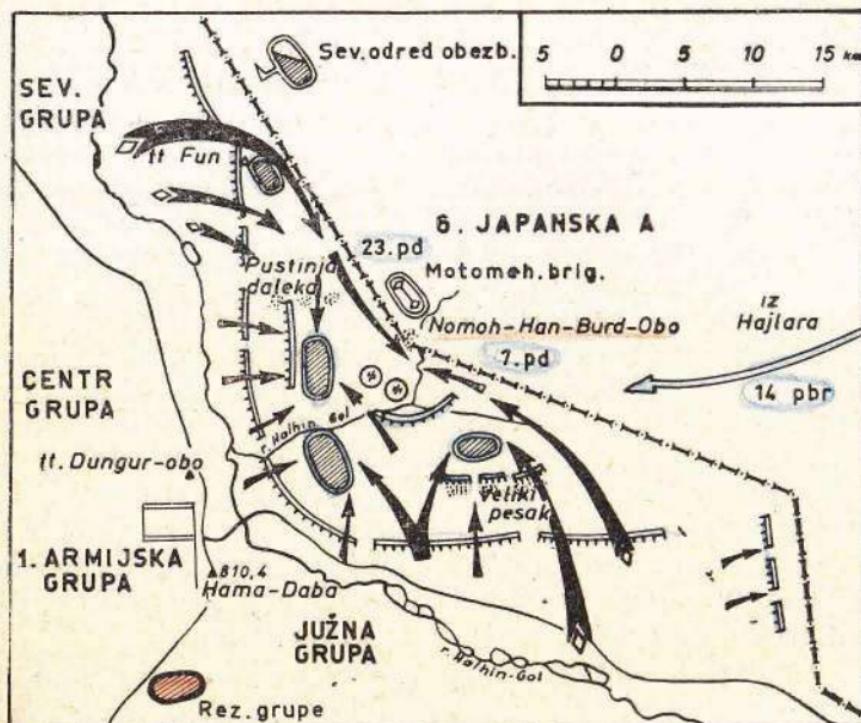
U to vreme Japanci su imali u Mandžuriji do 14 divizija. Borbena dejstva u rejonu istočnog isturenog luka Mongolske Narodne Republike postepeno su se povećavala. Njih su otpočele relativno male snage već maja 1939. godine, a šire su se razvijala u avgustu. Tada su Japanci imali u rejonu Halhin-Gola oko 25 pešadijskih bataljona, 17 konjičkih eskadrona, 1.283 mitraljeza, 135 oruđa, 142 protivtenkovska oruđa, 60 minobacača, 120 tenkova, 450 aviona. Operacija izvedena avgusta 1939. u rejonu reke Halhin-Gola, na teritoriji Mongolske Narodne Republike, bila je primer izvođenja dvostranog udara s ciljem okruženja japansko-mandžurskih snaga između državne granice i reke Halhin-Gola; ona je, takođe, bila primer masovne upotrebe savremenih tehničkih borbenih sredstava (artiljerije, tenkova, oklopnih automobila i avijacije).

Ta operacija je bila karakteristična još i po tome što su se obe strane pripremale za napredovanje. Protivnici su živo izgrađivali i učvršćivali odbrambene položaje, skrivaći jedan od drugoga nameru za prelazak u napad.

Zamisao sovjetsko-mongolske komande sastojala se u tome da se neprijatelju, prikovavši ga s fronta, zada dvostrani udar na bokove njegove grupacije, okruži i uništi njegova glavna snaga u rejonu istočno od reke Halhin-Gola. Radi sprovođenja te zamisli bile su obrazovane dve udarne grupe (Severna i Južna), pretežno od oklopnih jedinica, i jedna grupa za vezivanje (Centralna) — od pešadijskih jedinica. Uoči operacije bilo je grupisano svega oko 35 pešadijskih bataljona, dvadeset konjičkih eskadrona, 2.255 mitraljeza, 216 lakih i teških oruđa, 280 protivtenkovskih oruđa, 40 minobacača, 498 tenkova i 346 oklopnih automobila.²⁴⁾ Sve te snage bile su objedinjene u 1. armijsku grupu. Napad je bio predviđen za 20. avgust.

Plan japanske komande sastojao se u tome da se sovjetsko-mongolske snage navuku u dolinu reke Hajlastin-Gola (jugozapadno od Nomon-Han-Burd-Oboa) i udarom

²⁴⁾ История военного искусства, вып. IV, т. II. Воениздат, 1952, стр. 107.

Skica 18. — Napadna operacija sovjetsko-mongolskih snaga (avgust 1939)

u desni bok unište. Trebalo je da napad počne 24. avgusta. U sastavu 6. japanske armije bile su 2 pešadijske divizije, popunjene po ratnoj formaciji, konjički pukovi obezbeđenja, motomehanizovane brigade i druge jedinice. Docnije je iz Hajlara dovedena i pešadijska brigada.

Nadmoć u snagama i sredstvima, naročito u tenkovima i avijaciji, bila je u svakom pogledu na strani sovjetsko-mongolskih jedinica. Napad koji je počeo 20. avgusta potpuno je iznenadio Japance.

U skladu s grafikonom artiljerijske i avijacijske pripreme, razrađenim u sovjetsko-mongolskoj komandi, bombarderska avijacija se u svitanju obrušila sa nekoliko stotina aviona na prednji kraj neprijateljeve odbrane, na bliže neprijateljeve rezerve i artiljerijske položaje; u isto

vreme je artiljerija svojom vatrom neutralisala japanske protivavionske baterije. Posle naleta naše avijacije počela je artiljerijska priprema, koja je trajala 2 časa i 45 minuta. Zatim je avijacija izvela ponovni udar po istim rejonima na koje je napala i prvi put. Odmah posle toga sva artiljerija i minobacači upravili su svoju vatru na prednji kraj japanske odbrane. I tek tada su jedinice prešle u napad.

Oklopne jedinice, koje su sačinjavale udarne grupe, usmerene su na mesta najosetljivija u neprijateljevoj odbrani — na krila, koja su bila zaštićena kolebljivim jedinicama bargutske konjice i mandžurskim jedinicama. Pešadijske jedinice su frontalno napadale na širokom frontu. Usled toga je čitav neprijateljev front bio prikovan, pa je neprijatelju bilo otežano da izvede neophodno potrebno pregrupisavanje snaga prema ugroženim bokovima. To je omogućilo našim oklopnim jedinicama da relativno brzo probiju japansku odbranu na bokovima i da već 21. avgusta izbiju na puteve kojima je odstupao neprijatelj.

Opšti front borbenih dejstava nije prelazio 80 kilometara. Dubina japanske odbrane nije iznosila više od 10 do 15 kilometara. Ali i pored toga su naše jedinice koje su bile znatno nadmoćnije u snagama, morale izgubiti 10 dana na to da bi okružile i uništile glavne neprijateljeve snage. Ovo se objašnjavalo time što naše jedinice nisu imale dovoljno iskustva u izvođenju takvih složenih operacija u kojima je učestvovala velika količina borbene tehnike (ako se ne računaju događaji u rejonu jezera Hasana, gde su slaba organizovanost i nemarnost onemogućila efikasnu upotrebu borbene tehnike koja je tamo bila koncentrisana). Japanske snage u rejonu reke Halhin-Gola uporno su se branile. Koristići se visovima i pojedinim brežuljcima, pogodnim u taktičkom smislu, Japanci su uspeli da obrazuju jake čvorove otpora i otporne tačke. Sovjetske jedinice su bile primorane da juršaju ne samo na svaku otpornu tačku, pojedini brežuljak, već i na svaku vatrenu tačku neprijateljevu. Okruživši glavne snage Japanaca za 3 dana, naše su jedinice izgubile 7 dana da bi ih uništile.

Iskustvo iz borbenih dejstava u Mongoliji pokazalo je da operacija okruženja zavisi, pre svega, od brzine i energičnosti jedinica koje izvode obuhvat neprijateljnih bokova. Čim su oklopne jedinice izbile u neprijateljevu pozadinu, njihovi su se napor razdvojili. Trebalo je da znatan deo motopešadije i tenkova obrazuje spoljni front okruženja i da odbija od granice uporne neprijateljeve protivnapade. Ostale oklopne jedinice dejstvovali su na unutrašnjem frontu okruženja uništavajući okruženog neprijatelja. Bilo je potrebno da odmah za oklopnim jedinicama krenu pešadijske, koje bi, obrazovavši spoljni front okruženja, mogle uspešno odbijati sve neprijateljeve protivnapade spolja, te bi oklopne jedinice svim snagama samlele okruženu grupaciju za znatno kraće vreme. Međutim, to nije bilo učinjeno u pravi čas, zbog čega se operacija otegla. Baš to je posvedočilo o određenom stanju u sovjetskoj teoriji operativne veštine: da nisu bila dovoljno razrađena pitanja dejstva oklopnih jedinica u operativnoj dubini, isto tako kao ni pitanja izvođenja velikih operacija okruženja i uništenja neprijatelja.

Artiljerijska gustina prilikom izvođenja operacije bila je nedovoljna. Ovo se vidi po tome što odbrana Japanaca nije bila pouzdano neutralna čak ni posle prilično duge artiljerijske pripreme (2 časa i 45 minuta). Spočetka su iznenadni nalet naše avijacije i artiljerijska priprema ošamutili neprijatelja, koji u toku pola časa nije odgovorio ni jednim artiljerijskim pučnjem. Ali je zato posle nekoliko časova gotovo čitav vatreni sistem Japanaca oživeo. To je još jedanput potvrdilo da je trebalo povećati gustinu artiljerije koju su predviđala naša pravila.

Treba napomenuti i to da komanda armijske grupe nije, u stvari, imala u svojim rukama dovoljno rezervi. One neznatne snage koje su bile izdvojene u rezervu već su 21. avgusta bile upućene kao pojačanje Severnoj grupi. To bi se dalo pravdati možda samo time što neprijatelj nije raspolagao jačim operativnim rezervama.

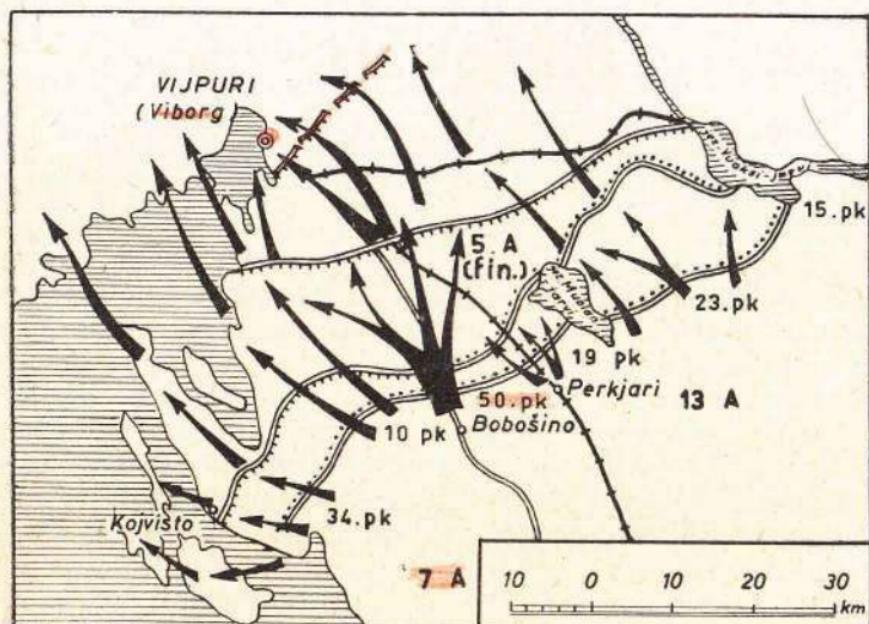
Trebalo je da komandovanje jedinicama bude sasvim određeno i neprekidno u tako složenoj operaciji koja je imala odlučujuće ciljeve. Operativna odluka biće uspešno sprovedena samo tada ako se nad izvršavanjem borbenih zadataka jedinica ostvaruje stroga kontrola. U dатој operaciji Vojni savet armijske grupe je izvođenje napada i sadejstvo jedinica proverio u svakoj udarnoj grupi za vreme rekognosciranja na zemljištu. U toku napada komandovanje udarnim grupama bilo je neprekidno, što je znatno doprinelo uspehu operacije.

U celini, operacija okruženja koju su izvele sovjetsko-mongolske jedinice avgusta 1939. godine imala je uspeha zahvaljujući njenoj dobroj pripremi i ispravnim dejstvima oklopnih jedinica i avijacije.

2) *Proboj odbrambenog pojasa belofinaca*, proboj koji su naše jedinice izvršile u februaru i martu 1940. godine, tekao je u složenim prilikama. U početku su jedinice morale savladati dubok pojas prepreka dok nisu glavne snage izbile pred prednji kraj glavnog (prvog) odbrambenog neprijateljevog pojasa. Pokušaji da se prednji kraj probije u decembru 1939. ostali su bez uspeha. Bilo je potrebno sprovesti veoma obimnu pripremu, koja je trajala do 1. februara 1940. godine.

Odbrambeni sistem finskih jedinica predstavlja je duboku operativnu dugotrajnu odbranu, koja se sastojala od nekoliko pojaseva dubine 120—130 kilometara, od kojih je operativna zona prepreka zauzimala gotovo 80 kilometara. Glavni odbrambeni pojas sastojao se od 22 čvora odbrane i velikog broja otpornih tačaka, u svakoj od njih bilo je najmanje 3—5 teških i mnogo lakših bunkera. Drugi odbrambeni pojas pružao se na 3—5 kilometara od glavnog i bio je spojen s njim pregradnim položajima. U njemu je bilo 39 teških i 178 lakih bunkera. Treći odbrambeni pojas je bio izgrađen na 12 kilometara od glavnog i imao je 18 teških i 77 lakih bunkera. Jugoistočno od Viborga protezao se viborški odbrambeni pojas, koji se sastojao od 31 lako i 16 teških bunkera. Grad Viborg

je bio uređen za odbranu. Opšta dubina dugotrajne odbrane Finaca na tome pravcu premašivala je 50 kilometara.²⁵⁾

Skica 19. — Proboj belofinske odbrane (11. februar—13. mart 1940)

Proboj takve odbrane bio je delimično nov za sovjetsku operativnu veština. Slične primere iskustvo prošlih ratova nije zabeležilo. Dejstva na oštros presecanom zemljištu (močvare, jezera, šume, stene, brežuljci, kotline) bila su otežana dubokim snežnim pokrivačem, čija je debljina iznosila oko 1 metra.

Treba napomenuti da su odbrambeni pojasevi Finaca sa objektima stalne fortifikacije bili vešto izgrađeni. Čvorovi odbrane i otporne tačke bili su uređeni na taktički pogodnim linijama, na prolazima između močvarnih i jezerskih područja. Svaki teški bunker dopunjavao se poljskim fortifikacijskim objektima (rovovima, mitraljeskim

²⁵⁾ История военного искусства, вып. т. II Воениздат, 1952, стр. 124—132.

zaklonima itd), koje su posedale posadne jedinice. Široko su upotrebljavane različite inžinjerske prepreke (žičane i armiranobetonske prepreke, granitni protivtenkovski stubovi, rovovi, minska polja i sl.) Borbeni objekti su bili dobro maskirani.

Proboj glavnog odbrambenog pojasa naše jedinice su ostvarile metodički. Borba se vodila za svaki teški i laki bunker, za svaku otpornu tačku i čvor odbrane.

Za rušenje teških bunkera upotrebljavana su oruđa velikog kalibra, od kojih je znatan broj taj zadatak izvršavao neposrednim gađanjem.

Artiljerijska ojačanja deljena su po divizijama prvog ešelona. Tako je 123. pešadijska divizija, koja je dejstvovala u sastavu 50. pešadijskog korpusa na centralnom pravcu, bila ojačana topovskim i haubičkim jedinicama i artiljerijskom grupom daljeg dometa. Pri tome je bilo karakteristično to što je samo za neposredno gađanje bilo izdvojeno 108 oruđa od 76 i 280 mm. Divizija je dobila pojedinačnu širinu 3 kilometra.

Radi zauzimanja pojedinih vatrenih objekata stvarane su jurišne grupe od svake pešadijske čete koja je napadala u prvom ešelonu.

Tempo probaja je u tom slučaju bio znatno manji. Tako je 123. pešadijska divizija, koja je dejstvovala najuspešnije, izgubila 6 dana za probaj glavnog odbrambenog pojasa Finaca i za izbijanje na njihov drugi pojaz. Dužina napada divizije u to vreme je iznosila svega 12 kilometara, sa tempom od 2 kilometra za 24 časa. U toku napada na diviziju je izvršeno najmanje 10 protivnapada.

Tenkovi su dejstvovali zajedno s pešadijom. Tek posle probaja glavnog odbrambenog pojasa Finaca u nekim divizijama primenjivalo se isturanje tenkovskih desanata, koji su gonili neprijatelja do prednjeg kraja njezina sledećeg odbrambenog pojasa. Da bi se poboljšalo kretanje tenkova po snegu, upotrebljavane su proširene gusenice, a radi transportovanja pešadije priključivane su specijalne oklopne saonice. Prilikom probaja finske odbrane nije došlo do masovne upotrebe tenkova sa ciljem razvijanja uspeha u operativnoj dubini.

Sedma sovjetska armija dejstvovala je na glavnom pravcu — duž železničke pruge i morske obale u pravcu Viborga. Od 1. februara do 12. marta 1940. ona je, u sa-dejstvu sa 13. sovjetskom armijom, postepeno savladala 4 solidno izgrađena odbrambena neprijateljeva pojasa i za-uzela grad Viborg.

Iskustvo probroja belofinskog utvrđenog rejona pokazalo je da su bile sasvim male artiljerijske gustine koje su predviđala naša pravila i upustva za dejstva u sličnim prilikama.

Naša udarna grupacija je od samog početka bila očeviđno slaba da bi mogla uspešno i brzo izvesti preduzetu operaciju. Napredovanje je otpočelo s odveć slabim snagama. Usled toga su našim jedinicama koje su sudelovale u operaciji bila potrebna tri meseca da bi tu operaciju sprovele.

ZAKLJUČAK GLAVE III

U periodu između dvaju ratova jasno su se ispoljili novi putevi u razvoju operativne veštine. Pojavilo se mnogo teorijskih radova u kojima su činjeni pokušaji da se reše problemi pripreme i vođenja operacija u savremenom ratu.

Brzi porast, tridesetih godina, raznovrsne ratne tehnike, izazvao je življu razradu teorije vođenja operacija i drugih problema savremene ratne veštine. Gotovo u svim vojskama istraživani su najpogodniji metodi upotrebe ratne tehnike u boju i operaciji, poboljšanja organizacijske strukture jedinica. Jedno od zapaženijih mesta zauzela je u tome sovjetska operativna misao. Dok je, na primer, njen razvoj dvadesetih godina išao linijom istraživanja najbolje organizacije jedinica, razjašnjavanja operativnih i taktičkih mogućnosti novih vrsta borbene tehnike, uopštavanja operativnog iskustva iz prvog svetskog rata i građanskog rata — dotele se tridesetih godina sovjetska teorija operativne veštine približavala spoznaji objektivnih uslova pripreme i vođenja operacija u skladu sa savremenim mogućnostima.

Operativna veština se izdvojila u samostalnu vojno-naučnu disciplinu u sklopu sovjetske ratne veštine, što se moglo opravdati celokupnim razvojem vojne teorije.

U godinama koje su neposredno prethodile drugom svetskom ratu formirala se sovjetska teorija napadne operacije, a u njenoj osnovi nalazila se ideja brzog proboga operativne odbrane i razvoja napada u veliku dubinu. Međutim, do početka rata ta se teorija nije uspela potpuno razviti. Ostala su nedorađena takva važna pitanja kao što su razvoj manevara u operativnoj dubini mehanizovanim jedinicama i streljačkim združenim jedinicama i vođenje operacija u dubokoj neprijateljevoj pozadini. To je posvedočilo iskustvo borbenih dejstava u rejonu reke Halhin-Gola.

Iskustvo iz prvog svetskog i građanskog rata pokazalo je da se u savremeno doba pred jedinicama koje napadaju postavljuju toliko složeni zadaci da ih je u većini slučajeva nemoguće postići jednim udarom, jednom operacijom. U napadnoj kampanji cilj se postiže uzastopnim sprovođenjem operacija po frontu i dubini. Do početka velikog otadžbinskog rata teorija uzastopnih i jednovremenih operacija bila je u našoj operativnoj veštini razrađena samo u opštim crtama. Ostala su nedorađena pitanja o gustini artiljerije, tenkova i avijacije prilikom proboga odbrane i u dejstvima u operativnoj dubini. Gustine koje su predviđala naša pravila i uputstva bile su male, pa je u toku rata koji je naišao trebalo u to pitanje unositi znatne ispravke. Nasuprot tome, norme koje su se ticale širine fronta proboga pokazale su se velikim za sve jedinice od divizije i više.

Međutim, sve to nije predstavljalo glavni problem. Stvar je u tome što su jedinice bile snabdevene sa malo borbene tehničke: artiljerije, tenkova, avijacije, inžinjerskih sredstava i dr. Ta ista borbena tehnička sredstva koja su stajala na raspolaganju jedinicama nisu se upotrebljavala grupisana na odlučujućim pravcima, već decentralizovano na širokom frontu, i nisu imala potrebnog učinka.

I u teoriji odbrambene operacije bilo je ostalo prično krupnih nedorađenih stvari. Bilo je, na primer, nejasno kako treba voditi borbu protiv velikih tenkovskih neprijateljevih grupacija koje se probijaju u operativnu dubinu, kako u tome slučaju organizovati armijske i frontovske protivudare itd.

U celini, kako je pokazalo iskustvo, u našoj teoriji operativne veštine nisu najiscrpniye bila rešena neka važna pitanja koja su se ticala pripreme i vođenja operacije. Između ostalog su slabo bila razrađena pitanja vođenja operacija u početnom periodu rata. Nedovoljna pažnja se poklanjala organizaciji i vođenju operacija u toku strategijske odbrane i odstupanja. Teorija »pokretne odbrane«, najpotpunije razrađena u sklopu taktike, nije izražavala sve one osobenosti koje je obavezno trebalo imati na umu prilikom izvođenja odstupnih dejstava u operativnim razmerama.

Sasvim malo pažnje je bilo poklonjeno organizaciji i vođenju protivofanzivnih operacija. Pitanja komandovanja jedinicama a takođe organizovanje sadejstva operativnih jedinica, rodova vojske i vidova oružanih snaga koji su učestvovali u sprovođenju složenih operacija nisu bila u dovoljnoj meri obrađena, ni teorijski, a ni u praktičnoj pripremi jedinica.²⁶⁾

Veliki otadžbinski rat bio je provera naše teorije operativne veštine. Mnoge postavke koje su izgledale očevide, pa čak i dokazane vojnoistorijskim iskustvom, pretrpele su suštinske izmene u samom početku velikog otadžinskog rata. Naročito je bio poučan početni period rata, kada je teorija takozvane manevarske odbrane došla u raskorak s praksom. Uzrok tome bio je: prvo, što se u teoriji pokretne odbrane nije osvetljavalo pitanje njenog vođenja u različnim situacijama i, drugo, što jedinice nisu bile dovoljno obučene za vođenje te odbrane u nepovoljnoj situaciji koja je povukla sa sobom neminovnu potrebu dugotrajnog odstupanja.

²⁶⁾ Вторая мировая война 1939 — 1945 гг. Военное издательство, 1958, стр. 175.